

RIMSKI KATOLIK

ŠESTI TEČAJ

I. ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA
dr. **ANTON MAHNIČ**,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1894

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gl.

Na znanje.

„Rimski Katolik“ izhaja štirikrat na leto: konec januarija, aprila, julija in oktobra.

Naročnina za celi letnik znaša 2 gold.

Naroča se edino pri vpravništvu: Hilarijanska tiskarna v Gorici.

Kdor bi želel list brezplačno ali za znižano ceno, obrni se do vredništva.

Pričujočemu zvezku smo dodali „obseg“ za lanski letnik.

Kdor misli list obdržati, naj nam blagovoli koj naročnino poslati.

Listnica vredništva.

G. K. I. n. D. — Mi smo krivi vsega slabega, ki tlači vboge Slovence. Mi smo narod razklali, mi speljujemo tržaške Slovence v razkol, v tem ko jih «Sl. Svet» od njega odvrča, mi vabimo dijake v politiko, da se ne uče, mi nedolžno mladino pohujšujemo z opolzlimi spisi itd. itd. Pričakujemo dan na dan, da nas vklenejo pa zapro mej štiri zidove — drugega ne zaslužimo! — Sicer nas pa zelo veseli, da se toliko zanimate za našo stvar. Priporočam se Vam — Vi bi mi marsikaj znali pojasniti. S kakim kratkim poročilom od časa do časa mi močno vslužite.

H. Dr. Sch. in B. — Ihr Schreiben habe ich mit grösstem Interesse gelesen. Ich kann Ihnen nur zustimmen und theile vollkommen Ihre Ansichten. Arbeiten Sie nur für die Idee, wir unsererseits sind fest überzeugt, dass eine Einigung aller Katholiken auch auf politischem Gebiete erzielt werden kann, sobald sie die Lehre von dem «unum necessarium» tief beherzigen. Brüderlichen Gruss!

Vé g. M. v Galiciji. Govoriš: «Ne lahko pisatj». Konečno što ne lahko no my vse taki dostati. N— a primer Tebě nauka. Proščaj, no ne lenisi!

Slovensko „napredno“ dijaštvo

sè svojim glasilom «Vesno» hoče nadaljevati svojo misijo. Mi smo vže lani, odkrito po svoji navadi, izrekli svoje pomisleke o dijaškem gibanju, katero je vprizorila na Slovenskem «Vesna». To gibanje izhaja od Mladočehov, in je organizovano popolnoma po načelih, po katerih se vrši dijaško gibanje tudi na Českem Duševna sorodnost in zveza mej mladočeskimi in slovenskim «naprednim» dijaštvom je očitna. Načela so ista, društvena organizacija ista, težnje iste. Tudi v glasilih se izraža ista misel, isti smoter, le da so česki dijaki v radikalstvu naprej, slovenski sledijo. Česko ferijalno društvo je «Opava», slovensko «Sava»; slovenskih mladih «naprednjakov» glasilo je «Vesna», česki «naprednjaki» so jih imeli več: «Časopis českého studentstva», «Časopis pokrokového studentstva», «Nové Proudny», «Nedovislost». Rekli smo: «so jih imeli», kajti ko se je pred meseci oklical za Prago izjemno stanje, je visoka vlada smatrala za potrebno nadaljno izdajanje teh listov zavstavi radi njih radikalnih, socijalističnih tendencij. Ti listi so z «Vesno» bili ne le enega duha, ampak so z «Vesno» in po nji vprizorjenim dijaškim gibanjem na Slovenskem tudi simpatizovali, kaker je tudi «Vesna» te liste pohvalno omenjala in sploh radikalno gibanje mladočeskega dijaštva odobravala; le v nekaterih toč-

Politične svatbe.

Koalicija — katoliški centrum.

Nihče ne sklepaj iz naslova pričujočega članka, da mislimo z novim letnikom vvesti politiko v svoj list. „Rimski Katolik“ ni bil in ne bo političen list. Pač pa imamo družih razlogov, da se od časa do časa dotaknemo politike. Postavili smo si nalogo, da bomo zagovarjali načela naše svete vere, kaker tudi načela naravnega razuma. Načela pomenijo resnico praktično, ki je človeku vodilo v življenju in delovanju. Načela vežejo čelaga človeka, in to ne le v privatnem, ampak tudi v javnem življenju; pravstveni zakon velja kaker za posameznike in njih dejanja, tako tudi za vpravo javnih opravil, za politična in socijalna dejanja. Ista cerkev tedaj, ki je nezmotljiva učiteljica resnice in razlagateljica pravih načel, je tudi poklicana, da postavlja vodila, po katerih se ima človek ravnati tudi v posvetnih in političnih opravilih, ne kaker bi njej sami pripadala skrb za čisto posvetne koristi ali za politične reči, ampak le v koliker je pri tem določiti, kaj je pravstveno ali nenpravstveno, kaj se v politiki sme, česa se ne sme. — Vsak torej, ki sodi reč s tega stališča, lahko sprevidi, da listu, kakeršen je naš, pristojna pravica spuščati se v politiko; kajti to se zgodi ne radi politike same na sebi, ampak radi načel, ki so in morajo biti vodilna tudi za politiko.

Kaj pa naj bi v gorenjem naslovu pomenila beseda „svatbe“? Izposodili smo si jo iz kemije, kjer se govori o tako zvani kemični svatbi, ali recimo, o nekem izbornem žlahtanju — chemische Wahlverwandtschaft. Kaker izkušnja uči, se v fizičnem svetu vrši vedno presnavljanje iz oblike v obliko; kar se je tu razločilo, se tam spet spoji. To

prikazen si razlagajo fiziki pripisujoč snovi neko moč, imenuj se vže privlačnost ali sprijemljivost ali kako drugače. To je tista moč, po kateri se prvine mej seboj zblížajo, da se požlahitijo ali posvatijo spojivši se v novo obliko, v novo stvar. Ta presnova (proces) se zove kemična svatba.

Nekaj sličnega se dogaja tudi v politiki, posebno odkar je konstitucionalizem njeno težišče od absolutne monarhove volje prenesel na ljudstvo, katero po svojih poslancih določuje in vzdržuje tok političnega gibanja. Kaker v snovnem svetu, tako se tudi v političnem življenji vse neprenehoma giblje in presnavlja. Plod te presnove so nove politične stranke, ki se neprenehoma ena za drugo vrstijo. Kaker pa v snovnem svetu, tako se tudi tukaj nahaja skrivna moč, nekaka politična sprijemljivost, katera duhove nase vleče in ožiše sklepa, privlačnost, katera tvori nove politične skupine, nove stranke. Tudi v politiki najdemo neko vrsto žlahtanja, to je žlahtanje duhov, ki se po pravici imenuje — politična svatba.

V čem pa obstoji ona privlačnost, katera spaja politične skupine?

Ne majhno vlogo igra v politiki čustvo. Mej evropskimi narodi se s čustveno politiko odlikujejo najbolj Francozi. Res, tudi čustvo ima veliko druživno moč; toda skupine, ki se snujejo po čustvenem nagnenji, nimajo obstoja, ker čustvo je spremenljivo, nestanovitno; danes užiga srca z ognjevito navdušenostjo, jutre se je vže ohladilo, za ognjem pride zima, in čim večja je bila ljubezen, tem večje je sovražstvo. Dne 10. avg. 1793 so Francozi, vpijanjeni od revolucije, obhajali velik praznik ljubezni in pobratimstva; slavnost je venčal bratski obed, od katerega so se pa razhajali na dom, v srci in na jeziku z geslom: „Vive le Montagne, à bas le Girondins!“ Moder politik ne bo dajal srcu vodstva v politiki.

V politiki imajo določevati ideje. Človek je razumno bitje, zatorej se mora v svojem delovanji dati voditi od razuma. Razum pa človeka vodi po mislih ali idejah.

Idejam je lastna neka duhovna pritezljivost. Ideje so namreč odsvit Božjega bistva; v njih nam odseva večna, nevstvarjena lepota. Zatorej se ljudje, katere je ista ideja

ožarila, čutijo duhovno sorodne. To sorodnost jim veeplja ideja sama, iz katere se kaker iz skupne matere duhovno prerode in prenovijo. V skupnem poljubu jih povzdigne z nizkega stališča sebičnosti in samoljubja k višim, vseobčnim namenom, navdihnivi vse z enim in istim duhom.

Čudovita je privlačnost in druživnost idej! Ideje cele narode elektrizujejo in vnemajo za skupna podjetja. Komu niso znane križarske vojske! Karkoli se je resnično velikega, nevmrljivega v zgodovini vstvarilo, pripisati je privlačnosti idej, ki duhove z nepremagljivo močjo edinijo v vstrajno, skupno delovanje.

Tako imajo ideje tudi v politiki glavno vlogo. One v prvi vrsti politično življenje gibljejo in preoblikujejo. Nova ideja, ki se je zažarila na političnem obzorji, duhove mogočno zagiblje in nase zavleče, da se drug drugega oklenejo, da je vseh ena misel, en sklep: skupno se boriti pod zastavo nove ideje ter se zedinjenim naporom pripomoči jej do vresničenja. Vidiš privlačnost ideje!

Kar se pa tiče idej ali načel, po katerih se spajajo politične skupine in stranke, se pred vsem zahteva, da se zlagajo s temeljno idejo, na kateri sloni državno poslopje. Kajti politika ima služiti državi, nje ohranitvi, nje razvoju. Politiki velja: *suprema lex -- salus reipublicae*. Vsaka država je pa vstanovljena na podlagi neke misli ali ideje; država je namreč umstvena tvorba, tedaj nemogoča brez misli. Da se torej država ohrani, mora zvesta ostati svojemu principu. Kaker brž se ta zmaja, zmajati se mora s svojim temeljem tudi država. Politične skupine tedaj, katere po svojem načelu nasprotujejo temeljni ideji države, so državi sami pogubne, tedaj tudi nimajo pravice do obstoja; take skupine so — nepatrijotične.

Rekli smo, da ideje ali načela imajo ono skrivnostno privlačnost, s katero nase vlečejo in družijo politike v večje ali manjše skupine. Ideje pa niso vse enake po obsegu in visokosti. Ene so više in obsežniše, druge niže in omejene. Mej idejami se pa nahaja neka duhovna sorodnost: niže so zapopadene v viših, in više v najviših, poslednje spet obsega ena sama, ki je mej vsemi najviša. Niže ideje, nižji principi se izvajajo iz viših, imajoč v njih svoj razlog; zatorej ako

se viši principi zmajejo, izgubijo svojo smisel in veljavo tudi niži. To je prevelike važnosti pri snovanju političnih strank.

Postavili smo zgore trditev, da politika ima služiti državi in se v svojih načelih pokoriti principu, na kojem sloni državno poslopje. Razni pa morejo biti principi, na katerih se snujejo države. Pri nekaterih je osnovni princip bolj materijalen n. pr. prospeh poljedelstva ali trgovine. Od tod imamo poljedelske in trgovinske države. Pri drugih zna biti varnost pred sovražnimi napadi. So pa tudi države, ki so se vstanovile na podlagi viših principov n. pr. v obrambo prostosti ali krajne avtonomije, v varstvo vere. Ako je res, kar smo ravnokar rekli o razmerju mej višimi in nižimi principi, mora biti naloga in dolžnost državne politike, da ne le ohranjuje temeljni princip države, ampak da obenem tudi pazi, da se ne zmajejo oni principi, na katerih sloni državni princip. Ravno tako mora državna politika skrbeti, da se ne spodkopavajo principi, brez katerih ni sploh mogoč noben red, nobeno društvo, torej tudi država ne. Tako n. pr. državni red ne more obstati, ako ni priznana lastninska pravica. Ta princip ima svoj razlog v drugem, ki se glasi: vsakdo je gospodar onih reči, katere si je prisvojil pravnim potom. A tudi ta princip spet sledi iz še višega: zemlja in reči iz početka so bile brez lastnika; človek si reči osvaja z njih porabo. Slednjič tudi ta princip je pravzaprav posledica iz drugega: človek ima razum in prosto voljo. To poslednje taji materijalizem. Brezvspešno bi torej bilo zavezavati se v obrambo lastninskih pravic, a na drugo stran očitno izpovedavati materijalistične nauke ali pa dopuščati, da se materijalistični nauki prosto predavajo po državnih šolah. Materijalizem, dosledno izveden do skrajnih posledic pelje k socijalizmu in komunizmu. Prostožidarji in socijalisti izrecno izpoznavajo darwinizem za svoj nauk.¹⁾ Pač vedo zakaj: Darwinov materijalizem spodkopava temelje vsakega državnega in družbinskega reda. Neumno je tedaj misliti: branil boš temelj državnega reda, a pri tem dal boš prosto besedo vsem mogočim naukom! — Mi si

¹⁾ Prim. „Die Freimaurer Zeitung“ 11. okt. 1873.

nikaker ne moremo razlagati one gorostasne državne nedoslednosti, vsled katere na eni strani državni pravnik zasega glasila socijalistov radi obstoječemu redu nevarnih stavkov, a od druge strani državni minister oddaja vseučiliške stolice profesorjem, ki očitno izpoznavajo materijalizem, ali potrjuje knjige za šolsko rabo, v katerih se priznava teorija Darwinova! Ravno tako kratkovidno in neumno ravnaajo možje politiki, kateri se družijo v posebne politične stranke v obrambo tako zvanih konservativnih elementov v državi, a pri tem javno izpovedajo, da jim ni mar, kaj in kako se učí na javnih učiliščih, kaki nazori se mej previvalstvom razširjajo po knjigah in časnikih, češ — ponašajo se — veda bodi prosta, tisek bodi prost! Socijalisti so logični, dosledni mislilji. Ne pa tako vselej naši državniki in politiki. Oni hočejo sicer ohraniti obstoječi red, a pri tem pridno spodnašajo ali dajo spodnašati tisto podlago, na kateri je red sezidan!

Isto tako bi bilo brezvspešno zavezavati se v obrambo vere in verskih koristi, a ob enem dopuščati, da se na vseučiliščih prosto predava filozofija v zmislu panteističnem. Zakaj? Zato ker vera kot čeznaravno spoznanje ima za podlago, brez katere ne more stati, pravo naravno spoznanje. Kdor ruši poslednje, spodriva tla tudi veri. Zatorej naj bi podelila država cerkvi še toliko svoboščin, naj bi škofe in duhovne na rokah nosila, naj bi tudi iz državnega zaklada podpirala misijone — brezpametno bi bilo govoriti o prostosti cerkve, dokler bi stalo na glavi šolskega zakonika zapisano: veda in njeno učenje je prosto!

Naš vek se je odvadil logično, dosledno misliti. Politiki, zdi se, več ne vedo, kolika je moč logike, železna, neizprosna moč! Snujejo se stranke ali brez načel: iz simpatije, slučajno, iz osobne koristi, iz prijateljstva; ali pa snujejo se stranke z načeli po polu. kjer se sicer nekaj misli, nekaj hoče, a ob enem noče se vzroka, brez katerega ni moči doseči onega „nekaj“; ob enem se protestuje proti nasledkom, ki se z naravno nujnostjo porajajo iz namerjanega „nekaj“ t. j. hoče se in ob enem se noče — prava pravcata logična nezmisel!

Ne premisli se, da le resnica oprošča in ohranja člo-

veštvo, a da resnica se izraža v celih načelih; le cela načela, ker so odsev resnice, so nepremagljiva kakor resnica sama. Zatorej je le skupinam celih načel zmaga zagotovljena, kakor je zagotovljena Božji resnici. Stranke pa polovičarskih načel, stranke prekoslovnega „da-ne,“ nosijo v sebi seme razpada, in do prave, trajne zmage ne morejo priti nikdar. Kar jih razkroji, je neizprosna, absolutna logična moč celih načel, katera ono nenaravno zvezo toliko glogljejo, dokler razglojejo vse vezi nelogične spojbe. Kar se je le po čustvu ali nelogično spojilo, mora prej ali slej razpasti, ker logika celih načel se da sicer začasno prekričati ali prečustviti, a ko se je ogenj strasti ohladil in se razum spet zave svojih miselnih zakonov, se v duhu spet pojavi celo načelo z vso svojo neodoljivo, absolutno silo.

Kar je pravo in nepravo, kar je logično in nelogično, se more žlahtati le v temi strasti in čustva, ko je razum zatemnjen, da ne more gledati nepravemu v lice. Mej pravim in nepravim ni absolutno nikake privlačnosti, nikake naravne, stalne svatbe; in ako je, je le navidezna, taka svatba se izogiblje bele luči, luči logike in celih načel, kakor se v temo skriva prešestvena zveza.

* * *

Po odstopu Taaffe-jevega ministerstva se je v Avstriji osnovala tako zvana koalicija. Razlogi, s katerimi se je koalicija vpeljala v javnost, so ob kratkem naslednji: Skušnja uči, da poslednjih let naš parlamentarizem postaja čedalje bolj brezploden. Temu so največ krive nekatere skrajne stranke, ki dobro mislečim, zmernim politikom stavijo vsakeršnih napotij. Najbolj pri tem trpi javna blaginja ljudstva, ob enem pa se širi in ojačuje državi in društvu pogubni socijalizem. Treba torej, da se zmerni elementi raznih političnih strank spojijo v eno osrednjo stranko; vez, ki naj bi novo stranko sklepala, so vsem skupne koristi, katere jim je braniti proti navalom socijalizma in radikalizma. Složno delovanje bo spet oživilo naš parlamentarizem, da bo plodonosen za širše sloje avstrijskega prebivalstva. Da se pa ne ruši složnost nove stranke, treba za zdaj v

stran potisniti vsa diferencijalna vprašanja, katera so doslej povzročevala toliko brezplodnih preprirov v naši politiki. Vsak se tedaj malo zatáji, in ako vsi nekaj odjenjamo, bomo lahko shajali in naše vstavno življenje se bo mirno, plodovito razvijalo v prosep Avstrije in njenih narodov!

To bi bil nekako program nove koalicije. Svoj prvi konkreten izraz je dobila koalicija v tako zvanem koalicijskem ministerstvu. To ministerstvo pa ima biti nekako vzorec, po katerem se vpodobi najprej državni zbor, potem deželni zbori, tako da bo koalicijski program vodilen kaker za centralno vlado, tako tudi za deželne vlade: sploh vsa notranja avstrijska politika ima odslej nastopiti pot koalicijske zmernosti.

Naj se nam dovoli, da v kratkem pretresemo točke koalicijskega programa.

1. — Kar se tiče strank, katere so si v parlamentarnem boji pri nas vže dalje časa v laseh, ste brezdvomno dve glavni stranki, kojima se vse ostale več ali manj dajo podrediti: konservativna in liberalna. Koalicija torej meri v prvi vrsti na spojitev konservativcev in liberalcev.

„Konservativem“ in „liberalizem“ v avstrijskem parlamentarizmu si sicer tako skrajnostno ne nasprotujeta, da bi se v ničemer ne dotikala. Konservativem, kaker se posebno izraža v Hohenwartovem klubu, ima marsikaj liberalnega na sebi, pa tudi liberalna stranka hrani v sebi ne malo konservativnih elementov. Vender pa biva mej našimi konservativci in liberalci neko nasprotstvo, ki ni prigodno, ampak bistveno, načelno. To se jasno kaže v državnem zboru kaker tudi v listih, kateri zagovarjajo koristi ene ali druge stranke: n a č e l o j i h r a z d v a j a. To načelo se pa konkretno javlja kot nauk katoliške cerkve. Jezus Kristus je znamenje, kateremu se vporeka z liberalne strani. Pridi govor na versko šolo, na posvečevanje nedelj in praznikov, na zakon, na redovništvo ali katerekoli druge krščanske ustanove — koj se pojavi n a č e l n a naraznost mej konservativno in liberalno stranko.

Stvaritelji koalicije so torej, prezrši n a č e l n o, b i s t v e n o nasprotstvo mej konservativizmom in liberalizmom, segli po onih n e n a č e l n i h, n e b i s t v e n i h znakih, ki

se nahajajo skupno na obeh, da s temi pripnejo enega k drugemu. Pa vkupnost mej konservatizmom in liberalizmom, katera ločijo krščanska načela, je navidezna, neprava, ker se razlaga le iz nedoslednosti bodisi konservativcev, kateri ne znajo ali nočejo iz temeljnih načel konservatizma izvajati vseh posledic, bodisi iz nedoslednosti liberalcev, kateri se bojijo teorijo liberalizma dejansko vpotrebiti na življenje. Zatorej koalicija ni načelnostna zveza, ampak zveza, katera je mogoča le zato, ker se i konservativci i liberalci odpovedo doslednemu, logičnemu izvajanju. Taka zveza ne prihaja iz srca, iz prepričanja, ona je zunanja, umeteljna. Zatorej nosi koalicija v sebi kal razpada, ker hoče spajati nespajljiva nasprotstva; njen razpad je le vprašanje časa; dovolj, da se liberalec jasno zave svojega liberalizma, konservavec pa svojega konservatizma, dovolj, da začneta eden in drugi iz temeljnih premis izvajati posledice — tedaj mora koalicija razpasti. Koalicija se prej ali slej mora razbiti ob sili človeške logike. Priti mora čas, ko se konservavec-katoličan (za nas sta ta dva pojma neločljiva) zave svojega katoličanstva pa naloge, ki jo ima vera tudi v politiki, tedaj se bo sramoval zveze z liberalci; ravno tako tudi v liberalcu mora liberalno načelo obveljati ter obroditi prepričanje, da s konservativci ni moč skupno delovati: ta logičen proces se mora v duhovih izvršiti prej ali kasnej, a kaker hitro se izvrši, izgine koalicija. Mislimo pa, da dolgo ne bomo čakali, ko se bode reklo: koalicija je bila! koalicija jo v Avstriji nemogoča! Duhovi so se začeli ločiti tudi pri nas, in to ločenje se poslednjih let vrši kaj naglo, silovito. Mislite li, da bode koalicija to ločenje zadržavala ali vstavila! Po tem ne poznate sile idej. Moč logike je neizprosljiva! Koaliciji je prisojeno tem krajše življenje od Taaffe-jevega ministerstva, čim nenaravniji je njen program. Taaffe je dal rečem prost razvoj, in je tako omogočil, da so se duhovi na razne strani razšli, se začeli družiti in ločiti. V tem obziru je bil Taaffe-jev zistem hvale vreden, ker prost razvoj duševnih sil je sam na sebi naraven. Protinarravno se nam pa zdi vže izpuščene duhove spet vganjati ali pa siliti jih v zvezo, kateri se protivijo po vsi svoji naravi. Za Taaffe-jeve dobe pognalo je in se vkrepilo radikalstvo,

kakeršno se posebno izraža v husitskem mladočestvu — mislite li res, da se bo dalo to radikalstvo kar čez noč vdušiti? Za iste Taaffe-jeve dobe se je tudi katoliška zavest obudila, zibelj katoliške navdušenosti je visoko vsplamtel — mislite li tudi, da ta ogenj kar sam ob sebi vgasne? Nikar! To so sile, ki se ne dajo vkrotiti, to so sile idej! I radikalna i katoliška ideja se boste, v klubu vsem oviram, ki jih vtegne staviti koalicija, naravnim potom, ki je pot logične doslednosti, nadalje razvijali in toliko časa glodali na nenaravni zvezi, ki se imenuje koalicija, dokler popolnoma ne razpade: kar je v duhu katoliškega, odpade na desno, kar je v srei liberalnega, na levo stran — in koalicije več ne bo, koalicija bo le nov historičen dokaz, da je tudi v Avstriji vže anahronizem liberalstvo spajati s krščanstvom. Iz tega procesa pa izidejo radikalne stranke tem krepkejše in odločnejše, čim bolj se jih bo za časa koalicije skušalo zatirati. Ločitev duhov bo le še večja, nepremostljiva. In tako doseže koalicija ravno nasprotno od tega, kar namerjava: ona ne bo nasprotstev vblažila, ona jih bo le še poostrila!

2. — „Pa konservativei in liberalci, akoprav so si v načelih še toliko navskriž, imajo vendar skupne koristi, v katerih obrambo se morajo zavezati.“ Tako se povdarja na strani koalicije. Katere so one „skupne koristi“? Poglejmo skupnega sovražnika, proti kateremu se je koalicija osnovala po izpovedi njenih vstvariteljev samih. Ta sovražnik je čedalje razširjajoči se radikalizem in socijalizem. Težnje socijalistov pa se obračajo proti obstoječemu državnemu in družinskemu redu, najprej pa seveda proti vladajočim in posestvujočim stanovom v družbi. Prav: nas vseh dolžnost je z vso močjo zavračati napade na obstoječi red, na državno in druge oblasti, kaker tudi na lastninsko pravo. V tem oziru so namere koaličijske pač hvale vredne. Toda gospoda od koalicije niso premislili, da je brezvspešno ne hoteti včinka, ako nam ni mar, da odstranimo vzrok, in da kdor hoče vzrok, mora hote ali nehote dopustiti tudi včinek. Od kod pa nam poganjata radikalizem in socijalizem, toliko nevarna državi in družini? Kaker vsaka reč pod solncem, ima tudi socijalizem svoje vzroke, in ti segajo globoko globoko. Nihče ni od rojstva socijalist ali komunist; tudi družina, po

večini še zmerom krščanska, ne vzgaja socijalistov; ampak prve kali radikalizma in socijalizma se v duhove vcepljajo v liberalni, brezverski šoli; strup socijalističnih nauk srebrije mladina iz leposlovnih in političnih listov, katerim svoboda tiska dovoljuje napadati vero, cerkev, škofo in najsvetejše vstanove ter tako rušiti v duhovih spoštovanje do avtoritete. Liberalna načela sama, ako se dosledno izvajajo in vpotrebljajo na življenje, peljejo v radikalizem in socijalizem. Nauk o vsestranski enakosti ljudi, nauk o nebrzdani svobodi v besedi in pismu, nauk Rousseau-ov o „družbeni pogodbi“, o postavnosti revolucije — ti nauki čigavi so? Jih ne priznavajo, jih ne zagovarjajo liberalci kot svoje? Vpotrebimo te nauke na politiko! Ne moramo li po teh naukih dosledno priti do socijalizma? Kdor hoče ali dopušča take nauke, hoče tudi socijalizem, kajti kdor hoče vzrok, hoče tudi včinek. Pa ravno ta vprašanja so, katera hoče koalicija potisniti v stran; naravno, saj ravno po njih se konservativci ločijo od liberalcev — a oboje bi hotela koalicija spojiti v eno stranko! Le dajte še dalje liberalnim naukom razcvitati se v šoli in v slovstvu: koliker niso še spodjedli, storijo v kratkem; in tedaj pride čas, ko na vseh straneh bruhne na dan socijalna revolucija pokopavši pod svojimi razvalinami i tiste, ki vladajo, i tiste, ki kaj imajo. Kar je duh v ideji spočel, se mora v dejanji poroditi, naj se tudi vse oblasti sveta nasproti zavezujejo!

Gospodje politiki, ki se v obrambo svojih koristi zavezujejo proti socijalizmu, pustivši, da se socijalistični ali njim sorodni nauki prosto zaplojajo v duhovih, se dajo primerjati človeku, kateri, da bi rešil povodnji svojo hišo, se vanjo zapre branit jo, a ničesar ne stori, da bi vodo zajezil ali spravil jo v drug tir: povodenj pride i odnese hišo i njega.

Koalicija prezira razmerje mej teorijo in življenjem; ona ne ve, koliko moč imajo ideje na življenje; ne premisli, da za vse, kar človek dela, si jemlje vodilo in nagibe iz idej. Socijalisti segajo globoče, mislijo logično, in zdravo. Oni poznajo vsemogočno moč idej; zato rej pripravljajo prihodni prevrat s tem, da vcepljajo množici svoje ideje na razne načine dobro vedoč, da ko bodo delavci in dijaki

prevzeti od socijalističnih nauk, je njih delo dovršeno. Ravno kar se je vršila v Pragi obravnava proti „Omladin-
cem;“ to so večinoma še mladeniči, a odločni radikanci, so-
cijalisti, ki so se zarotili proti državi in društvu — vpra-
šajte jih, ali jih ni za socijalistične svrhe v prvi vrsti od-
gojilo mladočesko brezbožno slovstvo, skoz in skoz preši-
njeno od Husovega prekucijskega duha? Naravno! Husova
načela so revolucionarni kvas, ki se je vmesil v česko slov-
stvo, ki čedalje bolj kuži in vzdiga ljudske sloje proti Bo-
žji in človeški avktoriteti. To dobro razumejo socijalisti, za-
torej tako delajo; in oni delajo zavestno, razumno. Naši
politiki pa, ki se zavezujejo proti socijalistom, hočejo mir-
no in brezskrbno gledati, da se po šolah svobodno seje se-
me liberalnih in brezbožnih nauk, da se v mladini spod-
kopuje spoštovanje do vere, do duhovščine, do cerkve, ki je
vender nositeljica najviše avktoritete, ki je najmogočnša
zaščitnica avktoritetnega principa! Pa kaj pravim — spoštova-
nje do duhovščine, do cerkve? Celó spoštovanje do monar-
hije in do svetnega oblastva se spodkopava v moderni šoli.
Saj se še spominjamo, kako se nam je navdušeno oslavljajal
Voltaire, in Rousseau, kako goreče se nam je govorilo o
slavnih „pridobitvah“ francoske revolucije. Mislitelji liberal-
nih načel, možje revolucionarnih teženj se kaj radi mladini
slikajo kot veliki, plemeniti značaji. In se ne nahajajo ne-
redkokrat v tem smislu pisane celo šolske knjige, da ne
govorim o družih knjigah, katere mladina bere na priporo-
čilo lastnih učiteljev ali jih dobiva od njih! Menite li, da
mladina nima toliko logične moči, da bi iz takih nau-
kov sklepala? In kako bo sklepala? Prav tako, in nič dru-
gače, kakor si žele revolucionarji — socijalisti. Mislite li
res, da se bo mladenič, ki gori za Rousseau-a, v nemal za
apostolskega cesarja?! Gospodje sami, ki načelna vprašanja
v stran potiskajo, da bi se v obrambo gmotnih koristi za-
vezavali, ki puste, da se taki nauki nadalje zarezajo in mno-
žijo, ti gospodje sami na roke gredo socijalistom in priga-
njajo ljudstvo v njih tabor, akoravno pri tem zatrjujejo, da
njih koalicija namerjava zaježiti socijalistični tok!

Kaker se zdi, v koaliciji sta si segla v roko plemstvo
in kapital; osnovateljji koalicije upajo, historiški blesk in

avtoriteta aristokracije v zvezi s kapitalom bodo zarotili pretečo nevarnost! Motijo se. Plemstvo je prišlo malone ob ves vpliv pri ljudstvu, kar je naravna posledica revolucije in nje principov o enakosti in svobodi. V duhu revolucije obdelava socijalizem dandanes niže stanovce. Splošna izobrazba in prisilna šola sposoblja delavca in plebejca, da more brati liste in knjige pisane v duhu socijalne revolucije. Pred desetletji je velika množica bila res še nekako mrtva masa — zdaj ni več, zdaj je oživiljena, zdaj je prešinjena od idej bratstva, enakosti in svobode. Socijalistično vzgojenemu plebejcu sta grof in knez ko vsak drug človek. Sklicavati se na historijske pravice, na rojstvo, na naslove ga ne gane: talent, pest, delo — to so edini faktorji, ki kaj veljajo pri naših demokratih. Ti faktorji so dandanes merodajni — z aristokratiškim bleskom ne vženete več socijalistov! Radikalstvo se je v ljudstvo globoko zarilo — s tem faktorjem treba da računate, ako hočete začeti reakcijo proti socijalizmu!

3. — Koalicija je neavstrijska, nepatrijotična. To se drznemo trditi, akoprav se je pri nje osnovanji povdarjalo, da ni pravi patrijot, kdor bi ne hotel k njej pristopiti!

Politika se mora pokoriti temeljni ideji, na kateri se je država osnovala. Država je zgradba, ki se je sezidala na podlagi katere ideje. S to idejo država stoji in pade; kajti po istih vzrokih, po katerih kaj postane, se tudi razdene. Ideja pa, katera je tako različne narode spojila v veliko avstrijsko družino, je ideja verska; Avstrija se je skupila in vkrepila vsled turškega pritiska; narodi ob Donavi so se drug drugega oklenili sprevidevši, da jim je mogoče le sè združenimi močmi vbrantati se turškemu navalu ter rešiti vero in omiko krščansko. Verska ideja je avstrijske narode združila, verska ideja jih drži skupaj. Zatrte v teh narodih krščansko misel — ni je več skupne vezi mej njimi, pa tudi razloga ni, zakaj bi morali potem Slovani, Nemci, Madjari itd. svoje individualne težnje žrtvovati avstrijski državni ideji. Potreba, da se v avstrijskih narodih živa ohrani verska ideja, je pa dandanes tem očividniša, čim bolj se oživlja narodnostna ideja. Liberalizem stavi narodnost nad vero; on se narodnostni ideji kot maliku klanja ter hoče po principu

narodnostnega zedinjevanja preosnovati Evropo. Dovolj to-
 raj avstrijske narode poliberaliti t. j. vzeti jim vero — te-
 daj je zrušena skupna vez in začeli bodo vsakateri težiti
 proti svojemu narodnemu centru: Nemci proti Nemčiji, Slo-
 vani proti Rusiji, Italijani proti Italiji itd. Kje se nahajajo
 plodovita tla za pangermanizem in panslavizem — v libe-
 ralcih ali v dobrih katoličanih? — Zatorej v Avstriji ni no-
 bena stranka, nobena koalicija, nobena politika patrijotična,
 katera prezira, katera se ne pokori načelom krščanskim. Li-
 beralizem, v katerikoli obliki, spodkopava temelj avstrijske
 države.

Kdo pa odpira liberalizmu pot v srea avstrijskih na-
 rodov? Liberalna, brezverska šola — s tem smo rekli vse.
 Brezversko vseučilišče nam vzgaja liberalne vradnike, pro-
 fesorje, pisatelje, kateri z besedo in vzgledom sejejo liberali-
 zem v srednje in niže sloje prebivalstva. Brezversko vseu-
 čilišče pošilja liberalne (naravno, da izjeme so tudi tu!) od-
 gojitelje na srednja učilišča, da se vže v nežni mladini kali
 čistost verskega naziranja. Iz liberalnih učiteljišč zahajajo
 mej niže ljudstvo po večini liberalni, cerkvi in duhovščini
 sovražni učitelji. In tako se po šoli v viših, srednjih in ni-
 žih stanovih čedalje bolj širi in razrašča liberalizem, v isti
 meri pa gine, vmira verski čut in ž njim — avstrijska ideja.

V e r s k a š o l a — to je glavna točka, za katero
 gre mej nami in mej liberalci; to točko so, kaker znano,
 nedavno na dnevni red spravili tudi škofje avstrijski, to pa
 ne le iz ljubezni do cerkve in katoliških narodov, ampak
 tudi in ljubezni do vsem skupne domovine — do Avstrije.
 Ta točka je pred vsem ono znamenje, ob katerem so se
 zadnjih let začeli duhovi ločevati, točka razprtije in prepri-
 rov. In gotovo mej onimi diferencijalnimi vprašanji, katere
 hočejo stvaritelji koalicije radi ljubega miru v stran potisniti,
 stoji v prvi vrsti verska šola, da, rekli bi, to je edina toč-
 ka, katera razdvaja konservativce in liberalce. Tako tedaj
 hočejo koalijski politiki, da se pod njih varstvom mirno
 nadaljuje liberalizovanje avstrijskih narodov — v pogubo
 Avstriji sami! A mi, ki se zavedno, ki se krepko vstavljaj-
 mo razširjanju proti — krščanskega in proti — avstrijskega

liberalizma, mi bomo odslej veljali za nespravljive — za nepatrijotične!!

4. — Koalicija je nepopularna. — Človek kot razumno bitje ljubi luč. On vpraša: Kdo si? kaj misliš? kaj hočeš? Na ta vprašanja hoče odgovora, jasnega odgovora. Tem bolj pa zahtevajo in imajo pravico zahtevati volivci od svojih poslancev, kaj pravzaprav mislijo, kaj namerjavajo. Tudi kmet, tudi niže ljudstvo zna misliti; ono misli pozitivno, ono sovraži diplomatično zavijanje in prikrivanje. Ono hoče videti, hoče potipati, kaj in kako, in se ne da dolgo tažiti s frazami. Nič ne more občinstvu biti neljubše nego vlada, nego politična stranka brez jasno načrtanega programa, ali brez programa sploh. Kjer se pograša program, je razmerje mej stranko in občinstvom nejasno. Nihče ne ve kako soditi, kako se vesti; nič ni pa za človeka bolj mučno kot negotovost. Naravno torej, da tudi mi, da avstrijski narodi želijo vedeti, kaj je, kaj pravzaprav hoče nova koalicija. Na to vprašanje ni še odgovora; in ga najbrže zlepa ne bo. Da vemo, pri čem smo, mora gospoda od koalicije določiti, katera so ona diferencijalna vprašanja (die trennenden Fragen), koja se imajo za zdaj potisniti v stran; drugače si o prvi priliki znamo pasti v lase; drugič naj bi se nam določilo, katere so tako zvane „blaginjske koristi“ (Wohlfahrtsinteressen), v katerih povspeševanje si imamo podati roke. Nam in marsikom drugemu mej blaginjske koristi spada v prvi vrsti vera in konfesionalna šola; so pa tudi taki (liberalci), ki pri tem mislijo edino na gmotne koristi. Te točke, ki so vendar poglavitne v koalicijski zavezi, bi trebalo določiti: dokler se to ne zgodi, do tedaj ne bomo vedeli, niti kaj koalicija misli, niti kaj hoče; do tedaj nam ostane koalicija — tuja, kaker nam je tuja vsaka reč, dokler je nismo spoznali.

Ako pa misli koalicija, kaker se zdi brezdvomno — v kot potisniti versko šolo, potem ji je splošna nepopularnost zagotovljena pri vseh avstrijskih katoličanih. Ne govorimo tu o škofih, kateri so večkrat vže krepko glas povzdignili za versko šolo, ne govorimo tudi o družih zavednih katoliških; opomniti hočemo le, da je tudi katoliško ljudstvo vseh avstrijskih pokrajin pred leti v ogromnih peticijah na dr-

žavni zbor izrazilo svojo odločno voljo. da hoče. naj se mu preosnuje šola na verski podlagi — tudi pri tem avstrijskem ljudstvu torej pride koalicija v nemilost. Resnično, popularnosti koalicija nima pričakovati!

* * *

Poslednje dobe se je začelo po nekaterih katoliških listih pridno razpravljati vprašanje o katoliškem centru, ki bi se imel osnovati v našem državnem zboru. Tudi mi smo vže pred leti izjavili o tem svojo misel. Zdi se nam pa ravno zdaj, ko se vrši toliko važen proces v našem parlamentarnem življenji, nad vse umestno o katoliškem centru obširneje spregovoriti.

Katoliški centrum v državnem zboru, ki bi seveda v kratkem dobil primerno lice tudi v katoliškem časopisji in sploh v vsej katoliški politiki, bi bil nekaka mejnarodna zveza v obrambo katoliških načel in koristi, h kateri bi pristopili katoličani vseh avstrijskih narodov. To zvezo bi sklepala katoliška ideja.

Ali je taka zveza mogoča? Ravno tako mogoča je, kakor ona velika mejnarodna zveza, ki se zove katoliška cerkev; ista ideja, ki sklepa katoličane vseh narodnostij, bi sklepala tudi avstrijske katoličane. Da, ta zveza je mej nami vže sklenjena, dovolj, da se je z a v e m o, da jo mej seboj o ž i v i m o. Dovolj obuditi v avstrijskih narodih katoliško zavednost, in katoliški centrum je v bistvu dovršeno dejanje.

Da je nadalje mogoča taka zveza mej katoliškimi narodi Avstrije, nam najbolje priča Hohenwartov klub, v katerem vže toliko let vidimo združene Nemce, Slovane, Italijane itd. Skupna vez v tem klubu torej ni narodnost, ampak ideja mejnarodnostna. Zakaj bi tedaj nemogoče bilo, da bi se isti Nemci, Slovani itd. zedinili v najviši mejnarodnostni ideji, ki je ideja verska?

Isto smemo sklepati iz vzgleda, ki nam ga dajejo liberalci, kateri, dasi različni po narodnosti, se vendar kaj radi družijo proti lastnim ljudem, ako gre za protikatoliške ideje. Videli smo, kako so slovenski liberalci proti slovenskim katoličanom sočustvovali z nemškimi liberalci, ko je šlo za

versko šolo. Ako tedaj protikatoliška ideja združuje liberalce raznih narodov, ne bo li imela tudi katoliška ideja toliko moči, da spoji avstrijske katoličane?

Da, mi si trdnejše skupine misliti ne moremo, nego je politična stranka, kojo veže verska misel.

Vera določuje razmerje mej človekom in Bogom; vera izraža absolutno pravo, ki je ima Bog do človeka. Zatorej vera najgloboče sega v srce in v razmere človeške; ona zavzema ne le posameznega človeka, ampak tudi vse človeštvo; zatorej je vera najtrdnejša vez, ki duhove mej seboj sklepa. Skupina, ki se je spojila na podlagi verskega načela, je mej vsemi mogočimi skupinami najtrdniša, najstanovitniša, ker se nekako vdeležuje neminljivosti božje besede, ki ostane na veke. Pa politika, ki se klanja verskemu načelu, hodi tudi najvarnišo pot; ta varnost ji je zajamčena v nezmotljivosti katoliške cerkve, kateri pripada verska načela določevati in razlagati. Katoliška vera pa tudi najbolj zavaruje pred razporom, ker princip katoliški je princip resnice, princip absolutne edinosti. V tem principu morajo vsi katoličani spojeni biti; vse druge koristi, radi katerih bi znali narazen iti, so temu načelu podrejene, in se dajo tudi poravnati, dokler vsi stavijo katoliško idejo nad vse drugo, kaker Bog zbog svoje pravice in svetosti poravna vse razlike. Po naših mislih ni različnostij, ki bi se ne dale po katoliških načelih pravično in mirno rešiti; vse je odvisno le od tega, da podvržemo katoliški veri kot absolutnemu vodilu človeška mnenja in strasti.

Naloga katoliškega centra bi bila katoliškim načelom v Avstriji priboriti veljavo tudi v politiki in v javnem življenji. Držeč se cesarjevega gesla: „Sè združenimi močmi“, gesla, ki je v našem veku povsod vodilno za javna podjetja, bi katoličani avstrijski brez razlike narodnosti ono vero, ki je vsem globoko v srce vcepljena, vsem enako sveta, tudi javno izpovedali in njena načela vpotrebljali na politiške razmere.

Avstrijski katoličani, dasiravno so enako vsem drugim katoličanom udje katoliške cerkve, so vendar mej seboj tesneje skleneni; skupna domovina, skupne koristi, skupna zgodovina, vsem isti vladar, skupen državni zbor, kjer se

sklepajo za vse iste postave — vse to jih veže, jih sili k skupnemu delovanju. Za skupno delovanje pa treba skupnega programa; zatorej bi bila prva in glavna naloga katoliškega centra, da določi in razvije avstrijskim katoličanom skupen program, katerega doslej še nimajo, kar je krivo, da tudi dobro misleči katoliški možje in politiki delajo vsak na svojo roko, vsak vleče na svojo stran; ker se katoliške moči cepijo, so naši nãpori proti liberalizmu brezvspešni.

Neizrečeno bi katoliška stvar pridobila vže s tem, da bi imeli v parlamentu stranko s programom, v katerem bi bilo katoliško načelo čisto in določno izraženo. To načelo treba po Kristusovem povelji visoko povzdigniti in javno pred svetom oznanjati. Katoličanov glavni greh je, da svoja načela hranijo v srci in jih k večjemu izpovedajo v cerkvi, mej štirimi zidovi; a da bi stopili na streho, s katere bi javno in očitno svetu povedali, kaj v srci verujejo, nimajo poguma. Zatorej ostane katoliško načelo v javnosti — zakopano, zatorej je splošno po Evropi obveljalo mnenje, da vera nima s politiko, z javnostjo nič opraviti! Neverjetno je, kako silno, zmagovito vpliva na duhove krščansko načelo, ako se javno proglašã, javno povdarja. Iz začetka sicer nasprotniki izpoved katoliškega načela zasmehujejo, a ko vidijo, da se njegovi zagovorniki ne vmaknejo, da se ga ne sramujejo, ampak nevstrašno vstrajajo, se začnejo bati in katoliške može spoštovati. Priča so nam nemški katoličani, ki so si v dvajsetih letih z nevstrašnostjo in vstrajnostjo priborili spoštovanje in občudovanje ne le protestantske Nemčije, ampak celega sveta. Ako hočemo katoliškemu načelu v politiki, v javnosti pripomoči do zmage, je moramo pred vsem javno, v političkih zastopstvih, v političkih listih izpovedati in zagovarjati.

Kaker brž bi se katoliški centrum osnoval v državnem zboru, bi se moralo po smislu njegovega programa mej katoličani po vsej Avstriji začeti delovati. Katoliških listov naloga bi bila, pa bi katoliški program ljudstvu razlagali in pojasnjevali, snovati bi se morala katoliško-politiška društva itd., sploh katoliško občinstvo bi se moralo obdelovati, da bi z vsemi močni, z vsemi postavnimi sredstvi sodelovalo za

vresničenje katoliškega programa. Glavna skrb seveda bi se obračala na volitve. Volilci bi se morali politično tako odgojiti, da bi ne dali glasu nego tistemu, ki bi program katoliškega centra podpisal. Le tem potom bi se centrum množil in krepil.

Mi si ne moremo misliti politične stranke v Avstriji, ki bi mogla biti bolj popularna nego katoliški centrum. Ta popularnost mu je zagotovljena v verskem čustvu avstrijskih narodov. V ernemu katoliškemu ljudstvu ni nič bolj popularno nego vera katoliška, a nepopularno nič bolj nego liberalizem in njegove ljudsko blaginjo vničujoče vstave. Katoliški centrum bi bil prava ljudska, demokratična stranka. Naše politične razmere so dandanes take, da se reakcija proti liberalizmu in židovstvu ne more drugače vršiti nego od zdolej navzgor t. j. ljudstvo si moramo politično vzgojiti, da se začenja vestno posluževati političnih pravic ter, priborivši si večino v državnem zboru, vlado prisili, da odpravi veri in cerkvi sovražne postave ter v politiki krene na pot krščanskih načel. Skušnja nas dovolj uči, da evropske vlade dandanes ne storijo same ob sebi nič za vero in krščanska načela; zatorej katoličanom drugega ne ostaja, nego iskati si pravic s pomočjo ljudstva. Akoravno bi pa politika katoliškega centra bila demokratska in radikalna, vendar bi bila tudi postavna, kajti ljudstvu vdeleževati se politike in volitev dovoljuje vstava sama: vsem nam pristoja pravica tekrovati v politiški borbi; kdor si pribori večino v državnem zastopstvu, ta vlada. In stvaritelji koalicije sami priznavajo potrebo, da se volilno pravo primerno razširi v korist delavskemu in kmetijskemu stanu. Ni li to koncesija demokratskemu življu, ni li to „captatio aurae popularis“? Od ljudstva, ki je katoliško disciplinovano, se nimamo bati prevratov, ampak tako ljudstvo je naš najmogočniji zaveznik v boji proti radikalizmu in socijalizmu.

Vendar pa ne manjka pomislekov proti osnovitvi katoliškega centra. Tu le o enem ali drugem. „Katoliški centrum je sicer lepa, vzvišena misel, a v sedanjih razmerah nepraktična, neizpeljiva! Kje pač dobimo toliko odločno katoliških poslancev, da bi mogli po svojem številu zdatno vplivati na našo politiko? Stranka ali bodi taka, da more

častno nastopiti ter upati na uspeh, ali sploh ne bodi: katoliški centum bi bil radi pičlega števila le v posmeh liberalcem. Nemodro je tedaj toliko zanj se poganjati!“

Nam se zdi tako vgovarjanje prazno, nevtemeljeno. Kar politične stranke množi, vkrepljuje in vodi do zmage, sploh kar pelje do političnih uspehov, ni število, ampak ideja. Število je mrtvo, ideja oživlja. Po številu od začetka neznatne stranke se po vstrajnem, nevstrašnem povdarjanju in zagovarjanju svojih načel množijo in krepijo, v tem ko po številu mogočne stranke, katerih ne sklepajo toliko ideje ali katere morda načelno ne delujejo, razpadajo in ginejo. Ni li n. pr. staročeska stranka nekdanj na Češkem vse zasegala in samovoljno gospodovala? Kako smešna se je zdela opozicija, ki jo je pred leti začelo dvoje ali troje Mladočehov proti vsemogočnim „starim“? In zdaj?! Kaj je krivo tega prevrata? Staročehi niso imeli načel, niso imeli celih načel. Njih breznačelnost, njih nedoslednost jih je pokopala. A Mladočehi izpovedajo načela, radikalna sicer, a načela so, cela načela. Načelo jim daje moč, nevstrašnost, to jim je priborilo tudi pri nasprotnikih spoštovanje, katero nehote skazujemo značajnosti. In kaj je krivo, da razpada tudi Hohenwartov klub, in da mora v kratkem razpasti? Breznačelnost!

Prazni premisleki! Bodi število od začetka še tako neznatno: mi verujemo, mi upamo v vsemogočnost tiste katoliške ideje, ki je premogla svet, akoravno je njen početnik sramotno na križi vmrl, akoravno je na celem svetu od začetka ni zastopalo nego samih — dvanajst neomikanih ribičev-apostolov! Naš Božji Zveličar je v zakoniku, ki ga je dal svojemu kraljestvu, na glavo postavil: Blagor v bogim — in, kaker uči zgodovina njegove sv. cerkve, vsa večja, svet in narode prerajajoča početja, so bila v začetku majhna, svetu zaničljiva. Tak je razvoj Božje stvari v človeštvu. Dovolj tedaj, da se osrči le nekoliko mož (tudi da bi jih bilo samo pet — koliko članov je pa s početka štel jugoslovanski klub?), da nastopijo s katoliškim programom — ni se bati: število njih bo raslo od leta do leta, njih je, njih mora biti bodočnost, dasi ne letos, dasi ne drugič, pa bodi tudi za štirideset, za petdeset

let! Na dan s katoliškim programom, da bomo vedeli, kam se obračati, v kateri smoter zbirati svoje raztresene moči! Raztresali smo zadosti — zdaj zbirajmo v imenu Kristusovem!

Brezpotrebno se nam zdi odgovarjati onim, kateri menijo, da ne kaže duhove še bolj razburjati in radikalne elemente izzivati, kar bi se zgodilo po odločnem katoliškem postopanju, kakeršno bi vprizoril katoliški centrum. Kdor tako govori, ne ve ali noče vedeti, da življenje, pred vsem politično življenje, je boj, da nam je Jezus Kristus na svet prinesel — meč in ogenj. Naj li spiyo, naj li še naprej dajo liberalizmu in radikalstvu prosto se razevitati in razraščati v narodih ter zastrupiti, kar je še zdravega — pride čas, ko ne bo več kaj rešiti, niti se zakaj bojevati. Morda se naši tažileci zdramijo tedaj, ko jih socijalna revolucija siloma vzdigne z njih mirnih sedežev!

Pa za nas, avstrijske katoličane, bi morali vže zdavno izginiti vsi pomisleki; osnovev katoliškega centra je za nas dolžnost, katero nam nalaga pokorščina do sv. cerkve! Marsikdo bo čudno gledal, ko bo bral te besede. In vender je tako. Kje in kdaj je pa cerkev izrazila svojo misel o našem centru? Izrazil jo je sv. Oče papež Leon XIII, izrazili so jo avstrijski škofje. Res sicer, da besede „katoliški centrum“ ne najdemo niti v pismih papeževih niti v okrožnicah naših škofov; toda imeti treba le malo razuma za to, kar so papež in škofje o raznih prilikah učili in priporočali, in ne bo težko spoznati, da nič bolj srčno ne želijo in od nas ne pričakujejo, nego da se osnuje katoliški centrum. Papež in škofje se vedno držijo, kar se tiče političnih vprašanj, v neki visočini; njih dostojanstvo in Božji poklic ne pripuščata, da bi stopali naravnost na torišče političkih strasti, da bi direktno imenovali ali obsojali osebe ali stranke, da bi dajali nadrobne svete, da bi posamično določevali, kako in kaj treba delati. Oni govore bolj načelno, vodilno, vedno pa tako, da se iz prilike, o kateri govore, ali iz okoliščin da nedvomno spoznati, kaj namerjajo.

Kar se Leona XIII. tiče, je vsemu svetu znana njegova politična modrost. Omenjamo tu njegovih pismem do francoskih katoličanov posebno od predlanskim.

Vodilna misel teh pisem je v kratkem: Radikalstvo in masonstvo se je na Francoskem zarotilo proti katoliški cerkvi. Sovragi namerjajo sè zedinjenimi močmi krščanstvo izruti iz src ljudstva in društvo razkristijaniti. Zatorej treba, da se vsi dobro misleči katoličani zedinijo na tleh republikanske vstave ter poslužujoč se vstavnih svoboščin skušajo priboriti si večino v raznih zastopstvih in tako postavnim potom zboljšati zakone in pripomoči krščanskim načelom spet do veljave v javnem življenji. V ta namen naj francoski katoličani zatajijo partikularistične politične želje, naj ne razcepljajo moči radi političnih teženj zane-marjajoč vsem najviše, najsvetejše koristi — v e r s k e. Poslednjim treba vse drugo podrediti.

„Na tem polji — tako piše mej drugim sv. Oče — namreč na verskem polji, se morajo vsi dobri združiti, da se z vsemi postavnimi in poštenimi sredstvi borijo proti rastočim napakam postavodajstva. Spoštovanje, ki so je dolžni postavljeni oblasti, ne more tega prepovedati. Vsled tega ne moremo nikdar onih določb v postavodajstvu odobravati, ki so veri in Bogu nasprotne, ampak smo celo dolžni, da jih zavrgavamo.“ Prenesimo te besede — mutatis mutandis — na naše razmere. — Kaj hočejo drugega opominati nego: Katoličani avstrijski, pustite na stran vsa vprašanja, ki vas razdvajajo, pa združite se vsi za eno potrebno, katero, ako dosežete, vam bode vse drugo privrženo! Ne mislite, da žalite pokorščino, ki ste jo dolžni cesarju in državnim oblastvom, ako se postavnim potom poganjate za svoje in sv. cerkve pravice! Osnujte si zvezo, mejnarodnostno, pravo katoliško, zvezo — katoliški centrum!

Pa ne da bi se bali ali sramovali v to svrhu zaslonbe iskati v ljudstvu! Bodino demokrati, in isto ljudstvo, katero hote socijalisti zlorabiti v svoje pogubne svrhe, skušajmo mi zase pridobiti ter vzgojiti v pravem krščanskem duhu, da z njegovo pomočjo spodrinemo liberalstvo, katero v zvezi z velikim kapitalom in židovstvom, zadržuje ljudstvo v jarmu nečastnega robstva. Leon XIII spodbuja katoliške politike na Francoskem, naj si skusijo ljudstvo pri-

dobiti, da se potegne za dobro stvar, in da svojo mogočno voljo vrže na tehtnico javnih zadev.“ Tudi mi ne sramujmo se krščansko izomikati in obdelavati kmeta in delavca, do o času odločivne ure potegne z nami. Ako mi ne povlečemo plebejca na svojo stran, nas prehite socialisti in porabili ga bodo proti nam! Ne sramujmo se biti demokrati!

Leta 1891 je Leon XIII poslal pismo avstrijskim škofom, v katerem kaže na nevarnosti, ki pri nas katoliški stvari pretijo od liberalizma. Rastoči povodnji treba se v bran postaviti sè združenimi močmi. V to, želi, naj bi škofje večkrat imeli skupna posvetovanja, kako treba postopati; složnost škofov naj bi pa tudi lajikom bila v spodbudo in vzgled. Sloge, združenja treba i mej škofi i mej katoličani sploh: „Kajti ako se zlobni ljudje, mogočni po svoji drznosti in številu, družijo in zedinjeni zarotujejo, da bi katoličanom dar vere, mej vsemi najdraži, in druge iz nje izvirajoče dobrote vgrabili, je prav in potrebno. da katoličani, po vzgledu škofov, vse svoje težnje in moči združijo v obrambo.“ Je li mogoče nam v dejanje izvesti ta papežev opomin, da ne bi osnovali katoliškega centra?

Nič drugače nam niso govorili naši škofje sami. Vemo, kako se vže nekaj let zbirajo na Dunaji v posvetovanje skupnih verskih zadev; vemo tudi, kako so vže krepko nasproti vladi povzdignili glas za versko šolo. A tudi do svojih vernih, do avstrijskih katoličanov vseh narodnosti, so se vže obrnili v skupnih okrožnicah, kjer so jim mej drugim na srca polagali skrb za versko šolo, ter jih spodbujali, naj vestno izvršujejo svoje politiške dolžnosti, voleč v zastopstva zanesljive, katoliške može. Da, škofje naši so govorili, škofje so storili svojo dolžnost! Da bi jih li tudi mi razumeli! Kakeršne so razmere v Avstriji, škofje v naših strastno zdivjanih časih skoro dalje ne morejo, da ne bi izpostavljali svoje višepastirske dostojnosti — a tu pričakujejo, da jim mi pridemo nasproti, da jim mi od svoje strani podamo roko. Vsoda verske šole, boj za naše najsvetejše koristi se v konstitucionalnih državah dandanes določuje v državnih zbo-

rih. Ako tukaj ne vzdignemo, nam nihče ne more pomagati. Škofje so nam dali vojni črtež: njih skupna zborovanja s permanentnim odborom so vže nekak katoliški centrum — naj ta centrum tudi nas na političkem polji združi, da bo škofovskemu centru odgovarjal politički centrum v državnem zboru!

K sklepu še nekaj. Največ težav bi osnovanju katoliškega centra znala delati nezaupnost, katera vlada mej zastopniki raznih narodov, nezaupnost, ki izvira največ iz narodnostnih mrženj. Od te strani se za skupno katoliško stvar največ bojimo. Povejmo naravnost, kar mislimo. Menimo, da bi se moralo posebno od strani nekaterih katoliških Nemcev važnost narodnostnega vprašanja bolj vvažati nego se navadno godi. Narodnostno vprašanje je faktor, s katerim se mora računati. Naj nihče ne misli, da je katoliškim Slovanom, ki so pripravljene z Nemci zavezati se v obrambo katoliških koristi, vse eno, kaj in kako mislijo njih katoliški zavezniki o narodni enakopravnosti v Avstriji. Po pravici se je vže večkrat očitalo nekaterim prav odločnim nemško-avstrijskim katoličanom, da preveč gore za nemštvo in teže po nekem ponemčujočem centralizmu; ali vsaj nikdar ni bilo slišati od njih besede v zagovor tlačenih avstrijskih narodnosti. To ne gre, to ni niti katoliško; marveč ravno od pravih katoličanov se mora pričakovati, da znajo spoštovati naravna prava, h katerim spada jezik in narodnostne lastovitosti; kajti krščanstvo ne vničuje narave in njenih svojih, ampak jih čisti, ohranja in poplemenjuje, kaker nadnaravni red ne spodkopuje naravnega, ampak ga spopolnjuje in povišuje. Se zdi, da tam gor v nekaterih nemških pokrajinah naši verski bratje niti pojma nimajo, kako hudo de od tujstva tlačenim biti, kako hudo de deco pošiljati v nemške potujčujoče šole, videti, kako se nam sladki materin jezik kot nič vredna šara v kot meče, a kako pretirano se poveljuje tujščina, katera nam ni niti pri sreč, niti od narave na jeziku! To naj bi mogočni Nemci dobro premislili. Zatorej je v Avstriji, da se osnuje vse narodnosti obsegajoč katoliški centrum, neobhodno potrebno za vero koj na drugo

mesto v program postaviti narodno enakopravnost. Ako se to ne zgodi, bo še dalje trajala mej nami mržnja in nezaupnost, naši liberalci pa bodo imeli povod očitati nam, da izdajemo v imenu vere Nemcem slovansko narodnost. Ne bodimo katoličani Lienbacherjevega obreda! Ako se pa to zgodi, ako se nam v obrambo narodne individualnosti obljubi pomoč, potem, bratje, Nemci ali kateri koli ste, dobite v nas odločne, navdušene zaveznike, ki pojdejo z vami v ogenj za najsvetejša načela naše svete vere, potem ste nam bliži, ste nam ljubši, nego slovanski liberalci, ki z nami nimajo nič skupnega nego mrtvo govorico, ker z vami nas bo vezalo načelo, z vami edinil nas duh Kristusov!

Dr. Mahnič.

Najnovejša socijalno-politična revolucija pa cerkev in država.

Zapiši, kar si videl, in kar je
in kar se ima zgoditi po tem.

Skr. raz. I. 19.

Moč idej v zgodovini.

Sploh se dandanes večkrat sliši, da naše znanje je prepo-
vršno. Ta tožba ni neosnovana: kajti mi težimo preveč po neki
splošni izobrazbi, katera naj bi obsegala koliker mogoče vse
stroke človeškega spoznanja. Čim bolj se pa širi krog izobraže-
vanja, tem manj moči in časa nam ostaja, da bi se s površja
spuščali v notrajnost preglabljat pravo bistvo in početek reči.

To posebno velja tudi glede učenja zgodovine. Učimo se
je premehanično, obračaje vso pozornost le na to, da si kar mo-
goče mnogo dogodkov vtisnemo v spomin, ne da bi jih mej se-
boj primerjali, ne da bi izsledovali njih pravih vzrokov. Materi-
jalistično in fatalistično naziranje naših dni je krivo, da se ve-
liki zgodovinski dogodki in politični prevrati smatrajo kot včini-
ki slepega slučaja in da se jemljejo in vvažajo bolj kot posa-

mezni, brez vsake stvarne zveze mej seboj. Ne pomisli se, da slučajno se v zgodovini ne pripeti nič važnega, ampak da dogodki in prevrati, ki presnavljajo državni in družinski red ter sprayljajo zgodovino v drug tok, so le dozoreli sad, ali recimo nekako vidno vtelesenje idej, katere so vže davno v duhovih tlele ožarjajoč in ogrevajoč jih za dejanja, katera kar na enkrat zagledamo izvršena z vso krepkostjo in odločnostjo.

Onemu mehaničnemu naziranju in plitvosti, ki od zunanje-ga lica ne prodre do bistva, do vzrokov, imamo v prvi vrsti pripisovati, da nas politični prevrati in revolucije preHITEVAJO, in se nam porajajo prav kot nekak „deus ex machina“, potem ko so se vendar dolgo časa pripravljali in bi le kolikaj bistrosti zadostovalo, da bi vže prej prerokovali, kar mora prej ali pozneje bruhniti na dan. Revolucija l. 1848 je evropske državnike in ministre tako obnaglila, da so jim vže prvi dogodki zmedli pamet in glavo. Lehko bi bilo z modrostjo in odločnostjo prvi plamen vdušiti, potem pa s primernimi reformami svobodomiselne težnje obrzdati in jih napeljati v drug tir. Ne, revolucijski ognjenik je moral prej z vso silo izbruhniti, revolucija je morala prej obhajati svoje zmagoslavje v mestu in po deželi — potem še le, ko se je skusilo, da s korifeji revolucije se ne da pogajati, se je energično nastopilo! Ko je pa vstaja bila potlačena, mislili so gospoda, da so vže izvršili svojo nalogo — revolucijski žrjavici dajo tleti pod pepelom in še sami kaj pridno vanjo pihajo. Da, zdaj spijo gospoda ravno tako mirno in brezskrbno kot pred 1848 — na ognjeniku, ki žuga leto na leto v svoje žrelo pogoltniti nje in njih delo!

Ideje delajo zgodovino!

Ta temeljni zakon človeške zgodovine prezirajo moderni državniki. In vender drugače ne more biti. Delujoči faktor v zgodovini je človek; človek je pa razumno bitje, in kot tak nič ne dela, česar ni prej v misli ali ideji spočel. Odvisno je vse, katere ideje so se polastile njegovega duha. Kdor je tedaj vzrl te ideje, ni mu težko naslikati prihodnjih dejanj; ideje so vzorec dejanjem.

Ideje se pa razlikujejo v prave in krive, potem kaker se zlagajo z resnico ali ne. Ta razlika je večna, kaker je v svoji veljavi večen stavek protislovja. Večno je torej tudi nasprotstvo mej pravimi in krivimi idejami. Vsled greha se je pa to nasprotstvo zaneslo v človeški rod; ker greh je zakrivil, da se je človek odpadši od Boga in od resnice t. j. od pravih idej začel obračati k zmoti t. j. h krivim idejam. Nasprotstvo mej pravimi in krivimi idejami se je pa najjasniše pojavilo ter poostrilo s krščanstvom; kajti v krščanstvu se je včlovečil Logos t. j. večna Božja ideja, ki kot nevstvarjena resnica obsega vse ideje. Krščanska ideja, kot absolutno prava, izzivlje na boj vse krive ideje. In odkar se je krščanstvo prikazalo na zemlji, se ta boj

neprenehoma bije. Dvoje taborov stoji si nasproti: z ene strani krščanska resnica, katero zastopa Kristusova cerkev, z druge strani pa krščanske resnice negacija, katera se po raznoterosti zmot javlja na različne načine.

Pa vojska idej, pravih in krivih, ni vojska v zraku, ni vojska povsem nevidnih sil — ampak ideje, prave in krive, bojujejo se v svojih vojaki, v ljudeh, kateri odpirajo idejam, pravim ali krivim, um in srce, kateri se dajo od idej vnemati. Kaker se pa ideje razlikujejo na dvojo stran, tako se tudi vojska za nje deli na dva tabora.

Mej idejami, kaker pravimi, tako krivimi, se nahaja sorodnost; prave ideje se porajajo iz enega in istega pravzroka, namreč iz Božjega razuma, v tem obstoja njih sorodnost, njih vzajemnost; krive ideje so si pa sorodne v tem, da je vsem skupna negacija in nasprotstvo resnice. Ta sorodnost prehaja od idej na ljudi; ljudje, ki izpoznavajo iste ideje, se nehote zblížajo in drug drugega oklenejo; zgodovina krščanstva priča sijajno, kako silovita je druživna moč krščanskih idej. Vsi krščansko misleči so ena družina, ena vojska, so otroci ene matere, katere je rodila večna resnica.¹⁾ Pa isto tako se čutijo za sorodne tudi otroci krivih idej; in bodi razlika mej njimi samimi še tolika, vendar na vse to pozabijo, podajo si roko v zvezo, kaker brž gre za boj proti katoliški cerkvi. Vojski pravih in krivih idej si sicer stojiti nasproti, odkar je človek grešil, vendar, kaker smo rekli, se je nasprotstvo poostrilo, še le z Jezusom Kristusom. Proti njemu so se zavezale vse sovražne sile: židovstvo, poganstvo s peklom vred. To nasprotstvo je od njega prešlo na katoliško cerkev. Njena zgodovina je zgodovina boja z nasprotnimi silami. Ta boj je pa v prvi vrsti boj pravih idej s krivimi. Katoliške dogme so od Boga razodete ideje, od cerkve določene. In okol teh idej suče se, rekli smo, ves boj. One so tiste sile, ki narode družijo in razdružujejo, ki vekom presnavljajo lice.

Sicer se pa ta boj preminja po tem, kaker se v človeštvu pojavi ta ali ona zmota. Cerkev se omejuje na to, da zmote zavrgava ter jim nasproti določuje in pojasnjuje od Boga razodete resnice. In kaker zmota v svoji praktični vporabi vpliva na dejanje človekovo in obraja sad v privatnem in javnem življenji, tako skuša tudi cerkev vervo določeno resnico vpotrebti na življenje krščanskega ljudstva in tako vjaloviti večinké nasprotno vplivajoče zmote.

¹⁾ Ta misel se izraža v Kristusovih besedah: „In opravičili so močnost vsi njeni otroci.“

Najnovejša revolucija — hči naturalizma.

Zarotila se je pred vsem proti cerkvi.

Naš vek je vek naturalizma v najširšem pomenu. Pogнал je naturalizem iz racijonalizma. V osemnajstem stoletju se je naturalizem le bolj teoretično gojil v delih enciklopedistov. Na vzgojo in državni red ga je teoretično vpotrebil Rousseau. Njegov „Emil“ pa „Contrat social“ ste v tem oziru epohalni deli. Naturalistične nauke je v dejanju poskusila izvesti francoska revolucija. Po večletnem boju se je stari Evropi posrečilo revolucijo zatreti in vvesti prejšnji državni red. Leta 1815 sklenjena „sveta alijanca“ je določila, da se ima odslej Evropa vladati po krščanskem pravu. Pa to so bile večinoma le besede, ki so ostale na papirju. Državniki sami so bili učenci protikrščanskega naturalizma, vzgojeni v duhu revolucije — kako bi tedaj vladali narode v krščanskem duhu? Pa tudi so krščanstvo premalo poznali, da bi vedeli, kako se pravo krščanstvo nahaja le v katolicizmu, in kako je brezmiselno zavezavati se v obrambo krščanskih načel, a ob enem v železje državnih paragrafov vklepati katoliško cerkev, zunaj katere krščanstvo prej ali kasnej spuhiti v racijonalizem in brezverstvo. Evropa se je hotela ohraniti proti revoluciji, a spozabila se je, da njen državni in socialni red je sezidan na katoliško krščanstvo, ne pa na Lutrovo ali Kalvinovo, katero samo dosledno pelje v racijonalizem in naturalizem. V tem so se modri diplomati preračunili — in zmota je bila za Evropo osodepolna.

Tej kratkovidni evropski diplomaciji nasproti so učenci revolucije bolj logično mislili, zatorej tudi bolj dosledno delali. Oni so segli globoče, globoko dol, kamer državniki niso mogli za njimi. Poslednjim vse krščanstvo in katoličanstvo ni imelo višega pomena, nego vkoliker je veliko množico strašilo s peklom in jo tako držalo v slepi pokorščini pod državno oblastjo. Revolucionarji so pa vedeli, da država dobiva od krščanstva nekaj višega: princip avtoritete, na katerem sloni legitimna monarhija in ves javni red; nositeljica in hraniteljica tega principa je pa katoliška cerkev. V tem ko so tedaj državniki cerkev skrupulozno nadzorovali, da ne bi pač narodov po rimskem duhu „fanatizovala“, so revolucionarji skrbeli, kako bi krščanskim vedam in filozofiji, ki duhove vtrjuje v veri v objektivnost načel ter tako postavlja v njih tla za spoštovanje avtoritete, zabranili povrat na vseučilišča in druge šole; ob enem so mej srednjimi in nižimi stanovi širili slovstvo, kateremu je bil glavni namen v čitateljnih vničiti vsako češčenje in spoštovanje do tistih, ki so vladali v javnem življenju. Pod vplivom tega revolucijarnega slovstva se je v duhovih vršil nevaren proces in tlelo je po Evropi

vže dolgo dolgo prej ko je l. 1848 jel povsod kvišku švigati plamen revolucije, katera se je morala poroditi po zakonu psihologične nujnosti: kar se je v duhu spočelo, mora prej ali kasneje na dan.

Tudi ta revolucija se je srečno potlačila: koncesije, ki so se dovolile, da bi se duhovi potolažili, so se deloma kmalu potem preklicale -- in stara Evropa, zdelo se je, smela je spet mirno počivati.

Pa počivat se niso vlegli stare krščansko-monarhične Evrope bistrournni sovragi. Tem se je zdelo, da morajo svoj črtež predrugečiti. Napad vseh dotedanjih revolucij, od velike francoske do revolucije 1848, je v prvi vrsti veljal monarhiji pa državnemu in socijalnemu redu sploh. Direktno se je do tedaj revolucija zaganjala v legitimno monarhijo, da bi se po nje propadu spreverglo še ostali red. Pa skušnija je učila, da po tej poti ne gre. Kolikerkrat je revolucija vstala, tolikokrat so jo vrgli ob tla, in monarhija je spet zmagoslavno vstala iz groba, v kateri se je vže pogrezala.

Tedaj so revolucionarji zapazili, da v ozadji stoji velesila, katera državo in društvo vzdržuje in vedno znova oživi, ko bi se moralo zdeti, da se poginu ne moreti izogniti. Ta velesila je katoliška cerkev. Zapazili so tudi, da po vsakej revoluciji se država katoliški cerkvi skuša približati, kaker bi čutila, da le v njej je rešitev. Znano je pač, kako se je n. pr. Avstrija s cerkvijo spravila, sklenivši z Rimom konkordat. Rodilo se je tedaj v revoluciji prepričanje: Brez vpešno je bojevati se proti državi in socijalnemu redu, dokler cerkev stoji, kajti v njej ima država in društvo neomajno zaslombo. Ako hočemo torej zrušiti obstoječi državni in društveni red, vničiti moramo pred katoliško cerkev. — To je program, ki ga izvršuje najnovejša revolucija po l. 1848.

Konečne namere najnovejše revolucije.

Rekli smo: pogin katoliški cerkvi! Ker je pa kat. cerkev zidana na rimsko papeštvo, se je revolucija zarotila, da mora pred vsem streti papeštvo — ž njim pade sama ob sebi tudi cerkev. Država pa naj se pusti pri miru, dokler traja boj proti papeštvu. Ne le to — ampak revolucija si je državo samo najela za zaveznico v boji proti papežu in cerkvi. Kaker brž se doseže glavni namen — vničenje papeštva in cerkve, se revolucija obrne proti svoji zaveznici ter jo, oropano edine zaslombe, ki jo je imela v cerkvi, prepusti njeni neizogibni vsodi; potem pa nastopi doba socijalne demokracije, doba univerzalne socijalistične države.

Kdor sodi mileje o najnovejši revoluciji, se v svojem optimizmu silno moti. Kako resnične so naše trditve, je razvidno iz nasprotniških izjav samih.

Vničiti katolicizem — ker prav za prav on edin stoji na poti vresničenju socialistične države! To je izpovedal vže l. 1849 Ledru-Rollina učenec Macé: „Mi socialisti imamo enega samega sovražnika — katolicizem.“¹⁾

Katolicizem je pa neločljiv od rimskega papeštva; zatorej šteje revolucija rimskega papeža za svojega naravnega in poglavitnega sovražnika, kaker je izpovedal l. 1864 mason Ausonio Franchi.²⁾

Seveda z rimskim papežem se je morala napasti cela katoliška hierarhija in redovništvo. Karkoli je bilo ostudnega, karkoli je moglo obuditi sumnje in sovraštvo proti cerkvenemu o-sobju, spraviti se je moralo na dan: obskurantizem, jezuitizem, klerikalizem, romanizem in kar je enakih fraz, vse je moralo služiti namenom revolucije: da se le vniči veljava hierarhije — cerkev mora potem pasti sama ob sebi. Vže l. 1845 so švicarski radikalci pisali: „Gotovo naši najnevarniši sovražniki so jezuiti; pa naša zmaga bi ostala nedopolnjena, tudi ko bi vničili zadnjega učenca Lojolovega; kajti biva neka moč, ki se zarotuje v našo pogubo in nas hoče vkleniti v verige, in ta moč je papeštvo, katero v orožnici srednjega veka išče orožja, da bi se bojevalo proti svobodi; služabniki te moči niso le jezuiti, ampak vsi redovniki. . . Čas je, da vdarimo po glavnem sovražniku in napademo celi romanizem.“³⁾

Razume se pa, da od začetka je bilo treba previdnosti, da bi se preveč ne žalil verski čut t. j. treba je bilo dobro ločiti mej vero in duhovniki, hliniti spoštovanje do prve, a očitno napadati in obrekovati druge, ločitev, katero tako izvrstno povdargajo liberalci vseh časov in krajev, tudi slovenski!

„Spoštovanje veri — večno sovraštvo duhovnom! Klical je v sveti republikanski jezi knez Canino l. 1849 v rimski zbornici.

Pred vsem je pa revolucionarjem služilo ime „jezuitov“ kot najzdatniše strašilo kratkovidnih in bojzljivih katoličanov. Mazzini sam je v svoji glasoviti instrukciji, ki jo je 11. nov. 1846 razposlal „bratom“ po Italiji, mej drugimi svedstvi, kako zapeljevati in begati katoličane, nasvetoval tudi to: „Klerikalna sila je personificirana v jezuitih; ostudnost tega imena je za socialiste moč, zapomnite si!“ Prišlo je v navado, da se je katolicizem istovetil z jezuitizmom, vse naredbe rimskega papeža so se pripisovale jezuitom; s tem se je hotelo občinstvo preveriti,

¹⁾ Loughaye: Su's-je française? p. 110.

²⁾ Bauhütte 1864. št. 30.

³⁾ Journal radical de Zurich, janv 1845.

da cerkve ne vlada papež, ampak črni jezuitski general! In kaj se ni vse izreklo proti jezuitom! Poslušajmo le enega — Gioberti-ja: „Kriv nesrečnega stanja v Italiji je bil jezuitizem, ta rak, ki nas gloje, kuga ki nas mori, od njega izhajajo neposredno ali posredno vse naše nezgode, vse naše bolečine.“¹⁾ In kako se je ta stari mazzinijan navidezno vnel za čistost vere in za prostost cerkve, da bi le tem bolj znesel se nad jezuiti, kot provzročitelji vsega slabega v katoliški cerkvi! Mož je pač vedel, da jezuiti so, kaker jih je imenoval Voltaire sam, granadirji svete Stolice. Resnično, ta in noben drug razlog je bil in je, radi katerega se sovragi katoliške cerkve zaganjajo v prvi vrsti v jezuite ter hote duhovne in cerkev samo razvpiti za jezuitsko. Kdor li količkaj pozna cerkveno zgodovino od 16. veka sèm, ve, da je ravno jezuitska družba cerkvi bila najmočnejša trdnjava proti protestantizmu. Po Jezusovi družbi se je cerkev pomladila in znova vtrdila. Naravno tedaj, da vsi oni, ki bi hoteli katoliške narode izvabiti v protestantizem ter potem v brezverski naturalizem, vselej svoje napade začno z jezuiti. Tako delajo tudi slovenski liberalci, kojim so vse naredbe slovenskih škofov katerejim ne vgajajo — jezuitske. Kolikokrat smo te masonske misli brali v „Sl. Narodu“²⁾

Tudi se ni zabilo ločevati mej katolicizmom in — klerikalizmom, češ, prvega se brani in spoštuje, a zametava se le drugi! Spet razločitev dobro znana tudi na Slovenskem! Kaker da bi katoliška cerkev kje drugje bivala nego v klerikalizmu t. j. v papeži, škofih in duhovnih! Pa vender tudi to nekaj velja, ko gre za to, da se begajo duhovi. Posrečilo se je loži posebno na Francoskem ravno s to natolčnico marsikaterega prav resno mislečega katoličana, celo omikanca, duhovščini in cerkvi odtujiti, kateri se je čutil žaljenega, ko so ga zmerjali — klerikalca. Da, to je bilo na Francoskem, ko se je po nesrečni vojski z Nemčijo dolgo časa določevalo, ima li vladati katolicizem ali spet liberalizem, to je bilo glavno strašilo, s katerim so masoni vgnali vže tako boječé (liberalne) katoličane: „Naš sovražnik je klerikalizem“ — klical je Gambetta v parlamentu, in — katoličani jeli so se vmikati sè svojimi katoliškimi zahtevami! Da ločitev mej katolicizmom in klerikalizmom ni nič drugega

¹⁾ Gioberti. Proleg. 116.

²⁾ Umestno bo, ako tu navedemo besede francoskega pisatelja: „Preganjanja, nesreče, razžaljenja, s katerim se je zatirala jezuitska družba, se ne dajo našteti, ker zgodovina tega reda se tesno sklepa z zgodovino katolicizma v novejših časih, in preganjenja, nesreče, razžaljenja so bila toliko proti braniteljem papeževe avtoritete, koliker proti vsemu katolicizmu; se imamo torej čuditi radi vojske proti Jezusovi družbi, mogočni pomagalki sv. cerkve, ko se namerjava vbičenje cerkve same?“ — La vérité sur les Jesuites, c. I. p. 5, 6. Paris, 1844.

³⁾ Le clericalisme; voila l'ennemi.

nego past, ki so jo liberalci nastavili, da lovijo katoličane, z besedo „klerikalec“ hoteč jih razvpiti za slepe sluge sovraženih duhovnov, je od masonov samih vže vradno pripoznano.¹⁾ Zato-
rej je tudi pariški nadškof kardinal Guibert štiri dni potem, ko
je Gambetta izgovoril gorenje besede, javno protestoval: „Zdaj
je gotovo, da besede „klerikalci“ in „ultramontanci“ pomenjajo
vse katoliško društvo naše dežele: škofe, duhovne, ver-
nike . . . Merilo je tedaj na katolicizem, kar se je reklo:
Glej ga sovražnik!“

Drugi so si spet pravi katolicizem razlagali po svoji glavi,
češ, papež in duhovni so Kristusov nauk popačili: radi tega se
jih mora pobijati in črtiti! „Moj katolicizem ni vradni katoli-
cizem rimski“ — je tiste dni pisal Gioberti.²⁾ Tudi ta misel si
je vže našla pot v slovensko časopisje! Naj se je v bodoče skrb-
no varujejo! Vse pripomore k vničenju duhovske kaste ter ka-
toliške cerkve!

Tudi nemško pruski „kulturkampf“ ni imel drugega namena,
nego boj s katoliško cerkvijo do smrti. — Minister Falk je to
izjavil v državnem zboru: „Vsi protestanti se morajo zbrati okoli
zastave povzdignene proti Rimu, ker ta vojska je nadaljevanje
tiste, katero je reformacija začela proti katolicizmu.“ „Proti Ri-
mu in proti duhovstvu — je naše geslo, je naša molitev. Borimo
se kot junaki, razrušimo Rim in papeštvo!“³⁾

Tako se je klicalo iz Nemčije — isti klic odmeval je iz
Italije in skoro iz cele Evrope. Glavna vloga v tem boji je pa
pripadala revolucionarjem italijanskim, ker v njih sredi je ime-
lo papeštvo sedež: to se je moralo zatreti, kar pa se ni moglo
zgoditi, ako se ni revolucija polastila Rima.

Skoz dve desetletji je Rim ostal geslo za italijansko
revolucijo. V Rim je tedaj revolucijo gnala ne toliko politika,
ampak bili so verski razlogi: upali so, da s papeškim Rimom
pade papeštvo samo in z njim katoliška cerkev, kaker brž se po-
sreči papeža oropati posvetne države, ki ga je delala neodvi-
snega od vsake zunanje oblasti. V Rimu tedaj, v središču kato-
licizma, se je hotelo dokončati boj proti cerkvi: „V Rimu —
klical je v Florenciji veliki mason Mazzini — v Rimu biva ve-
liki sovražnik luči, naša dolžnost je tukaj se z njim samim v-
dariti!“ Na dalje nam sploh namere laških revolucionarjev po-
jasnjuje Mazzini sam v pismu, katero je tiste čase pisal svo-

¹⁾ Prim masonski vradni list „La chaîne d'union,“ juillet, 1830, kjer
se bere: „La distinction entre le catholicisme et cléricisme est purement
officielle, subtile, pour les besoins de la tribune; mais ici, en loge, disons-
le hautement, pour la vérité, le catholicisme et le cléricisme ne
font qu'un.“

²⁾ Maineri. Il Piem nte nel 1850 ecc. Lettera di Gioberti a G. Palla-
vicini.

³⁾ Frenzel-Deutsche Kämpfe.

jemu prijatelju Dall' Ongaro: „Revolucija zamore izvršiti dvoje: odpraviti z odlokom papeštvo v Italiji t. j. odločiti, da v Italiji se ne voli več papež a. Papeštvo je vstava . . . ne manjka razlogov, da se opraviči njegova odprava . . . In revolucija drugič more doseči, da se rodi nova vera, nova cerkev, svobodna kakor vse druge, pa mogočna povzdigniti se nad druge. Za vse to treba imeti v oblasti Rim.“¹⁾

Da, namere revolucionarjev imele so poleg negativne tudi pozitivno stran. Hotelo se je, da bo isti Rim, ki je bil doslej središče katolicizma, odslej glavni sedež nove humanistične vere, katero izpoznava masonstvo. „Dajmo, da se bo iz večnega mesta našega razširjalo luč po vesolnem svetu, da svet občuduje neizmerno silo masonstva.“²⁾ Mazzini sam je v glavnih potezah načrtal bistvo nove vere, katere središče je imel postati papežu vzeti Rim. Pa o tem mislimo govoriti v posebnem poglavju.

Sicer pa tudi ta vera, bodisi kakršna koli, nima stalne vrednosti, ampak je le prehodna — peljati ima narode v popolno brezverstvo, v ateizem. Da končno le to namerjavajo, izpovedali so socialisti o raznih prilikah, posebno pri kongresih, katere obhajajo skoro vsako leto. Dosledni so — in se prav po tem razlikujejo od navadnih liberalcev, kateri sprejemajo le premise naturalističnih doktrin, a se boje iz premis sklepati. Te sklepe do skrajne meje izvajajo socialistični revolucionarji, in ker ima teorija služiti praksi, hote one teoretične posledice tudi vpotrebti na življenje.

„Bog ni niti pravzrok, niti substancija, niti duša, niti monada; on je personifikacija vesolnega ravnotežja . . . V nraystvenem oziru je Bog pravica. Zatorej ne oltarjev, ne podob, ne žrtev, ne sakramentov, ne skrivnosti, ne duhovenstva, ne bogočastja.“³⁾

Pa tudi pri goli negaciji nima ostati; verski nihilizem ima preiti v očitno sovraštvo proti Bogu. Do te meje mora končno dospeti socialistična vera. Katekizem popolnega bogotajstva in očitne vojske proti Bogu je v glavnih potezah vže l. 1848 načrtal oče modernih socialistov, Proudhon, v stavkih, od katerih grozovitejši se niso brali v človeškem jeziku: „Naj se iz človeškega govora izloči ime Božje, ker vže tritisoč-letna skušnjava me uči, da kdorkoli mi govori o Bogu, se zarotuje ali proti moji prostosti ali proti moji mošnji . . . Prva dolžnost razumnega človeka je, da za vselej iz svojega duha vrže idejo Božjo, ker ako

¹⁾ Per tutto questo bisogna aver Roma in mano. — Mazzini al Dall' Ongaro pag. 312.

²⁾ Ibi a. III, n. 3.

³⁾ Bollettino della masson. it v 2. p. 531. Firenze 1869.

tudi Bog biva, je povsem sovražnik naše narave . . . Večni Oče, Zen ali Jehova, ti si, si bil in boš vedno zavisten Adamu, tiran Prometejev. — Ti si triumfoval, in nihče se ni drznil ti nasprotovati . . . In zdaj, glej, vržen si s prestola . . . tvoje ime, katero je tako dolgo bilo zadnja beseda modremu, potrditiv sodniku, moč vladarju, upanje vbogemu, zavetišče zgrevanemu grešniku, tvoje ime se bo v prihodnje sprejemalo z zaničevanjem, s preklinjanjem, ljudje je bodo napadali z žvižganjem, kajti Bog je neumnost in podlost, Bog je hinavščina, Bog je tiranstvo in revščina, Bog je zlo . . . Bog, ne vtikaj se več v naše zadeve, kajti jaz, ki sem zdaj prišel k modrosti, in se te več ne bojim, z roko proti nebu prisežem, da ti sam si vbijalec moje pameti, strašilo moje vesti.“¹⁾

Slednjic — tako stoji v programu najnovejše revolucije — pride na vrsto država, ter ves sedanjí državni in socialni red. Treba je le zvesto poslušati, kar so o raznih prilikah socialisti govorili in pisali. Prva na vrsti je monarhija. Revolucija je nespravljiva sovražnica monarhije. To so dokazale vse zarote, vsi prevrati zadnjih sto let. Pogin monarhijam celega sveta! „Pogubni zavezi monarhistični ima slediti zaveza narodov“²⁾ t. j. univerzalna ljudovlada. Leta 1867 so evropski socialisti in demokrati na shodu v Genfu javno pred svetom govorili in sklepali o zavezi s v o b o d n i h l j u d o v l a d, katera ima obsegati zedinjene države evropske“

Pa ta vesolna ljudovlada se nima osnovati po doslej veljavnem Božjem in človeškem pravu, ampak strogo po teoriji novih socialistov in komunistov. V novi ljudovladi nimajo več veljati od Boga dani naravni zakoni, niti ima obstati dosedanji družinski red — vse se ima prevreči in postaviti na popolnoma novo podlago. Vže leta 1862 je pariška politija prišla na sled tajni demokratično-socialistični družbi. Več članov je bilo vjetih in tiranih pred sodišče. Kaker se je spoznalo iz sodnijske preiskave, je imela družba sledeči namen: Vstanoviti se ima demokratiška in socialna ljudovlada, s pravico do dela, ljudovlada, ki ne pozna niti vojske niti avtoritete; odpraviti se ima vse teritorialno in zemljiščino posestvo, vsaka obrtna last; ne več davkov, ne javnega in hipotekarnega dolga; ampak mesto vsega tega vvesti se ima diktatura oboroženega ljudstva; sama in edina lastnica je država. Postaviti se ima sodišče, katero bo vse otroke, ko pridejo v peto leto, preiskavalo in določevalo jim stan in poklic.“

„Ako bi se vvedle te reforme — pripomnjuje k temu Bizard — bi družine ne imele več niti pravice do svojih otrok; za sužnje bi si naredili posestnike, v tem ko bi socialisti bili

¹⁾ Proudhon, *Système des contradictions économiques*, c. 6 ed 8.

²⁾ *Alleanza repubblicana* 20. ag. 1868.

aristokrati, in bi vdobili razne državne posle, dostojanstva in vprave. Z robstvom in z unitarijskim verstvom, ki se hoče v-peljati, bi društvo zdivjalo.¹⁾

Verski in socijalni nihilizem tedaj, kateri ima vničiti cerkev in državo ter prevreči ves družbinski red — to je konečni smoter najnovejše revolucije!

Geslo najnovejše revolucije: „Bog in narod!“

Navadno ima vojska svoje geslo. V geslu se izražajo smoter, radi katerega se vojskuje. Kdor tedaj ne pozna sovražnika, pogledaj na geslo njegovo — in vedel bo, s kom mu je opraviti. Tako ima tudi vojska, ki dandanes pod zastavo revolucije cerkvi in državi preti s poginom, svoje geslo, geslo na prvi videz tako nedolžno, da, vzvišeno in krščansko: Bog in narod!

Nas pa tem bolj mika dvoje besed spregovoriti o tem geslu, ker se navaja neredkokrat tudi mej nami, mej Slovenci pravim. Bog in narod! — zdi se, je sprejela za svoje geslo celonaša družba sv. Cirila in Metoda, ki se je o svojem rojstvu poklonila tudi slovenskim škofom, ki po slovesnem zatrjevanji svojih voditeljev hoče biti in ostati družba — verska, katoliška! Nedavno smo tudi mi, zlobni obrekovalci Ciril-Methodove družbe, znani od katoliškega shoda, od neke ženske podružnice dobili pismo, na katerega zavitku je bil prilepljen trak v slovenski tribojnici z geslom: „Bog in narod!“....

Rekli smo: to je geslo najnovejše revolucije! Da se komu ta trditev ne bo zdela neosnovana ali presmela, damo najprej besedo enemu prvih revolucionarjev našega veka, ki je gotovo poznal vse tajnosti, demokratijske zarote; Giuseppe Mazzini piše: „Gre se za to, da pokažemo Italiji in Evropi, da n a š k l i c : B o g i n n a r o d . n i l a ž n j i v . . . “²⁾ Njegov prijatelj in zaveznik, odpadli duhovnik in revolucijski pisatelj Dall’ Ongaro, istotako rek „Bog in narod“ imenuje znamenje ali geslo, „simbolo“ — prekuocijske demokracije³⁾ — Njim pač moramo verjeti!

Sicer ni pa težko vganiti, zakaj si je revolucija izbrala ravno to geslo. Kaker smo vže zgore razložili, namerjava revolucija razdejati cerkev, potem pa zmajati državo ter prevreči socijalni red. Ves sedanji red pa sloni na principu avktoritete. Avktoriteta se podložnemu ljudstvu konkretno kaže v osebah, katere so nje nositelji v cerkvi in državi. Te osebe nadomeščajo

¹⁾ Bizouard, des rapports de l’homme avec le démon, vol. 6. p. 764.

²⁾ „Si tratta di provare all’ Italia e all’ Europa che il nostro gr.do Dio e p o p o l o non è una menzogna...“ — *Monitore romano* 1849. 5 apr.

³⁾ Dall’ Ongaro. Lettera al Quinet.

Boga pred ljudstvom. Pa ravno ta srednji, Boga in ljudstvo ve-
 žoči člen, se pogreša v omenjenem geslu. Narod se stavi v ne-
 posredno zvezo z Bogom, kakor bi Bog ne imel na zemlji na-
 mestnikov, da v njegovem imenu, z njegovo oblastjo vladajo na-
 rode. Pa to namerjajo socialisti: oni hočejo društvo tako prev-
 strojiti, da ne bo nihče vladal, nihče vkažoval, nihče stal na d
 ljudstvom s katerokoli višjo oblastjo, ampak da bodo vsi ena-
 ki, da bo ljudstvo sè svojo absolutno voljo vladalo samo sebe;
 tedaj imeti hočejo družbo — brez papeža, brez škofov in du-
 hovnov, kakor brez kraljev in vsakaterih oblastnikov. „Prišlo
 se je na misel temeljni princip sam zavreči in to se je storilo s
 tem, da se je dinastiji veličastvo in samooblastvo odvzelo in
 proglasilo novi princip ljudske suverenitete.“¹⁾ Tem nameram go-
 tovo najtočneje pristojna geslo: Bog in narod.

Da se pa omenjeno geslo resnično obrača proti vsakemu
 Boga zastopajočemu osobstvu, in ima čisto revolucionarno smi-
 sel, nam najlepše pojasnjuje naslednji dogodek iz l. 1849, tedaj
 iz dobe, iz katere se prav za prav poraja najnovejša revolucija.
 Papež Pij IX je bil tedaj v pregnanstvu v Gaeti. Obhajala se
 je Velika noč. Pijemonteški duhoven Luigi Spola pel je v vati-
 kanski baziliki slovesno mašo; potem je stopil na balkon, s ka-
 terega so papeži navadno blagoslavljali zbrano množico, ter od
 tod z Najsvetejšim podelil blagoslov. Kanoniki vatikanski se
 niso hoteli vdeležiti bogoskrunske slovesnosti; zatorej jim je
 Mazzini naložil občutno denarno kazen. Istega dne je pisal vže
 gore omenjeni Dall' Ongaro pismo, ki se sme smatrati kot nekaj
 komentar k vatikanski slovesnosti, pismo, katero klasično raz-
 kriva pravo smisel gesla: „Bog in narod“: „Kristus je tudi letos
 v Rimu od smrti vstal . . . Odrešenik človeških duš je tudi
 letos premagal temne sile in odprl grob zapečaten
 od samosilstva. Krščansko ljudstvo ljubi ta praznik pred
 vsemi drugimi, ker je praznik svobode . . . Naše geslo
 „Bog in narod“ ne bo dopolnjeno, predno se ne raztrže vsa-
 ka veriga, predno ni vsaka človeška duša rešena mnogo-
 vrstne sužnosti, ki jo tlačí . . . Sveti Peter je tudi letos odprl
 svojo veličastno prestolnico ljudstvu rimskemu . . . Po maši je
 letos z balkona vatikanskega, od koder je papež navadno dajal
 ljudstvu svoj blagoslov, svobodno ljudstvo prejelo blagoslov od
 Kristusa samega v sakramentu . . . In blagoslov
 Besede Božje se bo tudi letos v obilnosti razlil na rimsko ljud-
 stvo, katero je znalo ločiti kar je človeško, od Bo-
 žjega, vero Kristusovo od skorje, ki jo je
 skrivala, evangelij od dekretalov, brezma-
 dežno štolo Jagujetovo od šopirne purpure

¹⁾ Feldzug der Österreicher in Italien. Weimar 1849,

kardinalov. Vprašalo se bode, kaj se je letos pogrēšalo pri velikonočni slovesnosti. Pogrēšal se je, ne po krivdi naši, namestnik Kristusov; ko je odšel on, ostal je Bog in narod.“ Isti Dall' Ongaro, govoreč o blagoslovu, ki ga je podelil ljudstvu Kristus v sakramentu, piše nadalje: „Kar se tiče nas, ako bomo kdaj poklicani reševati veliko vprašanje, se bomo omejili, da vržemo iz svetišča bogoskrunske kupčevalce z bičom Sinu človekovega. Sveti Peter se bo najbrže vzel vpornim kanonikom, pa le, da se osnažen od vsake nesnage vrne — Bogu in narodu rimskemu.“¹⁾

Geslo vže samo na sebi je kaj pripravno vzgajati in dozajati ljudstvo za revolucijske namere. Skušnja uči, koliko moč imajo sploh enaka gesla na duha in srce. Treba jih le večkrat in v raznih oblikah povdarjati pa v njih zmislju k ljudstvu govoriti. Geslo je točno in kratko izraženo vodilo za delovanje: kot tako se geslo lahko vtisne v spomin, dokler počasi prevzame duha in voljo. Ne moremo si pa kaj bolj prilizovalnega za ljudstvo misliti, kaker so besede: Bog in narod. Pa tudi zapeljive so te besede in proti človeški avtoriteti sčovalne. Čim bolj stavimo ljudstvo v neposredno razmerje z Bogom, tem bolj je odvrčamo od njegovih oblastnikov, a v isti meri je opozarjamo na njegovo lastno moč.

Ta moč ni pa moralna moč, ampak moč fizična, moč pesti. Ravno zavest te moči hočejo socijalisti obuditi v ljudstvu, kajti socijalizem se je hoče poslužiti, da o svojem času z njo prevrže obstoječi red, pomorivši duhovske in svetne oblastnike. V tem smislju ljudstvo združevati in odgojevati hočejo tudi socijalisti z omenjenim geslom „Dovolj — piše Mazzini — da se obudi v ljudstvu katera misel in oživi v njem zavest o njegovi moči in se je naredi predrzno v zahtevah.“²⁾ Nič bolj vpijanljivo ne vpliva na srca priprostega plebejca, kot članek napisan proti škofom ali svetnim oblastnikom, kakeršni se tolikokrat dandanes bero po naših liberalnih listih, članek, ki ga je radikalni politik zapečatil s krepko-grozečim: Bog in narod! . . . K takemu sklepu si nehote zvihaš rokav in grozeč dvigneš svojo dlan . . .

Od zdolej navzgor hoče revolucija prevreči socijalni red, zatorej je vrgla v narode geslo: Bog in narod! Kar pravzaprav hoče, je le narod in njegova absolutna volja, je človeštvo brez Boga — a prvi del v geslu — „Bog“ je za zdaj potreben, da se pod tem imenom zakrivajo zlobne namere, revolucionarnega gibanja in se kratkovidneži speljujejo na led. Kdo bi pač

¹⁾ Dall' Ongaro ad Edg. Quinet, p. 31.

²⁾ . . . Bastano per far nascere delle idee e dare al popolo il sentimento della sua forza e renderlo esigente.

mislil, da ljudje, ki nosijo v svojem geslu na prvem mestu sveto ime „Bog“ namerjavajo vojsko proti Bogu in njegovi cerkvi?! Revolucionarji sami so sprevideli, da ne kaže vero napadati; to bi zavstavilo celo podjetje vže v početku“¹⁾ „Čeravno se je tedaj v ložah ljuto napadalo vsa verstva, ki priznavajo bivanje Boga in nevtrljivost duše, vendar v javnosti zaveza se je kazala nasprotna verskim prepričom.“²⁾

Pa koliko se jih še vedno da prekaniti od zvijačnosti framasonov! Tudi katoliško misleči možje se neredkokrat ponašajo s framasonskim geslom: „Bog in narod!“ Kdo je pa to geslo zanesel v družbo sv. Cirila in Metoda, ostane za zdaj še skrivnost, akoravno nam ni več skrivnost. Vsekaker pa ni modro, da katoličani vsprejemamo za naša društva gesla, ki so služila Mazzinijem in drugim socialističnim rovarjem. Naj bi ta neslovenska beseda za vselej vtilnila mej nami!

Skrivni voditelji najnovejše revolucije.

O skrivnih društvih, posebno o masonih, se je vže veliko pisalo. Vže nad sto let opozarjajo rimski papeži vladarje in narode na nevarnosti, ki prete od masonstva državi in družbi, brezobzirno razkrivajoč njegove pogubne naklepe in tajne zarote. In vendar se nahajajo mej katoličani samimi še taki, katerim se zdi obdolženje masonske sekte pretirano, češ, masonom ni resno, da bi hoteli prevreči obstoječi red, marveč kar vganjajo, se ima smatrati za nekako nedolžno, otroško igračo! Niso še tri leta od tega, ko mi je učen pa izkušen mež, in sicer duhovnik, nekaj takega zatrjeval — in to potem ko je vže dve leti prej beli dan zagledala Leona XIII imenitna okrožnica „Humanum genus“!

Nam pa je ravno masonska sekta tista, v katere skrivnih rokah se shajajo rudeče niti najnovejše zarote proti altarju in prestolu. Pred vsem hočemo navesti sodbo, ki jo je o tem izrekel Pij IX dne 21. nov. 1873 v pismu poslanem nemškim škofom: „... Morebiti se bo kdo od Vas, čestitljivi bratje, čudil, da se dandanes tako na daleč širi vojska proti katoliški cerkvi; pa kdorkoli dobro pozna značaj, želje, namere sekt, bodisi da se zovejo masonske, bodisi da si nadevajo katerokoli drugo ime, in kdor jih primerja sè značajem, z lastnostmi, z razširjanjem te zarote, s katero se preganja cerkev skoro po vsem svetu, ne bo mogel dvomiti, da denašnje zlo se mora pripisati v prvi vrsti tistim prekanam in spleckam tistih sekt; kajti iz njih izhaja sina-

¹⁾ De Nardi. La lega dell'insegnamento p. 63.

²⁾ Prim. Balan — Continuazione d. Storia univ. III. 51.

goga satanova, katera razvrščuje svoje čete, razvija svoje prapore, vzdiga svoje orožje proti Kristusovi cerkvi . . .“

Pa tudi framasoni sami so večkrat isto izpovedali. „Brat“ Martin pravi, da framasonstvo je delavnica revolucije. Lefrançais ponavlja isto ter pristavlja: „Ko sem bil vsprejet mej masoni, sem hotel biti zagotovljen, da smoter masonstva je isti kakor komune.“¹⁾

Konečni cilj pa, h kateremu je revolucijonar na zarota framasonska težila, je bil Rim, od tukaj, kot z glavnega sedeža, sklenila je podreči si in vladati celi svet. „Masonstvo v Rimu — tako se pisali pred 25 leti — bo skušalo zbrati okol sebe vse poštene in liberalne može, ki vodijo javne zadeve, ne da bi se nam pripetilo, kar se je nekje pripetilo, namreč da bi bila vlada v (masonskem) redu . . . ampak da naš red stopi v vlado in jo z svojim skrivnim vplivanjem vodi nasproti konečnim smotrom našega društva.“²⁾

In res, kdor izvoli le malo globokeje zreti, mora zapaziti, da vse revolucijonar no rovanje proti cerkvi in državi od l. 1848 naprej je več ali manj jednotno, kakor bi izhajalo od enega in istega središča, ter merilo k istemu vkupnemu smotru. Gibayne moči tu pa tam sicer stopajo na dan, a ko bi hotel kdo zasledovati njih vkupnost in pravi izvir, se mu pozgubijo v nevidne tmine.

Vzemimo prvi akt najnovejše revolucije: zedinjenje Italije, delo, ki se je imelo slovesno venčati z vzetjem večnega mesta rimskemu papežu. Dognauo je, da organizujoče vodstvo v tem podjetji pripada skrivnim društvom, katera so se počasi zblížala in zavezala v skupno zaroto; in ravno temu skupnemu, enotnemu postopanju se je posrečilo, da je revolucija prišla do zaželenega konca.

Da je zedinjena Italija z glavnim mestom Rimom delo masonstva, izpovedajo masoni sami. „Masonska četa je spočela in sprožila ono gibanje, ki je domovino osvobodilo in zedinilo.“³⁾ — „V Italiji — tako so ščevali Italijane nad papeža — v Rimu zbira naš večni nasprotnik svoje zadnje moči. Mi smo strelci občne masonske vojske, razvrščeni okol obkoljenega bojišča tega strahovitega sovraga.“⁴⁾ Ko se je pa l. 1870 papežu vzel Rim in oklical se za glavno mesto mlade Italije, so od enega konca do drugega po vsi Evropi framasoni radostno ukali in si čestitali k sijajnemu vspehu: „Naj se proslavlja nevmrljiva „maga . . . . Prostožidarji so razrušili staro poslopje in sezidali novo . . . Masonska

¹⁾ De Moussac: La ligue de l'enseign. p. 122.

²⁾ Rivista della mass. ital. a. IV, n. 22, p. 4.

³⁾ Ibi a. III, p. 12 ecc.

⁴⁾ Ibi. a. IV, n. 1, p. 3.

družba v Italiji se je ljuto borila z orožjem razumovim proti strohnelemu delu krščanstva ter je veliko pripomogla, da so se odrezali krvavi kremplji ostudni harpiji¹⁾

Združenje in organizovanje italijanskih lož so prevzeli Mazzini, Cavour in Garibaldi, možje, katere sedanja mlada Italija slavi za svoje očete. Vže več desetletij bivale so na Laškem razne lože, katerih vseh veliki mojster je bil zadnjih let grof Cavour. Te lože pa niso bile organizovane in še vedno ločene od inostranskih lož; zato je tudi delo revolucije ni šlo nič kaj spod rok. Se le leta 1859 so francoski masoni v sporazumljenju z italijanskimi glavarji začeli zvezo sklepati z laškimi. Istega leta so osnovali lože v Genovi in Livornu; v Turinu sta masona Delpine in Goveau vstanovila ložo Ausonia. Framasona Provenzal in Pirazzoli sta tudi po družih mestih zbrala raztresene masone ter vstanovila nove lože. L. 1861 je obhajalo italijansko masonstvo prvi osnovni shod, pri katerem se je osnovala velika neodvisna loža italijanska, koji se je za velikega mojstra izvolil Cordova, bivši minister, in Cavourjev zaupen sotrudnik. Ta loža se je v kratkem zavezala z ostalimi ložami in z masoni družih dežel. Kmalu se je začelo izdajati skupno masonsko glasilo: „Il Bollettino ufficiale del Grande Oriente italiano“. Za Sicilijo se je osnovala posebna velika loža v Palermu, katerej je kot veliki mojster zapovedoval Garibaldi; v Napolji je delovala loža „Libia d'oro“, kjer sta bila glavarja „brata“ Imbriani in Settembrini, profesorja na tamošnjem vseučilišči; ta loža je stala v ožiši zvezi z nemškimi masoni.²⁾ Za časa Cordove se je tudi ta združila z veliko turinsko ložo. Tako sta tedaj Cavour in Garibaldi po „bratih“ vodila revolucionarno gibanje in snovala vpor proti papežu in legitimnim vladarjem. Najviše nadzorstvo je pa imelo svoj sedež v Parizu, kjer je bivala mati vseh masonskih lož, Veliki Orijent. V neposredni dotiki z Velikim Orijentom je bil v Parizu živeči Mazzini, v katerega rokah so se tudi shajale niti italijanske revolucije. Od njega so dohajale italijanskim „bratom“ povelja. Tudi Napoleon III. vže star mason, je neposredno občeval z francosko-italijanskimi masoni, da, ko se je l. 1852 francosko masonstvo znova organizovalo, je on sam „bratom“ predložil Murata za velikega mojstra. Pa tudi njegova politika se je morala pokoriti načrtom lože. Napoleon ni nikdar resno mislil papeža braniti proti revoluciji, kajti vže Orsinijeve bombe l. 1858 so ga strmoglavile in do dobra podučile, da povelja ložina se mora brezpogojno izvrševati; in loža hotela je — Rim. Felice Goveau je pisal l. 1861: „Rim se Italiji hrani s francoskimi bajoneti, ker ko bi ti ne bili v Rimu, bi Rim bil vzet Italiji od avstrijskih bajonetov... V tem ko Francija trdi,

¹⁾ Ibi. a. II. n. 76, 37, p. 4 ecc.

²⁾ Findel, Histoire de la Franc-Maçonnerie vel. 2, p. 368 ss.

da papeža brani, ga le zadržuje, da ne vbeži . . .¹⁾ Tako je pisal mož, ki je bolje kot nihče drug poznal skrivnosti Cavourjeve, kaker tudi Napoleonove. Napoleon je bil tedaj hote ali ne hote zaveznik in glavna zaslomba italijanske revolucije; k temu ga je prisilila loža, ki v svojih črtežih ne trpi nobene disharmonije, ampak si vse siloma vkloni, da doseže svoje namene.

Od l. 1870 je loža še širje razpela svoje mreže. Bila je doba glasovitega „kulturkampfa“ na Nemškem. Boj to ni bil nikaker omejen na nemško granico, ampak je obsegal malo ne vso Evropo. Vodil ga je Bismarck in nemški diplomati, nje same je pa vodila — loža. Mislilo se je sicer, da so oni vrhovni vojskovodje, a bili so le slepi slugi temnih sil!²⁾ Pa o „kulturkampfu“ in njegovi dobi bomo v teku te razprave govorili v posebnem poglavju.

Najznamenitejše delo skrivnih društev in nekak plod njih zaveze je tako zvana „internacionala“, katera se je l. 1864 ustanovila v Londonu. Internacionala se je sicer osnovala na videz neodvisno od lože, a ona je vendar ložinega duha namere njene so ložine, in ustanovitelji njeni so zvesti sinovi ložini. Sploh so bila tajna društva raznih dežel in narodov, akoravno po težnjah sorodna, vendar v prejšnjih časih ločena med seboj in je hodilo vsako svojo pot. Se le v poslednji dobi so se zblížala in začela se spajati postavivši si skupen smoter: socialno revolucijo in vladanje komunizma. Iz teh skupnih teženj se je porodila internacionala. O vzajemnosti proustvarjanja in internacionale se ne da dvomiti. „Internacionala — tako piše litiški škof v svojem pastirskem pismu 9. sept. 1871 — ima po vradnih spisih, o katerih pristnosti se ne da dvomiti, svoj početek od onih dolgoletnih zarotnikov (iz lože), sovražnikov altarja in prestola, kateri vže štirideset let Francosko prevrgavajo in varnosti vseh evropskih držav pretijo.“³⁾ Bodi sicer kaker hoče, faktično je, da internacionala, kakeršna je, gre loži na roko izvršujoč njen program.

Po vplivanju internacionale je dobilo masonstvo ne sicer novo, vendar pa trdnjšo, enotnišo in bolj praktično organizacijo. Internacionala družu v eno skupino masonse vseh narodov; njen namen je za ložine namene v se sprejeti in v skupno delovanje spojiti vse cerkvi pa socialnemu redu sovražne elemente. Vže koj pri početku je glavni odbor v Londonu imenoval si dopisujoče tajnike za skoraj celo Evropo: za Nemčijo, za Belgijo, Švico, za Poljsko, Italijo, Francijo, Dansko.

Osrednji odbor v Londonu je vočil vsa dela internacionale, je pošiljal povelja vsem pododborom, je imenoval načelnike za

¹⁾ Goveau. La morte del Papa, pag 4.

²⁾ Primeri: Balan. La continuazione alla storia unio. III.

³⁾ Le Monde, 15. sept. 1871.

razne dežele. Triinsedemdesetdnevna vlada pariške komune leta 1871 je bilo delo internacijonale; možje od nje imenovani so jo vodili. Ob enem je internacijonala imela razpostavljene po vseh družih evropskih mestih svoje opravnike, katerim je bilo naročeno povsod ob istem času vprizoriti vstaje in osnovati komuno po vzgledu pariške. Socijalist Marx je l. 1872 tožil na kongresu v Hagi, da je pariška komuna padla, ker ni ob istem času po vseh glavnih mestih nastalo veliko revolucionarno gibanje, ki je bilo v zvezi z ono veliko vstajo pariškega proletarijata. Najbolj je zaprečilo občo vstaje, ker so glavne voditelje nemške internacijonale zasačili in zaprli. — Vendar iz tega bi stara Evropa morala spoznati, kako enotno je organizovana ložina internacijonala ter po katerem programu mislijo v prihodnje postopati možje, ki so se zarotili prevreči sedanji red.

Ob enem si je internacijonala vstanovila raznih glasil v razširjanje svojih idej in teženj. Glavni njih listi so bili vže takrat: *Qui vive* v Londonu, *Réforme social* in *Rappel* v Rotenu in v Parizu, *l'Internationale* v Bruselji, *Devoir, Égalité, Social-Demokrat* in *Beobachter* v Berlinu, *Volksstaat* v Lipsiji, *Volksstimme* na Dunaji, in več družih manjših. Svica sama jih je imela šest ali sedem.

Da bi se masoni in internacijonanci raznih narodov še boljše spoznali ter navdušili za skupno postopanje, prirejati so začeli mejnarodne shode ali kongrese, kjer čedalje jasnejše izpovedajo svoje prave namere, o katerih smo govorili vže zгоре.

Internacijonala je tedaj nekako prevzela nalogo izmej vseh narodov zbrati veliko vojsko ter ž nje pomočjo dejansko izvršiti načrte masonstva. V prvi vrsti se obrača na niže ljudstvo, nje glavna zaslomba so delavci po velikih mestih in tovarnah, ktere je masonska propaganda vže oropala vere in jih dozorila za svoje svrhe. Preden se vsa ta velikanska vojska zbere in organizuje, treba seveda še nekaj let; a delo, kaker nam kažejo pred vsem politične volitve na Nemškem, od leta do leta napreduje, tako da po tej poti mora prej ali kasnej priti h koncu. In potem? Kaj bo stara Evropa kompaktni vojski internacijonale postavila v bran??

Tudi na Slovenskem se je internacijonalno gibanje začelo javljati v delavskih krogih. Dobili smo vže tudi listov v slovenskem jeziku tiskanih od internacijonale. No, ni čudno, saj dozretnih indiviđuov za internacijonalo nahaja se tudi mej nami — dozarjajo jih naši liberalci! A tudi sicer pomnimo: slovenski delavci pojdejo za drugimi, če so zdj še tako dobri. Kaker druge naše stanove, tako potegne tudi krdelo delavcev sila velike evropejske vojske za seboj.

Dalje prih.

Dr. Mahnič.

David Friderik Strauss.

III. Pobija se teorija o evangeljskih mitih.

1. Čudeži so res mogoči.

Prva laž, na kateri sloni cela zgradba Straussove teorije, je, da je čudež po Straussovih mislih nemogoč. Če pa je čudež a priori nemogoč, se gotovo niso nikdar zgodili čudeži, katere omenjajo evangelisti; torej so njih poročila neverojetna in evangeliji ne morejo biti avtentični.¹⁾

Da spodnesemo tla Straussovim sofizmom, moramo najprej dokazati, da je čudež res mogoč. Na to hočemo odgovorjati v govoru, ki je stavlja ta antikrist v tem obziru. Ni pa naš namen podati nčeno teologično razpravo o čudežih, ampak pisati popularno, da nas razumejo tudi oni, ki niso bogoslovci. Z onimi bedaki, ki tajijo osebnega, nadnaravnega Boga in dosledno zametujejo čudež, (materijalisti in pozitivisti), nočemo se tu pričkati. Taki ljudje, ki le to priznavajo kot resnično, kar vidijo, slišijo, obtipajo, niso kompetentni, govoriti o možnosti čudežev. Saj sami priznavajo, da njih vednost obsega le poznavanje čutnega sveta, katero si pridobe s pravilno rabo svojih početkov. Vse, kar ni telesno, ne spada torej v področje te vednosti. In vendar se upajo trditi, da so naradni zakoni večni, da ni mogoče teh zakonov ni za hip razveljaviti t. j. čudežev delati. Vprašamo, ali so materijalisti te večne zakone sè svojimi čuti obtipali, slišali, videli ali celo duhali? Ali ni marveč njih razum abstrahirati te narodne zakone iz posameznih slučajev? Zakon je namreč le občna ideja, v posameznih delujočih bitjih pa je le konkretna, individualna moč. Učenjak, torej tudi materijalist, sklepa le s pomočjo svojega uma iz posameznega dogodka na posamezni zakon in od posameznega zakona se po tem vspne do občnega zakona. Materijalisti in pozitivisti si po tem takem sami sebi nasprotujejo trdeč, da čez meje čutnega ni ničesar več, ne duše, ne Boga. Na pragu te razprave se torej ne bomo pričkali o eksistenci Božji. Kdor taji Boga, mora dosledno zaničkati tudi čudež.

Teologi definujejo čudež kot čutni, izredni

¹⁾ Sind die Evangelien wirklich geschichtliche Urkunden, so ist das Wunder aus der Lebensgeschichte des Herrn nicht zu entfernen; ist umgekehrt das Wunder mit der Geschichte unverträglich, so können die Evangelien keine geschichtlichen Quellen sein. Strauss, Leben Jesu für d. deutsche Volk bearbeiter, II. Aufl. Leipzig 1864 p. 18.

včinek, kateri ne prihaja od naravnih močij, ampak naravnost od Boga samega. Čudež more storiti samo Bog zato, ker nasprotuje znanemu redu nature, ker presega moči naravnih bitij, celó angeljskih, in ker se zgodi zmerom h kakemu višemu (normalnemu) namenu n. pr. dokazati resničnost kacega poslanca Božjega, pospeševati vero itd.

Akoravno pa je Bog najviši in pravi vzrok čudežev, vendar ne dela čudežev le neposredno t. j. stvarja nove moči ali delujoč brez naravnih sil, ampak tudi posredno, poslužujoč se naravnih moči. V tem drugem slučaju zviša Bog naravni moči njeno krepost, da postane sposobna, roditi take včinke, ki presegajo krog njene naravne delavnosti (potentia ob-oedientialis). N. pr. kedar je Zveličar veličastno od mrtvih vstal in v nebesa šel, tedaj se pač ni posluževal naravnih moči; a ko je zdravil bolnike, ni teh moči izključeval, temveč le pospeševal njih delavnost. Celó kedar je mrtve obujal, ni stvarjal novih duš, ampak je že obstoječe združeval z mrtvimi telesi. Tudi se Bog pri delovanju čudežev poslužuje srednikov, kakor se n. pr. poslužuje duhovnov pri delitvi sv. sakramentov.

Ker torej čudež presega navadni tek naravnih sil in se godi le h kakemu višemu namenu, zato priča čudež Božjo vse-mogočnost in modrost.

A. Da je čudež mogoč, pač ni nobene zapreke od strani Boga; ker

a) njegova vsemogočnost, ki je stvarila svet in naravni red, gotovo s tem ni oslabela in tudi ni na ta svet tako navezana, da bi ne mogla več delovati na drug način, n. pr. neposredno, brez naravnih močij in postav. Ali postane morda umetnik odvisen od dela svoje umetelnosti, ko je dovrši? Ali ne sme urar ničesar več v zgotovljeni uri dodati, popraviti, celo razrušiti, če je treba? Ali postavodajalec nima moči, razveljaviti postavo v posameznih slučajih t. j. podeliti komu privilegij, če se mu zdi potrebno? Če je torej to ljudem mogoče, tem bolj bo Bogu mogoče. Saj ubogajo Boga, vesoljnega stvarnika in vzdrževalca, vse stvari, bolj ko človeško telo dušo.¹⁾

b) Čudež ne nasprotuje Božji modrosti, katera se v tem slučaju poslužuje dogodkov v naturi, da vodi človeka k spoznanju Boga, in katera tedaj vresničuje svoje skrivne sklepe.

Panteisti in racijonalisti zanikujejo čudeže, češ, da bi ti modro osnovani naravni red motili ali pa ga popravljali, če bi bil nepopoln. Vendar ti „razumniki“ prezirajo pri tem, da mi ne prisvajamo Bogu čudežev iz fizičnih namenov, ampak le iz moralnih, verskih, čeznaravnih obzirov. Dvojen je namreč red v naturi: nižji — fizični in pa višji — moralni. Glede na nižji, vidni sve-

¹⁾ S. Thom. Aq. S. c. Gentil. III, 99.

tovari red se zde čudeži kot neke izjeme, ne pa glede na moralni red, s katerim se vjemajo v harmonično celoto. Moralni red obsega najprej človeka, ali vendar se tudi natura njega vdeležuje, ker je natura zaradi človeka vstvarjena. Vse telesne stvari so odrejene razumni naturi kakor cilju. Razumne nature cilj pa je — spoznati Boga. Torej se ni čuditi, če se zgodi kaka sprememba v telesnih stvareh zato, da se poznavanje Boga razumnim stvarjem podeli — tako uči prvak krščanskih filozofov.¹⁾

c) Čudež ne nasprotuje Božji svetosti in nespremenljivosti, kakor blebečejo panteisti in za njim tudi Strauss, Spinozzin učenec. Po mnenju teh so vesoljne narurne postave — sami Božji sklepi, izvirajoči iz Božje nature. Če bi se tedaj kaj v naturi zgodilo, kar bi nasprotovalo njenim vesoljnim postavam, nasprotovalo bi to naravnost naturi Božji (Božji volji in razumu); torej bi moral Bog v tem slučaju delati zoper samega sebe, kar je absurdno²⁾ —

Res, učen se zdi ta sofistčni vgovor, ali s par besedami ga lahko ovrže vsak pameten kristijan. Res je, da so narurne postave Božji sklepi, od vekomaj sklenjeni, ali ravno tako so Božji sklepi tudi izjeme teh postav, n. pr. čudeži. Tudi čudeži so bili sprejeti od vekomaj v Božji načrt, pa vršijo se le v času. Tudi te je Bog hotel od vekomaj storiti in ne še le tedaj, ko je izvršuje. Saj ko je Bog svet stvarjal, izvrševal je tudi v času večne svoje sklepe.

Nadalje je popolno napačna trditev, da so fizične postave ravno tako absolutno potrebne in nespremenljive kakor moralne, n. pr. ne kradi, ne prešestvuj, katerih Bog res ne more nikdar preklicati, tudi ako bi hotel. Narurne postave so kakor celi svet — delo njegove proste volje, zato mu mora svet biti pokoren, zato mu morajo tudi narurne postave služiti.

B. Tudi v fizičnem (svetovnem) redu ne najdemo zaprek, ki bi čudeže delale nemogoče.

a) Da svet ni sam od sebe, da ni večni in absolutno potreben, to mislim, bo vsak, ki ima kaj soli v glavi, priznal. Ravno tako absolutno nepotrebne, ne večne, marveč pogojne in slučajne so tudi narurne postave, ki so dane stvarjem. Ali mislite, da bi Bog ne bil mogel stvariti družega sveta in družega svetovnega reda? Kdo bo trdil, da bi zvezde ne tekale lahko drugo pot, hitrejše morda ali počasnejše, ne da bi zaradi tega prenehal svetovni red? Dnevi, meseci in leta bi bila lahko kratkejša ali pa daljša. Zemlja bi bila lahko sestavljena iz drugačnih snovij, ki bi delovale po drugačnih zakonih.

¹⁾ S. Thom. Aq. C. Gentil. III. 93.

²⁾ Strauss, Die christl. Glaubenslehre I. B. p. 229.

In obstoječi naradni zakoni, ali niso vsi pogojni, slučajni, omejeni? ¹⁾

Le pogledimo glavni zakon, ki je podlaga vsaki vednosti in ki se glasi: noben mehaničen učinek ni brez enakovrednega mehaničnega vzroka (Načelo vzročnosti, Causalitätsprinzip). Mehanični vzrok je enak mehaničnemu učinku. Ta zakon velja samo za mehaniko in celo tam je njegova veljava omejena. Kedar sta delujoče in trpeče telo različna, je tudi učinek od vzroka različen ²⁾

Drugi prirodni zakon slove: Taisti vzroki povzročujejo pod istimi pogoji zmerom iste učinke (načelo stalnosti, das Gesetz der Stetigkeit). Tedaj se terjajo pri ti postavi zmerom isti določeni faktorji, drugače ni učinka. N. pr. smodnik se užge, ako se ga ogenj dotakne; če pa je patrona mokra, se smodnik ne užge. Spomladi cvetó drevesa, ali ne vsa, nekatera celó v lepi jeseni . . . . Kako je torej ta zakon pogojen in relativen!

In „zakon vseh zakonov“, ki uči, da so vsi naradni elementi brez pretrznosti v zvezi, da ena naradna sila na drugo vpliva in tako posredno na vse moči, kolikor jih je v svetu, (načelo zveznosti ali neprestajnosti, Continuitätsgesetz); nadalje zakon, ki terja določen čas, da se razvijejo naradne prikazni (natura non facit saltum), ta dva zakona, pravim, gotovo nista enotna in absolutna. Saj vidimo večkrat izjeme teh zakonov pri slučajjih, redkih prikaznih, katastrofa h itd, kajti nekatere moči, ki so bolj intenzivne, pospešujejo naradni proces, druge slučajne pa ga zavirajo.

Tudi pri vegetativnem življenju vidimo, da bolezen lahko zavira organični razvitek in ga celo vniči; na drugi strani pa zdravnik sè zdravili zopet ovira razvitek bolezni, ki bi se vršil po naradnih postayah, ter tako vrejuje organizem. Ali niso to čudežu podobni slučajji?

Sè bolj vpliva človek na zunaujo naturo se svojimi dušni-

¹⁾ Celó materijalist Virchow (Ueber Wunder, Tageblatt d. 47. Versammlung der Naturforscher und Aerzte, Breslau 1874 p. 156) piše: Was wir mit dem Namen der Naturgesetze belegen, ist ein veränderliches Werk. Die Fortschritte der Wissenschaft bestehen ja nur darin, dass, was bisher als Gesetz anerkannt wurde, als Gesetz vernichtet (?) wird. A vkljub temu trdi kmalu za tem (p. 157), da so naradne postavé absolutne. Kje je tu logika? Tu li voditelj angleških pozitivistov Stuart Mill (Ueber Religion p. 15) priznava, da so naradne postavé spremenljive, pišó: Jede Veränderung g der Umstände verändert mehr oder weniger auch die Naturgesetze, unter welchen wir handeln.

²⁾ Wigand, Der Darwinismus und die Naturforschung Newtons und Cuviers, Braunschweig 1874, II 176 sqq. piše: Jedes Element und alle Systeme von Elementen reagieren kraft ihrer Spontaneität mitbestimmend auf erfahrene Anstösse verschieden je nach ihrer qualitativen Differenz. Tako je učil vže sv. Tomaž Akvinski, Contra Gentil. II, 30.

mi močmi, n. pr. se svojo voljo pri sugestiji in hipnotiziranju.

Človeški duh je se svojim svitlim razumom in krepko voljo že večkrat posegel v naruro in v zgodovino in je. poslušujoč se naravnih sil in vodeč jih po svojem namenu, provzročil izredne včinke, iznašel nova sredstva, dal človeški zgodovini drug tok ter gospodaril stvarjem in ljudem. Za vzgled naj imenujem Napoleona, Resslera, Stefensona, Edisona. Kakor čudovita dela vrši se le pobožni človek, asket! Duh njegov premaga niže poželenje in strasti, ki se zde naravna postava živalskega življenja in oplemeni svoje telo, da je pokorno duhu ter služi Bogu!

Glejte, to so analogični slučajji, ki nam možnost čudežev osvetljujejo. ¹⁾

Dokazano je tedaj, da ni ne v svetovnem redu ne v človeškem življenju absolutne enojne postave, iz katere bi se vsi naravni pojavi z matematično gotovostjo določevali, kakor je npr. prerokoval prirodoznanec E. Dubois-Reymond, ²⁾ pišoč: „Kaker astronom vže mnogo let naprej zna povedati, kateri dan iz globočin svetovnega prostora zopet izide komet, da se v naših krajih zopet prikaže, ravno tako bo mogel oni um, ki bo iznašel dotično matematično formulo v enačbi, najti dan, ko bo grški križ zopet zasel kupljo sofijine cerkve v Carjemgradu, in oni dan, ko bo Angleška zadnji kos premoga požgala.“ To je le baharija!

b) Da je čudež mogoč, to se spozna tudi iz čudežnega dogodka samega, kateri ne razveljavi ne svetovnega fizičnega reda kot celote, ne posameznega naravnega zakona, in tudi ne zakona, vladajočega pri čudežnem dogodku samem.

V svetovnem fizičnem redu razločujemo troje: moč (causa), včinek (effectus), zakon (ordo). Moč se zove vse, kar provzroči kako spremembo. (Eisenlohr, Handbuch d. Physik 8. Aufl. p. 2). Spremembe, včinki in pojavi se vrše po določenih zakonih. Prirodne znanosti pa uče, da je opazovati temeljno načelo, po katerem se včinki nižih močij prenarejajo (spreminjajo) in celó vničujejo, kedar se pojavlja viša moč. Bistvo naravnega telesa, katero nosi to moč, se pri tem ne spremeni, tudi zakon, po katerem deluje ta moč, se ne vniči, celó zmožnost naravne moči ostane, samo njen popolni včinek se prepreči z višo močjo, ki stopi vmes. Tako je n.

¹⁾ Primeri: Dr Eug. Müller, Natur u. Wunder, Herder 1892; J. von Bönniot S. L., Wunder und Scheinwunder, Mainz 189; Fr. Hettinger, Lehrbuch der Fundamental-Theologie I. Th. Herder 1879 p. 212 sqq. A. van Weddingen, De miraculo, Lovanii 1869.

²⁾ Revue scientifique, tom. XIV p 337.

npr. imel oni ogenj, ki ni sežgal treh mladeničev v babilonski peči (Daniel c. 3.), še zmerom moč žgati in bi bil neverca Straussa, ki bi hotel o tem se prepričati, gotovo opeknel. Tako preмага magnet, ki vleče telesa k sebi, moč težnosti, ki vleče telesa navzdol. Vegetacijska moč v rastlinah delujoča predrugači včinke kemijskih moči, ki se v anorganični naturi na drugačen način spajajo; sila življenja, ki je v živalskih telesih, preobraža vegetativne moči; prosti človeški duh preobraža in vodi vse gore navedene moči. Bog pa, najviša, najprostejša in najmogočnejša moč, stvarnik in vzdrževalec vseh bitij, zamore najbolj delovati v naturi, bodisi neposredno, bodisi posredno ter tako popolnjuje in vzdiguje naradni red v čeznaturi. Potemtakem čudež ne izključuje naravnih zakonov, temveč se nanje naslanja in je celo potrjuje poleg znanega reka: *exceptio firmat regulam.*¹⁾

Pojasnilo ta nauk še z drugimi vzgledi! Kedar podložim roko padajočemu telesu, ne vničim ali oviram naravnega zakona težnosti, ampak storim samo, da v tem slučaju ne deluje težnost (Schwerkraft), ker jo premaguje viša moč, namreč moja roka. Kedar železnica stre na progi ležečega črva ali recimo človeka, zaradi tega se ne ustavi ves svetovni red. Naturi je pač vse eno, ali pride človek na ta svet po rojstvu ali pa po čudežnem potu, kaker n. pr. mrtvi od Kristusa obujeni Natura se takrat ni zgrozila, ampak šla mirno svojo pot naprej. Celo po nauku materialistov je bil enkrat čas (v začetku sveta), ko ni bilo še človeka na zemlji, tedaj tudi dušnega življenja ne. Ali je morda takrat, ko je prvi človek stopil na svet — podrl se ves svetovni red? Človeško življenje se pač ni moglo razviti iz mrtve materije, saj moč življenja nima analogije v fizičnem svetu. Od kod je tedaj prišla? Sama od sebe ne, ker, kaker materialisti uče, iz ničesar ne pride nič. Torej je moralo priti življenje v mrtvo naturo in v človeka od — stvarnika.²⁾ Kdo pa bo upal trditi, da stvarnik od onega časa nikdar več ne sme poseči izredno v ta svet? Mislite-li, da se je Bog zavil kaker Muhamedov Alah v tisoč plaht in gleda nebrižno na to revno zemljo? —

Da še več! Da svet nadalje obstane in svetovni stroj enkrat ne preneha delovati, mora stvarnik se svojo vsemočno roko vanj poseči. Postavno razmerje, ki je med našo zemljo in solncem, in sploh ves naradni red se zmerom več ali manj spre-

¹⁾ Hettinger l. c. p. 24. S. Thom. Aquin. Summa, II dist. 1 q. 1, a. 4. contra Gentiles l. III. c. 69.

²⁾ To velja sploh tudi o nastopu vseh novih, zmerom bolj dovršenih stvarij, ki so si pri stvarjenju sledile in ki se iz predhodnih niso naravno razvile. Ko je zrasla v anorganični naturi prva rastlina, ko se je začela pasti med rastlinami prva žival, ko se je med zborom živalskih glasov začel prvi človeški glas, ko je Adam govoril prvič z Evo in na njen razum in prosjo voljo vpival, tolikokratov se je zgodil čudež. Glej: M. Deutinger, Renan u. Wunder, München 1864.

minja, ker voda, posebno pa morska sè svojo oseko in plimo, zemljo drga in tre. Ako bi se zaradi kake zapreke časovni tek planetov le malo zakasnil, bi se moral celi planetni sistem razrušiti. Svetovna moč (energija) prehaja, kakor znano, v toplino. Enkrat bi prišel čas, ko mora vsa svetovna energija preiti v toplino in vsa toplina se poravnati v isto temperaturo. S tem pa mora tudi celi tok v svetu prenehati, ako Bog drugače ne odloči.¹⁾

Svetovni red se torej zaradi čudežev ne podere. Ko bi se to zgodilo, bi bil čudež res protinaturen. Tako pa je čudež le čeznatura, ne pa nenatura, kaker je tudi verska skrivnost nadumna, ne pa neumna.²⁾

Kako globoko je vkoreninjena vera vsega človeštva v čudeže, priča nam soglasno prepričanje vseh ver in narodov, ki smatrajo čudežne dogodke za neposredne pojave božanstva. Da, takó se človeško srce nagiblje k tej veri, da celó preveč veruje t. j. da postane babjeverno. Čim bolj so današnji omikanci neverni, tem bolj babjevni so.

Ravno tako opazujemo, da vsi narodi molijo k Bogu. Ali ne dokazuje ta vesoljni čut, ki nagiblje človeško srce k molitvi, občno prepričanje človeštva, da zamore Bog pomagati ne samo posredno, ampak tudi neposredno in izredno? Ko bi ljudje od Boga ne pričakovali izredne pomoči v sili, ne zatekali bi se k njemu.

C. Ostaja nam še posebe ovreči neke Straussove vgovore, češ, da čudeži niso mogoči.

Po Straussovih mislih deluje Bog v svetu posredno, v čudežu pa bi deloval neposredno, tako da bi bilo delovanje Božje v naturi zmerom in povsod posredno in neposredno t. j. nobeno. Na svet kot celoto bi Bog deloval neposredno, na vsako posamezno stvar pa le posredno po naravnih zakonih.³⁾

Na to rabulistično zavijanje in besedičenje Straussovo odgovarjamo kratko in konkretno z besedami Hammersteinovimi: „Ravno tako bi smel trditi: vsako neposredno posegavanje urarja v pojedine dele ure nasprotuje bistvu ure; ker (po Straussovih mislih) „pojsem ure zahteva samo posredno poseganje urarjevo; na uro kot celoto deluje urar neposredno, na vsak pojedini del v nji pa le posredno, namreč po vseh drugih pojedinih delih; on torej ne sme nobenega kolesca iz nje vzeti, nobenega ne nadomestiti; on ne more ure ne naprej ne nazaj zaviti, on tudi ne more storiti, da ura teče hitreje ali počasneje.““⁴⁾

¹⁾ D. Const. Gutberlet, Naturphilosophie, Münster 1855 p. 55. Rimski Katolik 1893 p. 436.

²⁾ Primeri Stöckl, Lehrbuch d. Philosophie IV. Aufl. Mainz 1876, II. p. 233.

³⁾ Strauss, Leben Jesu, 2. Aufl. I. p. 83 — 86.

⁴⁾ L. v. Hammerstein, das Christenthum, Trier 1893 p. 104

Vse to zahteva visoka filozofija Straussova! Čitatelj, prečitaj to še enkrat, da se boš bolj smejal!

Vrh tega je popolnoma napačno trditi, da Bog samo izredno in neposredno posegava v svet, narveč on sega vanj tudi po naravnem potu vzdržujoč in vladajoč svet, torej deluje v njem od znotraj. Kaker gre sok iz trtnega trsa v veje in perje, kaker deluje duša v telesnih organih od znotraj na zunaj, tako nekako sodeluje Bog v naturi, katero on nosi in vzdržuje.¹⁾

Nemški antikrist trdi nadalje,²⁾ da čudeži nasprotujejo pravim filozofičnim pojmom in potrjeni skušnji pišo: „Dass ein Bericht nicht historisch, etwas Erzähltes nicht so geschehen sein könne, wird sich vor allem daran erkennen lassen, wenn es mit den bekannten und sonst überall geltenden Gesetzen des Geschehens unvereinbar ist. Zu diesen Gesetzen gehört es vor allem, dass ebensowohl richtigen philosophischen Begriffen, als aller beglaubigten Erfahrung zufolge, in die Kette der bedingten Ursachen niemals die absolute Causalität mit einzelnen Akten eingreift, indem sie sich vielmehr eben nur in der Production des ganzen Complexes endlicher Ursächlichkeit und ihrer Wechselwirkung manifestirt. Wo uns demnach ein Bericht eine Erscheinung oder Begebenheit meldet, mit der ausdrücklichen oder zu verstehen gegebenen Behauptung, dass sie unmittelbar durch Gott selbst (Himmelsstimmen, Theophanien u. dgl.) oder durch menschliche Individuen infolge übernatürlicher Ausrüstung durch ihn (Wunder, Weissagungen) herbeigeführt worden seien: da haben wir insoweit keine historische Relation anzuerkennen.“

Kako za Božjo voljo nasprotuje čudež zdravi logiki? Saj smo dokazali, da ni nobene ovire, ne pri Bogu ne v naravnih zakonih. Da bi urar ne smel nikdar več vtikati se v uro, to naj bi bilo zoper zdravo pamet?! O ti nemška učenost! —

No, pa poreče filister z mojstrom Straussom: čudež nasprotuje gotovo potrjeni skušnji; jaz nisem še nikdar videl čudeža. — In zategadelj bi moral biti čudež nemogoč? Potem takem je vse, kar nisi ti osebno skusil, neresnično, nemogoče. Ti nisi ne rojen in ne krščen, ker tega nisi videl; za te ni ne Amerike, ne Avstralije itd! Če pa pritrdiš, da je tudi to resnično, kar verodostojne priče trdijo, potem moraš pa verovati evangelistom, ki o čudežih kot o javnih dogodkih pripovedujejo, Saj so bili evangelisti pametni, resnicoljubni, sè zdravimi počutki obdarjeni možje, ki so celó sè svojo lastno krvjo zapečatili to, kar so pričali. Ako bi takim pričam, ki so mogli vedeti za stvar in so hoteli resnico povedati, ne verovali, zginila bi

¹⁾ Scheeben, Handbuch d. kath. Dogmatik, Freiburg 1878, II. Th. p. 17 sq.

²⁾ Leben Jesu 2. Aufl. I. p. 103

vsa zgodovinska vednost in skozi vse naše življenje bi se vil le obupni dvom.

Čeprav bi bil čudež mogoč — nadaljuje Strauss ¹⁾ — bi vendar ne dokazal, da je neposredno delo Božje, ker terja čudež, kot čutni, časni včinek, torej kot omejen dogodek, samo omejen, ne pa brezkončen vzrok. „Gesetzt auch — tako piše Strauss l. c. — es liesse sich aus dem Wunder etwas erschliessen, so wäre diess doch auf keinen Fall das Dasein des absoluten Wesens. Denn das Wunder ist ein eizelnes beschränktes Werk, das uns also höchstens berechtigt, auf eine Ursache zurückzuschliessen, deren Kraft grösser als jene Wirkung, nicht aber auf eine solche, deren Macht unendlich ist.“ Odgovarjamo: Čudež je glede na zunanji pojav se ve da omejen včinek; če pa se gleda na način, kako se godi, namreč brez prirodnih sil ali vsaj prek njih, se razvidi, da je čeznaravno delo Božje. Bolnika ozdraviti zamore zdravnik, a le se zdravili in počasi, če pa kdo zdravi hudo bolnega se samo besedo, je to gotovo čudež. Če bi ne smeli sklepati od čudežev do Boga, bi tudi sklepanje od omejenega sveta na Boga-stvarnika ne veljalo.

Človek more se svojimi iznajdbami res čudovita dela vršiti; še bolj čudna znajo narediti viši duhovi, angelji, ki se svojim umom in skušnjo človeka daleč nadkriljujejo, ali stvarjati včinke, ki presegajo zmožnost vseh stvarij, more samo Bog. Tak izreden včinek kaže jasno na izreden, najviši vzrok.

Ako končno Strauss ²⁾, našteva je različne filozofične sisteme, trdi, da skepticizem in kriticizem, nadalje materijalizem in panteizem tedaj vsaka filozofija. čudež zametuje, jako se moti, da ne rečem laže. Plato, Aristotel, sv. Avguštin, Albert veliki, Tomaž Akvinski, Bako verulanski, Kartezij, Leibniz, torej najglobokejši misleci, ki so vtemeljili pravo filozofijo, imajo čudež v svojem sistemu. Ti modrijani se bodo imenovali s častjo in hvaležnostjo, dokler bo svet pametnih stal, a vsa moderna nemška filozofija se Straussom vred je zginila s pozorišča in nje spomin zvabi komu k večemu žalosten — posmeh! Celó J. J. Rousseau, pisatelj glasovitega „Emile,“ odgovarja na vprašanje, ali more Bog čudeže delati, takole:

„To vprašanje bi bilo resno vzeto brezbožno, ako bi ne bilo neumno. Ako bi se hotelo onega, ki bi to negativno rešil, kazniti, skazalo bi se mu preveč časti; dovolj bi ga bilo zapreti ³⁾

Dandanes, ko je takih neumnikov brez števila, bile bi po teh besedah Rousseaujevih kmalu vse ječe polne!

Konec prihodnjič.

¹⁾ Glaubenslehre, Tübingen 1846 I. B. p. 232.

²⁾ Leben Jesu f. d. deutsche Volk, 11. Aufl. p. 147 sq.

³⁾ Lettres écrites de la Montagne.

Poezija krščanske dogme.

Božično premišljevanje.

Bila je sveta noč. Res, sveta, božja noč! Tako veličastne, tako mile nismo vže dolgo obhajali. Nebo je bilo jasno, zrak malo ne pomladanski. Vže dayno je polna luna vsplavala na obnebeje in mirno veslala mej mnogobrojno družino zvezd.

Bližala se je polnoč. Od vseh strani zglašali so se zvonovi v nebeško harmonijo, in vesela se je vernikov množica zbirala v svetišči Božjem. Ko pa odbije polnoči, pristopi duhoven k oltarju v zlato bliščeči opravi, sê sijajnim spremstvom . . .

Meni je pa na uho zadonela cerkvena božična pesen: „Naj se veselijo nebesa, in zemlja raduj se pred obličjem Gospodovim, ker je prišel.“ Da, koga bi ne ganila polnočna božična pesen? . .

Jaz sem se zamislil — Duh mi je splaval daleč nazaj v preteklost, za 1893 let, v tisto noč, katera je v svoje temno krilo sprejela največe čudo, ki se je vresničilo v času: Božjo Besedo v človeški podobi.

„Wahrer Gott, und doch ein Kind!“

tako sem pred letom slišal iz otroških ust pri neki božičnici.

Ta otrok — je li res Bog? In ta skrivnost, ki se nocoj obhaja na oltarju, je li res Bog-človek?! To vprašanje stoji pred svetom vže devetnajst vekov — znamenje, ob katerem se duhovi družijo in ločujejo. Eni padajo pred Otrokom na kolena izpovedajoč: „Gospod moj in Bog moj.“ Drugi pravijo: „Ne verujem!“ Tudi mej nami so, krščeni v imenu Njegovem, ki se ne klanjajo veliki skrivnosti. Ne verujem!

Tudi mej nami so, kojim izpovedanje krščanske skrivnosti pomenja povrat v temo. Krščanska skrivnost vklepa duha v železne okove, v katerih otrpejejo duševne moči! Krščanska dogma vničuje človeško vedo in — lepo umetnost!

Mej poslednjimi, ki tako menijo, je g. Selak, vže dolgo prerokovani estetik, ki bo človeštvu konečno rešil problem „o lepem.“ On hoče umetnost ločiti od vere, in problem svoj rešiti brez velike skrivnosti: dogma krščanska mu je — otrpla.¹⁾

Nam pa je krščanska skrivnost ne le resnica in luč, ampak tudi nevsahljiv vir poezije; najviša skrivnost pa, katero molimo v Božičnem Detetu, je nam — najviša poezija; in sicer prav zato, ker je skrivnost, in ker je najviša skrivnost.

¹⁾ Glej Praško „Politik“ št. 254 l. 1893.

Skrivnost je: Bog in človek v eni osebi. Vzemi „Boga. — ni več poezije; vzemi „človeka“ — ni več poezije; razdvoji „Boga“ in „človeka“ v dve osebi — ni več poezije!

Vzemimo besedo „poezija“ v širšem, nepravem pomenu, v katerem izraža lepo umetnost sploh. Bistvo lepe umetnosti je, da izraža lepoto v čutni obliki; nje namen pa, da duha povzdiguje od zemeljske realnosti k višemu, nadrealnemu. Sredstvo, kojega se v to poslužuje umetnost, je ideal ali vzor, ki ga tvarja in človeku predočuje. Ideal je nova tvorba umetnikova; pravimo „nova“, ker umetnijsko stvarjanje ni golo posnemanje v naravi vže bivajočih tvorb. Kdor le naravo posnema, ne tvarja idealov, ampak le obnavlja stare oblike, on tedaj ni pravi umetnik, ampak mehanik nič drugače kot fotograf. Za nas ni umetnosti brez ideala. Pesnik je nekak stvarnik. „Stvarnik“ — pravimo — ker mora res tvoriti, nekaj novega, kar v realnosti še ne biva, vzor; pristavljamo pa „nekak“, ker umetnik, akoravno tvarja novo, vendar ne tvarja iz nič, ampak obliko zajemlje svoji tvorbi iz narave, vsebino pa ali idejo, s katero obliko oživlja, iz idealnega sveta nadčutne realnosti. Čim više je od ene strani povspel se v svet idej, a čim zvestejše in čistejše je od druge posnel obliko naravnih, tem popolniji je njegov umotvor.

Vsaka reč v čutnem stvarstvu je nekako umetnostna, v kolikor namreč iz nje odseva misel Božja. Najviša umetnostna tvorba v naravi je pa človek; kajti ne le da je bitje človeško izraz Stvarnikove misli (ki se določuje: animal rationale — razumna žival), ampak v človeku je nadčutnost (duhovna duša) tako spojena s čutnostjo (telesom), da prva drugo dejstvuje in se po nji odsvita. Človeška narava ali človek je tedaj umetniku nekak vzorec, po katerem ima vpodabljati svoje tvorbe.

Vpraša se pa: sme li umetnik tako se držati svojega vzorca, da ne bi smel težiti po višem? Z drugimi besedami: ima li biti človek umetniku ne la vzorec, ampak tudi vzor umetnijskega stvarjanja?

Na to vprašanje nam odgovarja vera; in vse je odvisno le od tega, ali kdo veruje ali ne. Vera nas uči, da človek v se danjem naravnem stanju ne odgevarja misli Božji, kajti narava njegova je po izvirnem grehu padla od prvotne popolnosti in lepote. Ako bi si hotel tedaj umetnik človeka, kaker je sedaj, vzeti za vzor ali ideal, bi njegov ideal ne bil ideal, ker bi ideje ne izražal v svoji čistosti, kar se absolutno zahteva od ideala. Človeška narava pa v svoji prvotni nepopačenosti, brez madeža, se nam predočuje — kaker uči ista sveta vera — le v dveh človekih: v brezmadežno spočetih Materi Božji, in v človeku-Bogu, Jezusu Kristusu; vendar pa više in popolnše v Jezusu nego v Mariji, kajti ta je bila po milosti le obvarovana, da ni grešila (bodisi v Adamu, bodisi sama), bila je „impeccans“ — Jezus pa (se razume kot človek) absolutno ni mo-

g e l g r e š i t i, bil je „impeccabilis“. Razloga absolutne negrešljivosti (impeccabilitas) v Jezusu pa nam je iskati v tem, da je bila njegova človeška narava o s e b n o zedinjena z Božjo, tedaj v hipostatični uniji: bil je Bog in človek v eni osebi. To je pa ono, kar zovemo veliko skrivnost večlovečenja, katera je temeljna dogma krščanstva. Ali ima tedaj naša dogma kaj pomena za umetnost?

Jezus Kristus je torej po svoji človeški naravi najpopolnši vzorec umetniškega vpodabljanja, in sicer zato, ker je Bog-človek ker je — skrivnost. Pa umetnik, kateri v ponižni veri klanja um tej skrivnosti, nahaja v Jezusu Kristusu še več: v njem se mu odpira neizmerna polnost najviših idej. Ideale tvarjati, kar je naloga umetnikova, brez idej — je nezmisel! Jezus Kristus pa po svoji Božji naravi je „Logos“ t. j. Ideja, Misel, večna, neskončna, substancijalna, v lastni osebi subsistujoča Misel Očetovega razuma: kot tak je Logos pravzer in nositelj vseh idej. Ta Logos je v Kristusu združen s človeško naravo. To združenje pa ni zunanje, dveh na sebi bivajočih oseb — v tem slučaju bi se Logos odtegoval človeškim očem — ampak je združenje najtesniše, ki se da misliti, združenje hipostatično, dveh narav v eno osebo. Le to združenje je omogočilo, da se je Logos razodel človeškim očem, da, kdor gleda Jezusa Kristusa — č l o v e k a, se mu ob enem predočuje L o g o s, B o g. Tedaj vže spet skrivnost, dogma, po kateri človek zre neposredno v Logos, v Idejo idej, iz katere mu je mogoče zajemati najviših idej! Ravno to pa odpira umetnosti večno nevsahljiv vir idealizma.

Vidimo torej, da ravno temeljna skrivnost krščanstva, večlovečenje Sinu Božjega, človeško umetnost neskončno vsovršuje na obojo nje bistveno stran, glede oblike in glede ideje. — Čemu tedaj, g. Selak, čemu hočete z vso silo umetnost ločiti od vere? Je umetnosti to v korist?

Pa Vi povdarjate, da dogma je — otrpla, da nima poezije? Je res?

Kaj pa je na umetnosti to, kar pravimo poezija? Vzemimo besedo v najnavadnejšem pomenu: poezija se nasproti stavi prozi. Proza — tako se navadno govori — je vsakdanja, suboparna, dolgočasna. Zatorej se pričakuje od poezije, da nam predočuje ne, kar je vsakdanje, ampak kar je nenavadno, kar je novo, mično, zahteva se, da poezija bodi — izvirna. Novost ali izvirnost je poeziji ali umetnosti sploh najbolj bistvena lastnost. Saj smo vže rekli, da umetnik mora biti — stvarnik, mora tvoriti nekaj novega, kar je popolnše od tega, kar v resnici biva. Pri tem tvarjanji pa umetnik posnema nekako Božjega Stvarnika samega. Kaker je Bog pri stvarjenji čutno snov z obliko ali formo (idejo) združil v nedeljivo celoto t. j. v novo stvar, tako tudi umetnik nižo realnost prevpodablja v novo obliko vdihniviši ji ter oživivši jo z višo idejo. Prav to je njegova naloga, da se zemelj-

sko realnostjo druží nadzemeljsko idealnost, vpodabljaó jo v čutni obliki. Tem novejša, tem izvirnejša, zatorej tem umetniša bo tvorba njegova, čim više se je od ene strani dvignil v kraljestvo nadzemeljskih idej, a čim zvestejše je od druge strani obrisal obličje naravne realnosti. N o v i h tvor b, n o v e g a sveta pričakujemo od umetnika-stvarnika, pa tako, da pri vzvišenosti idej nas tvorbe njegove vender mikajo z naravnim, zemeljskim licem.

Kje pa najdemo novejšo, izvirnišo, kje bolj poetično tvorbo kot je Bog-človek? V njem se Božja, neskončna idealnost v eno osebo, tedaj v eno nedeljivo celoto spaja sè zemeljsko realnostjo človeške narave. Isti, ki je pravi Bog, je ob enem pravi človek, tedaj večni je ob enem časen, neskončni ob enem končen, neizmeren ob enem omejen, nespremenljiv je spremenljiv, nevmrljiv je vmrljiv. V tej tvorbi se je premostila neskončna oddaljenost mej časnim in večnim, mej Stvarnikom in stvarjo; ta tvorba je potem takem neskončno izvirna, zato neskončno poetična.

V skrivnosti včlovečenja Božjega se je neskončna idealnost spojila z najvišo obliko zemeljske realnosti, naravo človeško, v tej skrivnosti se je Idealizem zaročil z Realizmom; iz te skrivnosti prihaja tedaj človeški umetnosti večno pomlajajoča in spopolnjujoča moč, o njej se ima povzarjati in vspenjati do najvišega.

Ali je poetična ta skrivnost?! Preselimo se z duhom v sveto noč. Kaj pa razliva toliko poezije v to noč? Kaj je, da te toliko gane ono Dete? Odvzemi skrivnost t. j. ne veruj, da to dete je Bog — kaj imaš pred sabo? Eno izmej navadnih detet človeških — izginila je vsa poezija, vse nenavadno, vse izvirno! Kaj te bo še mikalo? Jokajočih detet je poln svet . . . . Kar je nenavadno, kar je izvirno, je to, da to dete je Bog; kar je poetično, kar gane, je to, da tukaj leži v ozkih jaslicah Bog, ki ga ne obsegajo visoka nebesa in široka zemlja, da tu se joče Bog, ki je brezbrojnim duhom vir najviše sreče, da tu v hladni zimi ozebava Bog, ki je prižgal solnčni ogenj, s katerim ogreva i zemljo in brezštevila nebesna telesa, tu stegava svoja ustna po materinih prslih, da si s pičlim mlekom vteši lakot — Bog, kateri redi tice pod nebom in ribe v morji; tu deviška mati v povoje zaviva roke in noge tistega Boga, kateremu je zemlja podnožje, nebesa pa prestol!

To je poezija! To, da se je Bog — počlovečil, in vender ostal Bog! Občuduje se, proslavlja se umetniški genij starih Grkov. Po vsi pravici. Kaj pa daje grški mitologiji in pesništvu toliko vzvišenost in mičnost? Grška poezija je odprla Olimp in bogove — počlovečila. To je nevmrljiva slava grške muze; od tod se je grški genij vedno pomlajal in stvarjal stari nedosežne umotvore. Vzemimo n pr. Homerja. Kdo bi ne občudoval pesniške smelosti in izvirnosti, ko bere, da je prišel

bog Ares mej vojake, a ko ga je zadela pušica, je bilo njegovo vpitje tako grozovito, kaker bi zavpilo deset tisoč Trojancev! Ali je morda manj poetično, ako slišimo pravega, neskončnega, večnega Boga jokati kot otroka v zibeli! Da, kar podeljuje grški poeziji izvirnost, vzvišenost, mičnost — ponavljamo — so bogovi-ljudje, bogovi, ki v človeški naravi, s človeškimi lastnostmi, s človeškimi strastmi zahajajo na zemljo mej ljudi, z njimi občevati, z njimi obedovati, nje braniti, z njimi se bojevati in trpet: vzemimo ta moment iz grške poezije — ona ni več grška poezija. Ako je pa tako, priznajmo, da je tudi krščanstvo nad vse poetično; kajti kar nam slika grška poezija, zgodilo se je na posebno vzvišen način v krščanstvu: Bog se je rodil človek, je jokal s človekom, je človeka učil, zanj trpel in vmrl; se je v vsem podvrgel človeškim običajem in zakonom . . . Vse to, rekli smo, nahaja se v krščanstvu, toda z veliko razliko, da vse, kar nam pripoveduje grška poezija o bogovih-ljudih, je izvir domišljije, je puhel idealizem brez realnega ozadja — a kar nam slikajo evangeliji o Bogu-človeku, dasi je tako vzvišeno in idealno, tako poetično, je vendar tudi objektivno, resnično. V krščanstvu se torej ideja in poetičnost nerazdružljivo spajata z realnostjo, v krščanski umetnosti se realizem in idealizem zavečujeta. Ravno radi tega je krščanska umetnost ne le po ideji neskončno vzvišena nad grško, ampak resničnost krščanske dogme podaja ji realno podlago in s tem objektivno, veljavo pa resnost, v tem ko je grška poezija bolj plod domišljije brez objektivne vrednosti. In kaker zgodovina uči, pesniki, kateri so se izneverili krščanstvu, zabredejo v eni ali drugi dveh ekstremov: ali nenaravni fantastični romantizem, kateri daje domišljiji vso prostost, da si snuje umetniške tvorbe brez ozira na realnost narave in življenja — to je pretirani idealizem s zanikanjem realizma; ali pa, zatajivši ves idealizem, se vržejo v naročje golemu realizmu. Ni eno, ni drugo ni prav. Prava umetnost mora spajati idealizem in realizem. Na tej srednji, pravi poti pa se lepa umetnija ohrani, ako se zvesto drži krščanskih načel, ako se klanja veliki Skrivnosti, ki je Bog in človek v eni osebi.

To je poezija krščanske dogme!

Obrnivši se od te poezije, nam postavlja g. Selak kot vzor prave poezije — realizem Aškerčev! Kaj ne, Aškerčevi podli, ostudni persiflaciji: „Firduzi in Derwiš“ pa „Pegazus in osel,“ kakeršnim ni para v slovenskem slovstvu — to bodita odslej umetniška vzora, ob katerih se vzhleduj slovenski pesnik!

Da, daleč smo prišli s svojim krščanstvu odtujenim — Leposlovjem! Res, to je leposlovje v racijonalizmu otrple dogme!

Dr. Mahnič.

Žensko poglavje.

„Pod moževo oblastjo bodeš, in on ti bo gospodoval.“ — 1. Mojz. 3. 16.

Ženska pa nje znanstvena izobrazba.

Socijalisti brezpogojno zahtevajo: ženska bodi v vsem enakopravna z možkim! Kaker ji moramo omogočiti, da se z možem vdeležuje pri vseh opravilih, tako ji moramo odpreti vrata do vseh šol, do vseh znanstvenih strok, tudi do takih, s katerimi so se doslej pečali le možki. Ženska nima glede znanstvene izomike v ničemer zaostati za možkim. Glavni razlog, ki ga socijalisti navajajo, da opravičijo to zahtevo, je pač ta: Ženska je že po naravi nič manj od možkega sposobna za gojitev vede. Pa tudi družvene razmere so se v našem veku tako spremenile, da bi moralo veliko število žensk ostati brez vsakega posla, ako jim ne dovolimo, da smejo z možkimi tekmovati v javnem življenju. Da jim bo pa to mogoče, skrbeti nam je, da se bodo pred vsem znanstveno enako z možkimi izobražale.

Socijalistični princip prodira čedalje bolj v modernih državah: največ pomagajo k temu listi plačani ali vsaj navdihneni od socijalistov samih in njih zaveznikov — masonov, kateri izvrstno umejo najabsurdniše teorije poljudno razpravljati ter jim nakloniti mogočne državnike. Amerika, svobodna Svica, Anglija, Rusija, Bolgarija, slednjič — Avstrija začele so ženskam odpirati srednje in više šole, sposobljati jih za javne posle, ki so doslej bili pridržani izključljivo možkim. Brezdvomno: vršiti se je začel v tej zadevi mogočen socijalen prevrat; in vsak, ki se zanima za razvoj človeškega društva, stoji pred vprašanjem, ki oblastno zahteva odgovora: kaj in kako?

Pred vsem vprašajmo naravo. Glas narave je svet. Gorje nam, gorje društvu, ako bi hoteli se šaliti z naravnimi zakoni. Kaj uči narava? Možkega je Bog odličil z razumom, žensko s srcem. S tem je odgovorjeno na naše vprašanje. Znanost je predmet, s katerim se bavi razum; torej je možki pred žensko poklican gojiti znanost, v tem ko ženski pripada pred možem izvrševati drugo vlogo v človeškem društvu, o čemer bomo pa pozneje obširniše govorili.

Ne kaker bi ženska razuma ne imela, pač pa je v mozi razum bistrejši, prostejši, in krepkejši. V ženski je duhovnost bolj kot v možkem zatopljena v čutnost, katera razum zatemnjuje; v nji je razumnost preveč odvisna od čustva in čustvenih

premenljivosti in čudi, kar je krivo, da je ženska menj sposobna za abstraktno, vstrajno razmišljanje, katero je neobhoden pogoj za uspešno gojitev znanosti. Kako res ženski ne prija abstraktno mišljenje, kaže nam vže to, da mej raznimi znanstvenimi strokami, katerih se ženske z večo ali manjšo vstrajnostjo poprijemljejo, so v prvi vrsti one, ki so menj abstraktne. Nikaker ni slučajno, da se po deželah, kjer se ženskam odpirajo visoke šole, njih ogromna večina oglašja za medicino, eno najmanj abstraktnih ved. Tako se jih tudi ne malo nahaja, katere se s posebno pridnostjo uče zgodovine. Isti razlog: tudi ta veda je menj abstraktna, pa bolj mehanična veda, kajti z njo se v prvi vrsti bavi spomin. Slednjič se ženske vedno radé nagibljejo k takim strokam, v katerih dobiva razven razuma tudi čustvo hrane, torej pred vsem k leposlovju ali estetiki. Tako se poroča iz Rumunije, kjer se je v najnovejšem času ženskam odprlo nekaj srednjih šol in vseučilišče, da veči del rumenskih vseučiliščinih slušateljic se posvečuje učenju lepih znanosti in slovstva. Kako malo sposobna je ženska za abstraktno mišljenje in kako daleč zaostaja za možkim glede bistrosti razuma, bi se najbolje prepričali, ko bi hoteli vzeti v roke „zgodovino filozofije“. Mej brezštevilnimi možji-filozofi boš zaman iskal žen filozofinj; v tem ko je vendar zgodovina umetnosti in leposlovja ohranila nam spomin na razne odlične ženske. Je-li tudi to slučajno?

Pa še družih razlogov je, radi katerih ne more ženska z možem tekmovali v znanstveni izobrazbi. Mej njimi zadnji ni — fizičen razlog. Ravno v oni dobi, ko bi imela deva, po zahtevah in namerah modernih odgojiteljev, vse moči, ves čas posvetiti učenju, ko bi imela nekako študirati viši gimnazij, ravno v tej dobi se jame spolno razvijati in dozorevati. Doba spolnega razvoja je v ženskih veliko bolj kritična nego v možkih. Ako vzgojitelj vže v dečkih, ko so prišli v ta leta, zapaža veliko duševne živahnosti in mravstvene čilosti — velja to tem bolj pri deklicah. Poslušajmo, kaj pravi o tem bistroumna poznavateljica svojega spola, Mrs. Duffey; ona piše o tej dobi mej drugim: „... Njen (deklice) tek je zlovoljen. Se ne more dosti gibati v prostem zraku in, ako je prisiljena neprenehoma se učiti ali sedeti, trpi radi tega kaker za nobene druge dobe svojega življenja. Tedaj se ne počuti niti krepke niti dobro, pa ne da bi tožila o bolečinah.“ Tudi duševno se v kratkem predružači. „Mlada deklica, ki je doslej morebiti bila tiha, enakomernega značaja, postane naenkrat nemirna, nervozna, nepotrpljiva. Večkrat je vsa pobita, ne da bi vedela zakaj, in ravno tako večkrat se znajde v stanju neke duševne razburjenosti.“ „Tedaj je prevažno, da ji dovolimo naj se veliko sprehaja v prostem zraku. Vsaka duševna ali telesna razdraženost, bodi jej katerikoli namen,

se mora strogo zabraniti. Rössler¹⁾ piše o tej dobi naslednje: „Nastop telesne zoritve otežuje deklicam duševno delo veliko bolj nego fantičem. Ako bi jih navzlic tej fizični oviri hoteli k učenju siliti, bi pri večini deklic zakrivili hiranje telesnega razvitka. Kdor je kot učitelj imel opraviti z deklicami, ki so stale ravno v oni dobi, ko se telesna godnost javlja v raznih vrstah, dobro ve, kolikim telesnim in duševnim premembam je podvržena taka stvar, kolikokrat jih očetje in matere s tem opravičujejo, in koliko se vsled tega pretrgava redno obiskovanje šolskega poduka, in se mora večkrat celo popolnoma opustiti, ako nočejo stariši, da se v njih deklicah zacepijo kali vsem mogočim poznejšim boleznim.“ Narava se ne da siliti, in kdor jo hoče siliti, se mu strašno maščuje. Kar se tiče prisiljene ženske vzgoje, nam podaje svarilen vzgled Amerika, kjer se zadnjih let na vse kriplje dela, da bi se ženske postavile na isto stopinjo izobraženosti kot možki. Vže zdaj uči skušnja, da take prisiljene učenjakinje, katere so enako možkim celo svojo mladost posedale po učiliščih, so večinoma moralično in fizično nesposobne za zakonski stan. Eden najslavnejših profesorjev medicine na vseučišči v Bostonu, Edvard Clarke, je vže 1874 izrekel sodbo, ki bi Amerikancem res morala odpreti oči: „Te deklice so nesposobne, da bi posale matere, in ako ostanemo pri tej metodi še pol stoletja, kaker doslej, bomo primorani vvažati si ženske iz družih del v sveta.“

Poslušajmo glas narave! Videli smo: Narava sama ne dovoljuje ženski, da bi se toliko in tako vstrajno bavila z resnimi vedami kot možki, prikrajšujoč ji čas učenja ter nekako opominajoč jo, da nima možkemu zavidati učenjaške slave, ampak da si išče slave drugod.

Pa še druga zla izhajajo iz pretiranega učenjaštva ženskega. Veda je resnobna, in kdor se ž njo bavi, postane hote ali nehote bolj resen, vzvišen, nevpogljiv. Res je, kar se navadno velikim učenjakom očita, da so namreč nekako osorni, nevljudni, da se ne znajo vpriliciti dejanskim razmeram; zdijo se pusti, nemili, trdnosrčni. Resnično, to je znak, ki ga človeku vtisne večletno trudapolno pečanje se suhoparno, nepoetično znanostjo. Takih t. j. pravih učenjakov je sicer le malo; da pa bivajo tudi taki resni, kameniti osorneži, le povišuje lepoto človeškega društva, katera se javlja v raznoličnosti ter v harmoničnem spajanji raznih ekstremov, kaker je veliko lepša in vzvišeniša podoba dežele, kjer se znad rajsko cvetočih, zelenih gričev odpira pogled v skalnate, se snegom krite gorske velikane, ki tam zadej mogočno v nebo molijo bele glave. Pa kaker bi lepota in poezija take podobe izginila, ko bi hoteli cvetoče griče povišati do visokosti belih snežnikov, zamenivši njih bujno cvetoči kras z mrzlo,

¹⁾ Die Frauenfrage 1893. str. 89.

sneženo odejo, ravno tako bi izginila iz človeškega življenja poezija, kaker brž bi hoteli iz vseh ljudij vzgajati si le učenjake, filozofe. To poslednje velja posebno o ženskah. V žensko je narava tako rekoč položila cvetje in poezijo življenja; kar ima ženska pred možkim, je njena ljubkost in miloba, ki ji daje neko skriynostno mičnost, s katero ženska dobrotno vpliva na možkega, omiljujoč njegovo resnost in osornost. Neprestano raziskavanje vednostnih predmetov in trudapolni napor duševnih moči mora tudi žensko dovesti do možke resnosti in prozajičnosti — to pa bi ne bilo naravno, bi ne bilo prav. To bi učinilo, da bi družina, da bi društvo dobilo podobo dežele visokih, pustih ledenih snežnikov brez solnčnih v cvetji duhtečih gričev — ginila bi nam iz življenja poezija, raj bi se spremenil v puščavo. En sam pogled ljubeče matere gane do solz sina-moža, en pogled ljubeče žene otaja ledeno srce možu in mu razvname vsa blaga čustva, vpogne voljo, katere vkrotiti niso zamogli vsi besni viharji sveta. Možkega delovanje je kaker viharna sila, ženske pa kaker mirno in tiho ogrevajočega solca. Vdušite v ženski to čarobno moč — življenje vam bo zima, vse tako nežne družinske vezi bodo odruvenele, tok življenja bo zastal. K temu vede moderna vednostna vzgoja ženskega spola! Priča nam to spet Amerika Temeljita poznateljica američanskih razmer, Torqueville in de Beaumont, sta bila kar osupnjena radi brezsrčnosti (*sécheresse de coeur*) in mračnosti američanskih žensk. Česar pogrešamo v Ameriki, piše Ward-Beecher, to je prisrčnost (*Anmuth*) žensk. Ženska tedaj zatáji, kar je ženskega — in ženska ni več, kar bi morala biti — ni več ženska!

Glavna napaka ženskina od narave je nečimernost. Ako velja v obče aposteljnove rek, da znanost napihne, se to nahaja posebno pri ženski; to pa tem bolj, ker ženska kaker povsod, tako tudi pri znanosti, se rada zadovolji z lupino, ne da bi vprašala po jedru. Dovolj ji je, da si jezik obcroži z učenimi frazami, s katerimi se more potem v družbi šopiriti. Njej ni do tega, da v resnici kaj zna, ampak da se zdi, kaker bi znala. A ravno to jo naredi ošabno, nestrpno; napihnena od dozdevne učenosti teži po samostojnosti in neodvisnosti. Tako se še mlada jame odtejavati oblasti starišev, in ko dobi moža, ne ve ničesar o podložnosti. Nezrela samostojnost obojega spola je posledek javnega vzgojevalnega sistema, kateri se je razvil pet in dvajset let sém. Prezgodaj zreli duh neodvisnosti, kateri se obuja po družinskih razmerah moderne Amerike, je tak, da se dečki in deklice od 12 do 14 leta imajo za sposobne, samooblastno določevati o mnogih opravilih, za kar bi dvajsetleten Anglež cenil potrebno vprašati očetovega dovoljenja.¹⁾ Iz tega sledi,

¹⁾ Tako poroča Anglež Fraser pri Jannet II. 91.

da se očetova avktoriteta skoro popolnoma odstrani in družinski čut zamori; posebno deklice postajajo vsled tega moralčno nesposobne za zakonski stan.

Nad vse pogubno je pa ono obširno, vse znanstvene predmete obsegajoče izobraževanje, s kakeršnim skušajo dandanes po raznih učiliščih ženski spol povzdigniti. Tukaj ni niti od daleč misliti, da bi se že od narave površno bitje žensko le v en predmet vglobilo. Ženska je primorana letati po pisanem površji in z njega pobrati vse, kar more kakerkoli služiti njeni nečimernosti in dozdevnosti. Kaj dobrega se da pač pričakovati od tako vzgojenih stvaric! Prav klasično riše Schweizer-Lerchenfeld ruske studentinje v Petrogradu pišoć: „Najbolj emancipovan ženski ljud v Rusiji so študentinje. To so ti same lahkoživke, predrzne gospice, katere se svojimi možkimi komilitoni pošteno čas vbijajo s tem, da se po kavarnah vlačijo in, cigarete kadeč, politična in nepolitična vprašanja razpravljajo. Glas o študentinjah je tako slab, kaker sploh more slab biti glas o ženski, akoravno pripadajo skoro brez izjeme najboljšim družinam.“¹⁾

Prav je, da zaslišimo o tem glas imenitnih pisateljev in državnikov. Gladston se je na Angležkem odločno po robu postavil proti zenačenju žensk z možkimi v znanstvenem izobraževanju. V avstrijskem državnem zboru so zagovorniki ženske emancipacije pozivali ministra Gautscha, naj bi tudi ženskam na vsučiliščih pripomogel do istih pravic z možkimi. Minister je pa odgovoril, da učna vprava navzlic vsem dnevnim natolčnicam ne more misliti na zenačenje ženske izomike z možko. Ni primerno, da bi učni zistem, ki je veljaven za možko mladino, kar prenesli na žensko mladino. Ženska se mora prel vsem vzgojiti v izgojiteljico svojih otrok. Tudi liberalni dr. Suess se je pridružil besedam učnega ministra: „Ženski je od narave predpisana njena dolžnost, in kdor jo odvraca od te dolžnosti, posega siloma v naravo.“ Filozofa modernega pesimizma, Schopenhauer in Hartmann, sta istega mnenja. Poslednji ženskam niti medicinskih studijev ne dovojuje, rekoč, da bi doživeeli le prevaro, ko bi se ženske jele obračati k medicinskemu poklicu. Ker se pa po emancipaciji koprnečim ženskam to ne da dokazati, naj se jih le pusti, da teko za srečo; saj tako ne bo iz vsega nič!

Iz vsega, kar smo doslej rekli, znalo bi se sklepati, da izključnjemo ženske od vsake više omike. Nikaker! ampak hočemo, da se ženski da tista izobrazba, katero zahteva njena narava pa njen poklic v društvu. Da je žena sama na sebi sposobna gojiti tudi više vede, nihče

¹⁾ Das Frauenleben der Erde str. 584.

ne taji; saj je tudi ona kaker mož, razumno bitje. Iz tega pa ne sledi, da je za to sposobna v enaki meri z možem. Da, nihče ne zabranjaj ženski, da se tudi ona, ako čuti v sebi moč, povsne do više ozobraženosti. A kar je pri možkem pravilo, je in ostane pri ženski izjema; kdor bi to izjemo hotel povzdigniti v pravilo, pregrešil bi se nad naravo. Naj pač nihče ne misli, da zavidamo ženskam učenjaško slavo! Posamezne žene so se tudi v viših vedah odlikovale, in sicer vže takrat, ko se državi še sanjalo ni, da bi si osvojila šolski monopol ter vsakemu določevala poklic. Najmanj je pa katoliška cerkev v tem stavila ženskam ovire. Ko je bila Lukrecija Corner v cerkvi sv. Justine v Padovi promovirana za doktorico, je papež sam ji poslal čestitat. Ta Lukrecija je javno na padovanskem vseučilišči predavala — seveda sedela je za zastorom. Mej poslušalci je imela same možke. Izobraženim rimskim matronam je sv. Hijeronim spisal učene komentare k sv. pismu. Cerkev je vedno take žene, ki so kazale posebno nadarjenost ali so živele v posebnih razmerah, navajala k višim studijem. V srednjem veku nahajajo se ravno mej nunami najučenejše ženske.

Toda ista cerkev ni nikdar izjeme postavila za pravilo, tako da bi ženske na sploh vabila ali silila k učenju in k gojenju ved enako kaker možke, dobro vedoč, da bi s tem rušila naravni zakon ženske odvrtače od glavnega poklica, kateri jim pristojta v korist človeškega društva.

Naj se tedaj dobro razume: mi puščamo ženski prostost, a prostost tisto, katero ji dovoljuje narava in njen poklic. Ako ima res sposobnosti in ako ji dovoljujejo razmere — naj se le poprime znanstvenih predmetov. Toda narava na sploh in razmere društvene so take, da v resnici je taka prikazen v ženstvu le redka, le izjema. Zatorej ne bo moder državnik, ki mu je pri srcu blagor društva, nikoli kar začel snovati gimnazije in vseučilišča za ženske, ker s tem bi ženski spol speljaval z mesta, katero mu je stvarnik odločil v društvu, in ga vabil k nečemu, za kar na sploh niti duševno niti fizično ni sposoben. Drugo je namreč dovoljevati izjeme, a drugo radi nekaterih izjem, ki se posrečijo, prevreči pravilo, češ: izjeme nimajo biti več izjeme, marveč izjema bodi odslej pravilo! Iz tega, da je ena ali druga ženska za kaj sposobna, še ne sledi, da so ženske sploh za kaj takega sposobne, kaker iz dejstva, da nekateri možki imajo ženske lastnosti, še ne sledi, da so vsi možki tako ženski!

Sicer pa mi tudi mislo povsem proti tako znani splošni izomiki ženskega spola. Bodi, ako vže čas zahteva, da se tudi ženska izučí v raznih predmetih! Da, tudi ženska, učí se matematike, učí se fizike, jezikoslovja, učí se tudi filozofije, a ne učí se ženska vsega tega tako kaker možki, ne učí se, kot bi bilo to samo na sebi njen posel; ampak učí se teh predmetov vedno toliko in s tiste strani, kaker zahteva poseben ženski poklic.

Vitae discimus — učimo se za življenje: to pravilo mora veljavno biti tudi za žensko; in glavni namen šole je, človeka vsposobiti za življenje. A učiti se tje v en dan, brez vsakega smotra, je brezumno. In vendar daudanes ženske iz viših krogov, katere hočejo veljati za omikane, potratijo največ časa ravno s predmeti, ki zanje ne bodo imeli najmanjše koristi. Neko diletantstvo, in virtuoznost brez namena, kateri je le do tega, da se v družbi ponaša, se čedalje bolj širi v ženskih krogih. Ženske prvi, glavni poklic je vdobiti moža, postati mati in odgojiteljica otrok. Ženska se mora opreti na ženina, in tista, ki ni dobila poklica od nebeskega Ženina, da se mu posveti v vednem devištvu, mora dobiti zemeljskega, in prav je, da ga dobi, ker drugače bo v pokoro sebi in drugim. Ne verjamite ji, ako trdi, da ji ni mar za možitev! Tako je bilo, je in bo. Ve tedaj, katere ste vže priklenjene, katerih dolžnost in poklic je, da ste možem v podporo in pokorne, vprašajte može, kaj bolj želijo: videti vas učne filozofinje; virtuozinje na glasovir, ki znajo čebhati o Chopinu, o Mozartu, leposlovke, ki znajo na pamet romane Zoline, Turgenjevljeve itd., ali pa videti vas — pridne, razumne gospodinje pa skrbne varuhinje in odgojiteljice otrok? Iz tega sodite, česa se vam je pred vsem učiti, ako hočete resnično osrečiti družino in rod človeški, ako ne, boste pustolovke, in gorje mu, kdor vas dobi v hišo, gorje otrokom, ki vas bodo nazivali z sladko besedo: mati. Žena je eden iz dveh stebrov družine, a stebel, na katerem sloni sreča in naravni razvoj mladega rodu. Mož dela in se trudi zunaj družine, da dovaža družini potrebnega živeža, žene naloga je pa, da zvesto hrani, kar je mož spravil. Mož je tako rekoč minister zunanjih opravil, ženi pa je narava izročila notranje ministerstvo v ozišem kraljestvu privatne družine. Ženska vzgoja in šola tedaj mora meriti pred vsem na to, da jo vsposobi za vestno, razumno vpravljanje notranjih družinskih poslov. Po tem naj se določujejo šolski predmeti na ženskih učiliščih pa kako daleč se ima segati pri njih predavanji. Ako se tedaj zahteva, da se ženska uči matematike, naravoslovja ali kemije, prav — a uči naj se kot ž e n s k a t. j. kot bodoča mati in gospodinja. Žalibog, da se dandanes omikanim ženskam prištevajo le one, ki se skažejo urne v godbi na glasovir, ki znajo hitro francosko čebhati, pesnike na pamet citovati, ki vedo o vsakem romanu nekaj povedati, sploh o vsem govoriti, o čemer se govoriti da, naj vže kaj razumejo ali ne. Na življenje, na prakso se malo ali nič ozira. So više deklinške šole, na katerih, kaker piše L. Stein,¹⁾ bi se zdelo smešno, ko bi kdo hotel zahtevati, naj n. pr. šestnajstletna deklina odgovori — ne, koliko kisleca ali dušca se nahaja v kruhu, repi ali v sladkorji, ampak koliko na dan sme povprek družina porabiti

¹⁾ Die Frau auf dem Gebiete der Nationalökonomie S. 83.

za kosilo, koliko potrositi za kavo, za maslo; ali pa koliko olja povzije svetilnica skoz celo zimo. So li taka vprašanja res nevredna, da bi si naše devojke v viših izobraževaliških ne smeje z njimi beliti drobne glavice? Bi si morda s takimi predmeti onečedile bele ročice? Je to manjše važnosti za mater, za gospodinjjo nego katera etud Chopinova, nego razlika mej roza- pa modrimi flora-cveticami? Učijo se ne vem kako algebro, ne vem kako zgodovino, ne vem katere pesnike pa „značilne razlike“ mej — Schillerjem in Goethe-jem! Pa morda absolutno nečemo, da bi sploh o enakih rečeh naše ženske kaj slišale? Nikaker -- a da se ravno v te reči stavi največa naloga izobrazbe, katera vsako drugo absorbuje, da se radi teh reči smatra za manj važno drugo, brez česar devojka kot bodoča mati ne more izhajati, to je, proti čemur se borimo! Saj vender zahtevamo, in sicer z vso pravico, da nima noben obrtnik veljati kot izobražen za svojo obrt, kateri ni zmožen izdelati računa spadajočega v njegov delokrog — s kako pravico bomo potem smeli trditi, devojka je izobražena za hišno vpravo, ako ni zmožna napraviti niti hišnega računa?“¹⁾

Kaker bi se moralo pri matematiki, kemiji, fiziki ozirati pred vsem na vporabo teh strok v kuhinji in v gospodinjstvu, tako se da reči tudi o družih predmetih. Tudi zgodovine naj bi se učila dekleta, ker jih njih mehanična nprav pa spomin posebno vsposablja za njo. Seveda s filozofične strani, ki zahteva abstrahovanja in težkega dušnega napora, se ženskam zgodovina ne da razpravljati. Pa, kaker smo rekli, naj se učijo zgodovinske dogodke na pamet, naj si pred vsem zapomnijo mične, ginjaive epizode, životopise slavnih mož in žen; tako bodo kdaj imele priložnost v okrogu svoje družine, v sredi mej otroci in posli marsikaj spodbudljivega, lepega povedati, tako bodo prave učiteljice in duševne odgojiteljice svojih otrok. Ne romanov, kliče Fenelon, ampak dobro zgodovinsko berilo dajajmo jim v roke. Tudi si Fenelon ne obeta posebne duševne koristi od učenja katerega modernega jezika; da je tako, pričajo dovolj francoski kramljajoče gospice. Pač pa se Fenelon ne pomišlja priporočati jim za berilo katerega grškega ali rimskega zgodovino-pisca.

Posebno nagnenje in nadarjenost kažejo v novejših časih ženske za zdravilstvo. Gotovo, kaker smo vže zgorej omenili, zdravilstvo prija najbolj ženski nravi. Tudi se ne zdi, da bi morali kar brez pogojno vstavljati se tem težnjam modernega izobraženega ženstva. Vsaj kar so tiče ženskih in otroških boleznai, ni protinaravno, da bi jih zdravila tudi ženska. Tudi priprosti narod prav rad išče pomoči pri ženskih čudatvor-

¹⁾ Rösler, Die Frauenfrage.

nicah, naj si v resnici kaj razumejo ali ne. Vsekaker pa se vže v tem izraža naravni čut ljudstva, čut, ki je nekaka tradicija vseh časov. Pa saj je in mora biti vsaka mati do neke mere zdravnica svojih otrok. Zakaj bi tedaj tudi ženskam, katere bi kazale posebno nadarjenost in praktičnost za zdravilstvo, ne dovolili, da bi smele svojo izvedenost tudi vporablјati? S tem pa nečemo še trditi, da bi se morale takim ženskam vže odpirati medicinske fakultete naših vseučilišč. Pri takih ženskah ne gre toliko, da bi se morale višeznanstveno in teoretično, izobraziti v zdravilstvu, ampak le bolj praktično in glede na nekatere vrste bolezni pri ženskah in otrocih; za to bi zadostovalo osnovati nekatere strokovne šole posebe za ženski spol, na kojih bi smele zdravilstvo podučevati tudi ženske. S tem bi se nikaker ne šlo na roko emancipacijskim težnjam modernih ženskih čestivec — seveda bi v takih zavodih morala vladati stroga pravstvenost.¹⁾

Govorili smo odkrito, po svojem prepričanji; ako torej katera naših Slovenk dobi v roke te strani, upamo, da se pač ne bo hudovala. — Brez zamere! Prihodnjic koj nekaj druzega.

Dr. Mahnič.

Bolgarija in Rim.

VI. Cerkvene razmere v Bolgariji pod turško vlado.

Ko so Turki vničili bolgarsko državo, je tudi bolgarska cerkev izgubila svojo samostalnost in postala popolnoma odvisna od carigrajskega patrijarha. Vže l. 1394. je patrijarh imenoval za Trnovo posebnega metropolita in trnovsko stolico so odslej skoro izključno dobivali le Grki.

Južnozahodne pokrajine so bile podložne ohridskemu metropolitu, ki je bil vsaj po imenu samostalen ter se je zval: *Ὁ μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος τῆς πάσης Βουλγαρίας καὶ Πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀρχιεπισκῶν.*

Ohridsko nadškofijo so od 13. veka krivo zamenjavali s staro justinijanejsko cerkvijo. — Toda ta samostalnost je Bolgarom malo pomagala, ker je ohridska cerkev bila v tem času vže pogrčena in se je ravno od toč močno širila grščina po bolgarskih pokrajinah. — Ohridski nadpastirji so zapustili za seboj slab spomin, njihova zgodovina je polna vsakovrstnih homa-

¹⁾ Rösler. Die Frauenfrage S. 83 s.

tij in nesramnosti. Posamezni škofje so vladali le kratko in so večinoma z denarjem prišli do časti; kaker hitro se je pa našel kdo drug, ki je več ponujal, morali so se mu vmakniti. Carigrajskemu patrijarhu ni vgapjala samostalnost ohridske cerkve in je tako dolgo roval, da jo je l. 1767. spravil popolnoma v svoje roke, ker se je nadjal odtod bogatih prihodkov.

Za bolgarski narod so nastopili sedaj žalostni časi v političnem in cerkvenem oziru. Skušal je še sicer nekolikokrat stresti neznosni jarem, ali ni se mu posrečilo, in ko so mu se razbili vsi upi, zazibal se je za več stoletij v pogubne sen ter je, rekel bi, zanemel pod krutim turškim bičem. Iz globoke Turčije se v Evropo ni slišal stok in jok bolgarske raje in zahodna Evropa do našega stoletja še skoro vedela ni, da je na svetu kak bolgarski narod.

Kmalu potem, ko ste Bolgarija in Srbija padli v turške kremplje, približala se je tudi Carigradu zadnja ura. Zadnji Konstantinovi nasledniki so bili vže popolnoma odvisni od milosti turških sultanov in ti bi bili vže sedaj lahko zdrobili ostanke carigrajske države, ko jih ne bi bila zadržala strahovita burja, ki je prihrumela iz notranje Azije. Iz dna Azije je namreč pridrl strahoviti mongolski kan Timurlenk ali Tamerlan, ki je vjel (1402) samega sultana Bajezida ter za nekaj časa vkrotil turško silo. Razven tega so mej Bajezidovimi sinovi nastali prepiri, in to je podaljšalo dneve bizantinskemu cesarstvu.

Zahodni svet je s strahom in trepetom gledal na izhod, ali zahodni vladarji so se rajši mej seboj klali in preganjali, kaker da bi kaj storili proti skupnemu sovražniku na korist iznemoglega grškega cesarstva. Jedinii papež je najbolj sprevidel veliko nevarnost, ki preti krščanski Evropi, ako se Turki polaste Carigrada. Papež Bonifacij IX. (1389 — 1404) je klical evropejske vlade, da bi pomagale grškemu cesarju in njegovim podložnikom, kateri se sicer ne pokoravajo duhovni oblasti rimskega papeža, vendar nazivajo zveličavno ime Jezusovo, toda njegov poziv je bil glas vpijočega v puščavi. Minoli so tisti časi, ko je krščanski zahod na glas svojega najvišjega poglavarja hitel na pomoč stiskanim brautom proti krutemu sovražniku!

Da bi si pridobil pomoč od zahoda, stopil je i sam carigrajski cesar v prijateljske zveze z rimsko stolico. To je bila stara bizantinska politika, da so se ob času sile obračali v Rim, vendar je sv. stolica tudi sedaj bila na vse pripravljena, da bi se le doseglo zjedinjenje v cerkvi Kristusovi. Ravno razkol je bil največ kriv propasti izhodnega cesarstva, zatorej so papeži hoteli pred vsem ozdraviti to rano, ker potem bi bilo tudi mnogo lažje navdušiti zahodne vladarje za obrambo Carigrada, ako bi Grki bili v zvezi z zahodno cerkvijo.

Po dolgih pogajanjih in vsakovrstnih ovirah se je naposled presrečilo papežu Evgeniju IV. (1431 — 1447) zbrati grške prelate na cerkveni zbor v Ferraro, ki se je kmalu preselil v Florencijo (1438 — 1439). Po dolgih in zapletenih razpravah je prišlo do glasovite florentinske unije, katero je podpisal cesar Ivan VII. Paleolog in 32 grških prelatov. — Papež Evgenij je ta veseli dogodek naznanil v posebni okrožnici vsemu krščanskemu svetu, škofom, vseučiliščem, kraljem in knezom, opominajoč jih, da pritečejo stiskanim Grkom na pomoč. Papež sam je prevzel vse ogromne stroške florentinskega koncila ter je razven tega Grkom obljubil vzdržavati v Carigradu 300 svojih vojakov. Obljubil je poleg tega cesarju 20 velikih vojnih ladij za pol leta ali 10 za celo leto. Dalje se je obvezal sklicati krščanske vladarje na križarsko vojno proti Turku, ki bi šla Carigradu na pomoč. Toda te pogodbe so ostale večinoma le na papirju. Zahodni vladarji so bili gluhi za papežev glas in Grki sami se niso držali sklenjene pogodbe. — Sovraštvo do Rima je Grke vže tako preslepilo, da jih niti največja nevarnost ni mogla spametovati. Ko so se grški prelati vračali iz Italije, so našli na izhodu razburjene duhove, ki o Rimu niso hoteli nič slišati. Fanatični menihi, katerih je kar mrgolelo v Carigradu, so dražili zaslepljeno in nevedno ljudstvo, da je unija poniženje novega Rima in ekumeničnega patrijarha, da so škofje izdali Latinom vero njihovih očetov i. t. d. V Carigradu je kar kipelo sovraštvo proti papežu. Celo tisti, ki so v Florenciji unijo zagovarjali in jo podpisali, so sedaj z nogami gazili svoje lastno prepričanje. Iz Carigrada se je nezadovoljstvo širilo po vsem izhodu: Trije izhodni patrijarhi: aleksandrijski, antiohijski in jeruzalemski so se l. 1443 zbrali na cerkveni zbor v Jeruzalem, kjer je nekdanj Sin Božji tako goreče prosil Očeta za svoje učence, da bi bili jedini, na istem mestu, kjer je včlovečeni Beg s svojo krvjo odkupil človeške otroke ter jih zbral v jedno celoto, na tem mestu so izrekli zbrani patrijarhi prekletstvo nad prekletim florentinskim koncilom. To obsodbo je podpisal tudi aleksandrijski patrijarh Filotej, ki je malo poprej papežu poslal krasno pismo, v katerem izraža svojo radost, da se je doseglo zjedinjenje in zahvaljuje Boga za toliko dobroto, a za papeža ne more najti dovolj laskavih besed. Imenuje ga presvetega, preblaženega, pozemeljskega angelja, nebeškega človeka, kamen vere, glavarja krščanskih cerkva, ščit ostalih patrijarhov i. t. d. — Graeca fides, nulla fides!

Posebno je roval proti uniji na izhodu efežki metropolit, učeni, zgovorni, ognjevit in strastni Marko Evgenik, ki se je vže v Florenciji kazal hudega nasprotnika unije. Vendar je ta še imel toliko značajnosti in doslednosti, da unije ni podpisal.

V Carigradu je šlo vse narobe. Narod je besnil proti uniji, a v cesarski hiši je nastal prepir, ki se je izvrgel v pravi do-

mači boj. K temu so Turki l. 1444. vdarili od vseh strani na Paleologa. — Dasi so Grki tako rolneli proti Rimu, vendar se papež ni oziral na to, marveč je vedno nagovarjal zahodne vladarje na pomoč grškemu cesarstvu. Naposled je nagovoril po svojem legatu kardinalu Julijanu Cesariniju ogrsko-hrvaškega kralja Vladislava IV., da je vzdignil močno vojsko proti Turku. Tudi vojvoda burgundski Filip Dobri se je pridružil papežu in sta poslala svoje brodovje Carigradu na pomoč. Žal, da vse to ni imelo nobenega vspeha. Turki so razbili brodovje, a ogrska vojska je propadla v nesrečni bitki pri Varni (1444), kjer sta padla junaški kralj Vladislav in kardinal Cesarini.

L. 1448 je vmrl cesar Ivan VII. Paleolog in nasledil ga je Konstantin XI. Drakoset, poslednji izhodnorimski cesar; potrjenje si je moral izprositi od sultana Murata II. Konstantin je iskal pomoči pri zahodnih vladarjih, ali povsod je našel trda srca. Papežu je obljubil, da se bo držal unije, naj mu le pošlje pomoči. Papež Nikolaj V. je poslal v Carigrad kardinala Izidora, pregnanega kijevskega metropolita, da bi s cesarjem vtrdil unijo. Cesar in nekateri državni velikaši so bili za unijo, ali ljudstvo je besnelo proti vsemu, kar je spominjalo na Rim, in še tisti, ki so se izjavili za unijo, storili so to s pogojem: ako jih Bog otme nevarnosti, ki jim preti, tedaj naj nekatere odlične osebe pregledajo florentinski dekret in ga popravijo, ako je treba.

Dne 12. decembra 1452 je kardinal Izidor opravljal slovesno službo božjo v cerkvi sv. Sofije ter razglasil unijo. Fanatični Grki niso hoteli sprejeti posvečenih darov, ker so jih držali za nečisto daritev. Od tega dne so se ogibali sv. Sofije kaker judovske sinagoge, v njej se ni več molilo in ni se več darovala sv. daritev. Imenovali so jo poganski tempelj in če je še kak duhovnik v njej opravljal službo božjo, govorili so, da se daruje žrtev Apolonu. Fanatizem je dosegel toliko stopinjo, da je neki vojvoda javno rekel, da rajši vidi v Carigradu turški turban kaker papeževo tijaro. — Ta želja se je kmalu izpolnila. — Božja šiba dolgo prizanaša, ali njeni vdarci so strašni, kadar pride dan plačila.

Dne 6. aprila 1453. je turška vojska obsedla Carigrad. 230 vojnih ladij je opasalo carigrajsko luko, a na suhem je do 160.000 mož naskakovalo mestne zidove. Cesar Konstantin je imel le 8 — 9000 vojakov, večinoma Genovezov in Benečanov, a v luki je imel neznatno število benečanskih, genoveških in ciperskih ladij, ali so zato luko varovale velikanske verige. Papež je sklenil ligo z Benečani, Genovezi in Neapolitanci ter poslal precejšnje število novega brodovja Carigradu na pomoč. Ali ko je to brodovje priplulo pred Carigrad, je bil vže v turških rokah in je prišlo vse Turkom v pest.

Mohamed je sprevidel, da Carigradu ne more do živega,

dokler je luka v grških rokah, ali ker je ta bila skoro neprekosljiva, vedel si je njegov vojaški veleum drugače pomagati. Prepeljal je po suhem do 80 ladij in jih spustil v luko. Sedaj je bil Carigrad v turških rokah. Dne 29. majnika ob jedni uri popolnoči, na sam binkoštni praznik, so Turki vdrli v Carigrad. Zadnji carigrajski cesar se je hrabro boril in je padel kot pravi junak. V mestu je nastal nepopisljiv strah in trepet. Kaker brez glave je drlo carigrajsko ljudstvo, možje in žene, menihi in nune proti cerkvi sv. Sofije, obupno vpijoč: Kyrie eleison! Kyrie, eleison! — V cerkvi, katere so se pred kratkim ogibali kaker poganskega hrama, iščejo pomoči in prosijo Boga: Gospod, odvrni od nas pravično svojo jezo in otmi nas našim sovražnikom! — Grki so verovali v neko preroštvo, da bodo Turki prišli le do Konstantinovega stupa, a tam jih bo pričakal angelj iz nebes z mečem v roki in jih pognal iz grške zemlje, zatorej je praznovno ljudstvo vrelo v cerkev. Toda preroštvo se ni izpolnilo; Turki so pridivjali do Konstantinovega stupa, ali angelja ni bilo z nebes. Vdrli so v cerkev ter povezali vse moško in žensko. Oni, ki pred kratkim niso hoteli sprejeti ravno na tem mestu nebeškega kruha iz rok svojih duhovnikov, kateri so priznali unijo, morali so se sedaj prodati divjim barbarom. Na sv. mestu so brezvestni Turki oskrunili redovnice, katere so poprej z menihi vred besnele proti uniji.

Sultan Mohamed je prijezdil v cerkev sv. Sofije, opravil svojo molitev in žrtvoval na oltarju ovna bogu na čast. Od tega časa je ta divna cerkev turško svetišče; krščanski zvonovi so zamolknili — iz njih so Turki zlili topove, iz katerih so vsipavali smrtno zrnje na vboge kristijane — a Carigrad, „sveto in prebogoljubno mesto“, je postal stolica turških sultanov. Š Carigradom so Turki dobili v roke vse zemlje nekdanjega izhodnorimskega cesarstva.

Mohamed II. je vničil krščansko državo, ali kristijanov ni mogel zatreti. — Kdo bi Turkom služil, ako bi zatrl vse kristijane, kdo bi pred njimi trepetal, kdo bi za njih obdeloval polje, kdo bi jim dajal najboljše vojake in matere! Poturčiti se tudi niso dali, zatorej se je Turek moral ozirati na njih vero, moral jim je dati neko versko slobodo. Mohamed II. je znal izvrstno porabiti grško cerkev za svoje namene.

Ker Grki takrat niso imeli patrijarha, je najprej dal izbrati carigrajski cerkvi novega pastirja. Kocka je padla na meniha Genadija, ki se je drugače imenoval Georgij Skolarij, in je bil hud nasprotnik unije. Ker so rimski papeži bili najnevarniši nasprotniki islama, potreboval je sultan ravno takega človeka, ki je bil sovražnik Rimu.

Sultan je prevzel vlogo krščanskih bizantinskih cesarjev. Kaker je nekdanj cesar potrjeval patrijarhe, tako se je moralo tudi zdaj zgoditi. Genadija so pripeljali pred prestol sultanov

in ta mu je izročil patrijarško palico, izgovarjajoč v grškem jeziku besede, s katerimi so bizantinski cesarji imenovali patrijarhe: „Presv. Trojica (!), ki je meni dala cesarstvo, postavlja tebe za carigrajskega nadškofa in ekumeničnega patrijarha“. Na to ga je zagnil s plaščem ter mu dal oblast nad vsemi kristijani v turškem cesarstvu, imenovavši ga Milet-pašo t. j. glavarja kršč. naroda. — Duhovnikom je potrdil prejšnje pravice ter zabičal turškim oblastim, da jih ne smejo motiti v njih opravilih.¹⁾

Grkom je določil v Carigradu za stanovanje posebno predmestje blizu zlatega roga, ki se imenuje Fanar. — Tukaj se je nastanil tudi patrijarh in odtod je kaker pajek razprostrl svoje mreže po vsem izhodu, zlasti po Balkanu, ker so ondi bili najbolj mastni prihodki. — Grški cerkvi je dal sultan sicer znatne pravice, ali vse to je imelo le ta namen, da bi mu patrijarh pomagal krotiti razne potlačene narode, z druge strani so pa te „pravice“ Grke slepile in varovale, da se ne bi obračali v Rim.

Ako želimo dobiti nekako sliko o versko-cerkvenih razmerah v Bolgariji zadnja stoletja, moramo si kratko razložiti vstavo carigrajske cerkve pod turško vlado in položaj patrijarhov, potem pa delovanje grške duhovščine mej Bolgari.

Ekumenični patrijarh je dobil posebne duhovne in državljanske pravice. — Duhovne so bile te-le :

1. Patrijarh po svoji volji postavlja škofe in metropolitov svoje patrijarhije : lahko jih zbacne, kadar koli mu se zvidi.

Samo na njegov predlog potrjuje visoka porta novoimenovane škofe.

2. Patrijarška sinoda sestoji od 10 ali 12 metropolitov, katere imenuje patrijarh, kaker sam hoče, razven četirih, namreč : heraklejskega, kizičkega, nikomedijskega in kalcedonskega, ki so vže po svojem dostojanstvu udje sinode.

3. Samo ti imajo pravico ostati vedno v Carigradu, ker ima vsak pri sebi jeden del patrijarškega pečata ; vse ostale lahko odpravi patrijarh v njihove dijeceze, kadarkoli mu se zvidi.

4. Patrijarh in njegovi namestniki imajo neomejeno pravico v vsem, kar se tiče oporok in ženitve.

5. Patrijarh lahko kazni po cerkvenih postavah vsakega duhovnika svoje patrijarhije.

6. Ako politična oblast toži kakega škofa, visoka porta vpraša najprej patrijarha o stvari in potem šele sodi. Brez dovoljenja patrijarhovega se ne sme zapreti noben škof.

7. Samo patrijarh ima pravico posvečati krizmo.

8. Patrijarh ima pravico „stavropegija“ (σταυρός = križ ; πύρριμι = zabiti) Ako se namreč zida cerkev ali samostan, sme

¹⁾ Cesarizem i bizantinstvo II. 533.

patrijarh na onem mestu zasaditi križ in s tem podvreči neposredno svojej oblasti novozidano cerkev ali samostan ter zahtevati letni davek.

9. Patrijarhu pripada tretjina premoženja vmrlih metropolitov, škofov, neoženjenih duhovnikov, menihov in nun, ako nimajo postavno določenega dediča. Dalje mu pripada taksa za posvečevanje metropolitov in škofov ter letni davki, katere mu morajo plačevati škofje in samostani, ki so v njegovi neposredni oblasti. Vsak duhovnik njegove dijeceze mu mora plačati cekin na leto, tudi vsak posvetnjak mu je dolžan davek. Razven tega ima posebno plačo za podeljevanje župnij, za ženitve in pogrebe; verniki mu morajo še vrh tega dajati miloščino od poljskih in drugih pridelkov. Sme tudi nalagati davek cerkvam in samostanom za cerkvene namene.

10. Vsi verniki grškoizhodne cerkve morajo biti pokorni ekumeničnemu patrijarhu. Od te dolžnosti jih ne more nikdo odvezati. Vporne sme kazniti, izobčiti jih ter jim zabraniti cerkveni pogreb.

11. Brez njegovega dovoljenja ne smejo priti v Carigrad niti ostali izhodni patrijarhi.

12. Samo po njem morejo izhodni patrijarhi občevati z visoko porto.

V posvetnih rečeh je dobil skoro neomejeno sodnijsko oblast nad svojimi verniki.¹⁾ Pri tem seyeda Turek ni pozabil dostaviti, da Milet-paša mora skrbeti, da bodo verniki zvesti podložniki sultanovi in pokorni ukazom njegove vlade.

To je nova vstava bizantinske cerkve, katera jo je storila sužnja sultanovo in ki je imela najslabše nasledke: skrajno razuzdanost, simonijo in kruto nasilstvo proti podložnikom.

Najvišja čast grške cerkve se je na najnesramniši način prodajala; le redkokedaj je kak patrijarh včakal naravne smrti na svojem sedežu. Kdor je bolje plačal, je bil patrijarh.

S početka je trebalo plačati za patrijarško čast 2000 cekinov, kmalu potem 3000, 4000, 6000, naposled 40.000 cekinov in še več. Ker je imenovanje patrijarhov bilo bogat izvor za sultanovo mošnjo, zato je turška vlada skrbela, da so se patrijarhi koliker mogoče hitro menjavali. Kdor se je potegoval za patrijarško čast, moral si je najprej z denarjem pridobiti celo četo sultanovih vradnikov. Ko si je nov patrijarh kupil čast za drag denar, katerega si je največkrat pri kakem Judu izposodil, moral je gledati, odkod bo vzel to svoto, a moral se je tudi pre-skrbeti za stare dni, ako bi ga, kar se je navadno zgodilo, osoda zbacnila s patrijarškega prestola. V ta namen je prodajal metropolije in škofije, prestavljal je prelate z nižjega na višje,

¹⁾ Cesar. i biz. II. 534 — 536.

kar se je vse moralo dobro plačati. Navadna cena za škofijo je bila 4000 cekinov.

Novoimenovani škofje so tudi morali skrbeti zase, zato so na vse mogoče načine iztiskavali denar od svojih podložnikov. — Kaker hitro je novi škof zasedel svojo stolico, je razposlal najodličnim rodbinam malovredne posvečene stvarce, kar se je moralo povrniti z darovi tridesetkrat večje vrednosti. — O določnem času je škof potoval po svoji škofiji ter plenil ljudstvo kaker razbojnik.¹⁾ Vboga raja je vse morala kupiti: krst, spoved, sv. obhajilo, pogreb. Ako se je zgodilo, da katera vas ni mogla nasititi globokega žepa svojega nadpastirja, poslal je tje svoje pandure, kateri so izrekli prokletstvo nad vasjo, zaprli cerkev ter pobrali po hišah vse, kar se je dalo odnesti. — Vgovarjati ni smel nikdo, ker je Turek zapovedal, da morajo biti pokorni svojim duhovnim poglavarjem. — Obupno je prenašal vbogi kmet neznosni duhovni jarem: njegovi otroci so rastle brez krsta, in ko je vmrl, so ga pokopali kaker žival brez duhovnika in brez molitve.²⁾

Vse je šlo za denar: „Geld war die alleinherrschende Macht in der Constantinopler Kirche. Gelehrsamkeit, Lebenserfahrung und sittliche Würde waren für eine geistliche Laufbahn nicht erforderlich; zahlen musste man und viel zahlen.“³⁾ Vsled takega izsesavanja so propadle ne samo mnoge imenitne obitelji, ampak tudi cele občine.

Posebno dobro so se grški škofje dali plačati pri razstavljanji zakonov, zato so sè svojimi intrigami rušili zakonski mir in pospeševali razstavljanje ter tako bogatili svoje žepa. Čisto naravno je, da vsled tega je morala zavladati strahovita razuzdanost.

Se hujše breme kaker posvetnjak je nosil prost duhovnik, ki je bil popolnoma odvisen od škofa in nikogar na svetu ni imel, ki bi ga branil. — Nižja duhovščina je bila brez vsake naobrazbe: vaški pop večkrat ni znal ne brati ne pisati. Molitve je govoril na izust, a svoje račune si je zaznamoval na rovaš. Zemljo je obdeloval sam. le po kapi in bradi se je razlikoval od svojih župljanov. — Za duhovski stan se ni zahtevalo kaj posebnega; kdor je mogel plačati škofu 1000 — 1500 pijaštrov, dobil je sv. red. — Čestokrat je občina poslala navadnega kmeta ali cerkovnika s potrebnim denarjem k škofu in v kratkem se je vrnil kot duhovni pastir.

Ker se je sv. red moral plačati, zato so škofje posvečevali več duhovnikov, kaker je bilo treba in vsled tega se je brez števila nepotrebnih duhovnikov brez jela in dela klatilo po deželi.

¹⁾ Geschichte d. Bulg. 511.

²⁾ Ibid. 512.

³⁾ Ibid. 511.

Nad vse nedostojno so škofje ravnali s svojimi duhovniki. Nič ni bilo novega, ako je tu in tam škof v cerkvi pred oltarjem pretepel duhovnika. Mnogi so služili škofu kot hlapci pri konjih, na vrtu, v kuhinji i. t. d. — Kajpada so to težko prenašali mnogi, v katerih je bilo še kaj človeškega ponosa, ali vgovarjati niso smeli.

V Trnovem je začetkom tega stoletja živel nekoliko bolj olikan pop Joahim, ki je vžival posebno ljubezen pri ljudstvu. Nekega dne mu po sv. liturgiji metropolit zapove, naj gre v hlev gnoj kidat. Ker je pa nekaj držal do svojega dostojanstva, je ponosno odrekel pokorščino. Ker ni šlo z lepega, pomagale so palice. S silo se je zmuznil iz rok metropolitovim hlapcem in naravnost bežal k turškemu poglavarju ter se še istega dne poturčil¹⁾

Samo po sebi je umevno, da taka duhovščina ni mogla blagodejno vplivati na ljudstvo. O kakem krščanskem nauku ali o duhovni skrbi za izročeno parohijo ne more biti govora. V nekaterih krajih ljudstvo ni vedelo niti moliti, padlo je v najgrše praznoverje, da celo v pravo paganstvo.²⁾ — Pridige tak neveden pop ni imel nikdar. Ko so se v našem stoletju začele po Bolgarskem vzdigovati šole, je šolnik prevzel to opravilo in tako se je časi zgodilo, da je protestankovski učitelj pridigoval pravoslavnemu ljudstvu.

Tudi v нравnem oziru je pravoslavna višja duhovščina bila v največjo spotiko ljudstvu. — „An ihren Höfen herrschten schöne Griechinen und Armenierinen, deren Protektion Alles galt. Ihre Stelle nahmen mitunter bartlose Mädchenschöne Jünglinge ein. Vor den Nachstellungen eines Fanarioten war in Stadt und Dorf keine Frau oder Jungfrau sicher. In solchen Fällen gab es bei den Behörden selten eine Hilfe und von der Rache hielt die immer noch dem „geistlichen Hirten“ bewahrte Ehrfurcht zurück.“³⁾

In to neznosno stanje ni trpelo samo jedno stoletje, ampak celih pet vekov ter je postajalo vedno hujše, a v našem stoletju je doseglo vrhunec.

Vbogi slovanski raji je v strašnih časih turške suznosti ostala jedina tolažba: vera in narodna pesem. — Na zahodu, po Bosni in Slavoniji, so bili frančiškani pravi dobrotniki in tolažniki krščanskega ljudstva. In kadar si je krščanski suženj zapel na „gusle javorove“ o Marku Kraljeviću in Milošu Obiliću, pozabil je vsaj za čas svoje reve in nadloge.

Toda Bolgari niti tega niso imeli. Služabniki vere so pri njih bili hujši tlačitelji kakor sami Turki. Grška duhovščina si

¹⁾ Gesch. d. Bulg. 513.

²⁾ Ibid. 510.

³⁾ Ibid. 513.

je z jedne strani polnila žepe s krvavimi žulji vboge raje, z druge strani je pa na vse mogoče načine gledala zadušiti bolgarsko narodnost, pogrčiti cerkev in po cerkvi narod, zatreti mu njegov jezik, oteti mu njegove narodne pesmi ter mu izbrišati vsak spomin na slavno minolost. — In res je bolgarsko ljudstvo čisto pozabilo na svoje stare carje, patrijarhe in slavne junake; izgubilo je, rekel bi, popolnoma svojo narodno zavest.

Nekdaj je grška cerkev Bolgarom dovolila slovansko bogoslužje — iz strahu pred Rimom, a sedaj je skušala to popraviti. — Grški škofje so prinesli s seboj na Bolgarsko grške cerkvene knjige, ki so spodrinile staroslovanske; slovansko bogoslužje se je vmikalo pred grškim, najprej po mestih, a sčasoma tudi po deželi, zlasti v Macedoniji. Mej priprostim ljudstvom se slovanska liturgija vendar ni dala zatreti, ker priprosti domači duhovniki niso znali grščine. — S pomočjo cerkve so Fanarioti hoteli pogrčiti vse Slovane do Karpatov in do Save. V ta namen so pogrčili tudi šole, koliker jih je bilo v Bolgariji. Te šole so bile prav primitive, vzdrževali so jih tu in tam duhovniki v svojem stanovanju. Njih glavni namen je bil mlade fante pripravljati za duhovski stan. Zato so se učili samo staroslovensko azbuko, psalme, evangelije in razne cerkvene molitve.

Staroslovenščino je sedaj iztisnila grščina in mladi učenci, popolnoma nevešči grščine, so se kaker papige učili na pamet grške molitve. Kjer se je zavrlo, pomagala je palica. — Tako je proti koncu 18. veka bolgarščina popolnoma izginila iz javnega življenja. Pozabila se je celo domača, častitljiva cirilica, ker tudi tisti, ki niso znali grškega, so z grškimi črkami pisali. Le v najnižjih vrstah se je še ohranila krepka bolgarščina; vse, kar se je malo višje povspelo, je bilo izgubljeno za bolgarsko narodnost. Bolgar, ki je le nekoliko naobrazbe dobil, sramoval se je svojega imena in se je sam imenoval Grka. Tembolj je pa prosto ljudstvo sovražilo in preziralo vse, kar je bilo grškega.

Pa grški duhovščini ni bilo dovolj, da je vpeljala grško bogoslužje in grške cerkvene knjige, da je pogrčila šole in vse višje kroge odtujila narodnemu življu, hotela je tudi vničiti, kar je ostalo starine. — Prav po vandalsko so grški prelati zatirali stare bolgarske knjige in rokopise, kar jih vže poprej niso vničili neprestani boji, požari in molji. — Jireček navaja več slučajev, kako so grški škofje ravnali s staroslovenskimi spomeniki.¹⁾

V glasovitem zografskem samostanu so sežgali celi kup staroslovenskih rokopisov; v primorskih krajih so jih metali v morje. Po nekaterih samostanih so peči kurili s staroslovenskimi pergamenti. — L. 1823 je sofijski metropolit Joahim zvedel, da

¹⁾ L. c. 515.

se v neki vasi nahajajo starobolgarski spisi in sv. podobe. Takoj je zapovedal ondotnim kmetom, da jih morajo sežgati ali pokopati; kar so seveda morali izpolniti. Metropolit jim je mesto tega poslal grške knjige. — Kjerkoli so Fanarioti našli kako zbirko staroslovanskih rokopisov; vrgli so jo v ogenj. Najbolj se je v tem barbarskem delu odlikoval trnovski metropolit Hilarión, ki je sežgal znamenito knjižnico starih bolgarskih patrijarhov. Pri popravljani stolne cerkve so našli sobo polno knjig in svetinj. Svetinje je metropolit razprodal, a iz knjig je odbral grške spise, vse ostalo — celi voz staroslovenskih rokopisov je vrgel v ogenj.

* * *

To je površna slika cerkvenega življenja v Bolgariji zadnjih pet stoletij. Ni čudo, da je v začetku našega stoletja bolgarski narod celo učenjakom bil popolnoma neznan, pač pa se moramo čuditi, da se je v takšnih razmerah še vendar ohranil in da ni globlje propadel v duševnem in fizičnem oziru. Le svoji naravni žilavosti in prirojeni npravni slovanski plemenitosti ima zahvaliti svoj obstanek.

VII. Bolgarska unija s papežem Pijem IX.

Začetkom našega stoletja se je pri južnih in zahodnih Slovanih začelo novo življenje. Zdramivši se iz stoletnega spanja, jeli so se tudi Slovani zavedati svojih naravnih pravic in spoznavati, da so za kaj višjega namenjeni, kaker da bi bili podlaga tujčevi peti. To gibanje je prešinilo tudi balkanske narode, ki so stoletja stekali pod turškim jarmom. Tudi turška raja se je jela zavedati svojih človeških pravic; Grki, Srbi in Bolgari so se zganili in skušali stresti stoletne verige. To gibanje je imelo le malo zastopnikov v višjih vrstah, ker Slovani niso imeli svojega razumništva. Le v jednom stanu — v duhovniškem — je narodno gibanje pri zahodnih, oziroma avstrijskih Slovanih, našlo močno podporo; ta stan se je iz srca narodovega povzdignil do višje omike ter živel mej narodom in za narod. Duhovniški stan je stal v prvih vrstah mej berilci za narodne pravice.

Drugače je bilo pri Bolgarih; dasiravno imajo tudi oni nekatere zaslužne buditelje iz duhovskega stanu, vendar je pri njih skoro brez izjeme višja, omikana duhovščina bila tuja in sovražna narodnemu gibanju. Tako je bolgarski narod moral ob jednom biti dvojni boj: proti Turku za svoje človeške in naravne pravice, in proti neznošnemu duhovnemu jarmu fanariotske duhovščine. Ta boj je bil hujši kaker s Turkom, ker je duhovno orožje močnije kaker surova sila, in duševno robstvo strašnije kaker fizično.

Dolgo časa so Bolgari zastoj zahtevali od carigrajskega patrijarha, da bi jim dajal njihove rojake za škofe in da bi se določila škofom stalna letna plača ter tako preprečilo krivično izsesavanje ljudstva. Naposled je turška vlada sama spoznala da je treba nekake reforme, in sultan je l. 1856. v glasovitem fermamu „hatti-humajun“ zagotovil svojim podložnikom narodno enakopravnost, dal jim je versko slobodo in posebna sodišča, dovolil je tudi kristijanom pristop v višje državne in vojaške službe. Vkazal je, da se patrijarh ne sme več odstaviti ter je določil njemu in škofom stalno letno plačo. Da bi se pa cerkvene reči natančneje vredile, je turška vlada sklicala 1858. l. narodno cerkveno skupščino. K tej skupščini je poklicala patrijarha, sedem škofov in 38 poslancev, 10 iz Carigrada in 28 iz vnanjih občin.

Škofje so v Bolgariji občinam vrnilo grške poslance in tako so v skupščino prišli le štirje Bolgari. Od teh so trije kmalu vložili protest in zapustili skupščino; le trnovski poslanec je ostal in zastopal sam bolgarske zahteve. Zbrani poslanci so se dve leti prepirali in niso ničesar storili. — Na bolgarske želje se niti ozirali niso; bolgarskemu poslancu so se čuditi, kako mu na pamet pride, da pred cerkveno sinodo iznaša bolgarske težnje, ker cerkev ne pozna narodov.¹⁾

To je do kraja razdražilo Bolgare. Od vseh strani so prihajali protesti na samega sultana, v katerih se je z ostrimi besedami slikala razuzdanost grške duhovščine, 60.000 carigrajskih Bolgarov je odreklo patrijarhu pokorščino ter zahtevalo samostalno patrijarhijo in narodno duhovščino.

Patrijarh Ciril se je prestrašil. Ako odpadejo od njega Bolgari, izgubi dobre tri četrtine svojih podložnikov, potem je kraj njegovemu „ekumeničnemu“ patrijarhatu. Skušal jib je vmiriti ter jim je posvetil nekoliko domačih duhovnikov za škofe, toda nič ni pomagal. Jeden izmed teh škofov — Hilarion — se je postavil na čelo svojega naroda in je pri slovesni službi božji na velikonočni praznik 1860 l. očitno izpustil ime patrijarhovo. Razkol je bil gotov. Po celi deželi so duhovniki pri službi božji izpuščali patrijarha in mesto njega po nekaterih krajih spominjali sultana. Patrijarh Ciril je moral odstopiti, a njegov naslednik Joahim je skušal s strogostjo za luščiti vpor, ali je še manj dosegel.

Bolgare je pri vsem tem skrivoma ščuvala in podpirala ruska diplomacija, hoteč porabiti njihovo opozicijo za svoje politične namene, ali jo je močno osupnil nepričakovan prevrat v bolgarskem cerkvenem vprašanji. — Bolgari so se po tolikih bridkih izkušnjah iznenada obrnili v Rim!

¹⁾ Nekdaj so Grki kričali, da papeži zatirajo grški narod; sedaj pa, ko Bolgari tožijo, da carigrajski patrijarh tlačí in zatira bolgarski narod, pravijo, da cerkev ne pozna narodov!

Vže v prejšnjem stoletju so se nekatere bolgarske cerkve združile z Rimom¹⁾ ali zjedinjenje ni vspevalo, ker so Fanarioti imeli preveliko moč in ker so to Turki z vsemi močmi ovirali. Sedaj je ta misel postala javno mnenje pri Bolgarih. Mnogi bolgarski rodoljubi so z besedo in peresom priporočali unijo z Rimom, zlasti je za njo navduševal svoje rojake glasoviti bolgarski politikar in pisatelj Dragan Cankov v svojem listu „Bolgarija“.

Nekateri voditelji bolgarskega ljudstva niso imeli povsem čistih namenov. Ni jih vodila ljubezen in prepričanje k rimski cerkvi, ampak politika. — S pomočjo Rima so mislili osloboditi svojo cerkev grškega gospostva, ob enem so pa hoteli dobiti pomoč proti Turkom od zahodnih vladarjev, zlasti od francoskega cesarja Napoleona III. — Večina ljudstva je vendar iskreno želela zjedinjenje z Rimom.

Do 2000 Bolgarov je podpisalo pismeno izjavo, v kateri se jasno in razločno priznava prvenstvo rimske stolice. Deputacija od 200 poslancev je šla v slovesni procesiji 30. decembra 1860 iz zedinjene armenske cerkve k apostolskemu vikarju v Solunu, nadškofu Brunoniju; izročila mu je pismeno izjavo ter ga prosila, da bi v sprejel bolgarski narod v naročje katoliške cerkve. — Drugo pismo so sestavili na papeža, katero je podpisale do 120 delavskih društev, mnogo duhovnikov in drugih odličnih oseb. Tudi v tem pismu priznavajo papeža poglavarja vesoljne cerkve in namestnika Kristusovega, a nauk rimske cerkve po določbah cerkvenih zborov, zlasti florentinskega.

Posebna deputacija je nesla to pismo v Rim papežu. Vodja te deputacije je bil Cankov sam. S seboj so peljali osemdesetletnega arhimandrita Josipa Sokolskega, da bi jim ga papež posytil za nadškofa.

Kaker nekdanj ravno pred tisoč leti — Nikolaj I, tako je sedaj Pij IX. z velikim veseljem in očetovsko ljubeznijo pričakal poslance bolgarskega naroda. — Z brevejem od 21. januarja 1861. je Bolgare sprejel v naročje katoliške cerkve ter jim potrdil slovansko bogoslužje.

Dne 14. marca t. l. je sam papež slovesno posvetil bolgarskega nadškofa. Bil je ganljiv prizor, ko je sivolasi starček Sokolski v sikstinski kapeli klečal pred prestolom namestnika Kristusovega; njemu na desni strani je klečal O. Evgen Bosé, prestojnik lazaristov v Carigradu, a na levi mladi bolgarski dijakon Rafael Popov. — Posebno je ganil ljubeznjiv nagovor papežev, a ko je povzdignil roke proti nebu in rekel: „Tebi bodi čast, slava in hvala, Jezus Kristus, vir vsega vsmiljenja in tolažbe, ki tudi v naših dneh kažeš svoje čudeže, da bi vsi oznanjevali tvoja čudovita del“, — prišle so vsem solze v

¹⁾ Gesch. d. Bulg. 467.

oči. Sokolski je pri posvečevanju odgovarjal bolgarski, a o. Bosé je njegove besede prestavljal na latin-ki. Pri tej priliki so menda prvokrat odmevali slovanski glasovi od svoda sikstinske kapele.

Po posvečenju sedel je novi nadškof na poseben prestol z jutrovske, kraljevi kroni podobno mitro na glavi in z grško pastirsko palico v roki. — Papež je zapel *Te Deum* in dokler so pevci na korn peli, je nadškof še v slovesni procesiji po kapeli. Na koncu je v bolgarskem jeziku vsem podelil prvi škofovski blagoslov.

Bolgare je čisto prevzela prijaznost in ljubeznivost papeževa, ker so bili naučeni na ošabne fanariotske prelate. Kolika razlika mej ošabnim carigrajskim patrijarhom in pohlevnim papežem, ki vlada čez 200 milijonov duš in je še vrh tega takrat bil posvetni vladar! — Vodja deputacije, Dragan Cankov, je dobil od papeža red sv. Gregorija Velikega.

Čez tri tjedne je dobila propaganda v Rimu glas, da je bolgarski nadškof srečno in brez zaprek prišel v Carigrad. Carigrajski Bolgari so mu za sprejem pripravljali velikansko ovacijo, ali nadškof je prišel nekega jutra tihoma v Carigrad, prej kakor so pričakovali. Še le ko je vže maševal, zvedelo se je za njegov prihod in takoj je bila polna cerkev pobožnega ljudstva. Po dovršeni službi božji je z ginjenim srcem pripovedal, kar je doživel v Rimu. „Rim je sama ljubezen“ — je vedno ponavljal. — Zvečer so mu priredili veliko ovacijo, a drugi dan je šel v slovesni procesiji k apostolskemu delegatu Brunoniju in armenskemu primasu. Sokolski je jezdil na prekrasnem konju, katerega mu je bil podaril neki armenski plemenitaš; za njim je šel bolgarski arhimandrit z duhovščino, potem nadškofovi sopotniki in drugo ljudstvo. Na strani škofovi so jezdili starešine bolgarski v narodni nošnji in z dolgimi sulicami v rokah. Celo turška vlada je poslala častno stražo in nadškofu so se povsod izkazovale vojaške časti.

Unija je bila sedaj turški vladi po volji, ker je tako mislila najlažje rešiti kočljivo bolgarsko cerkveno vprašanje in se oteti ruskim zankam.

Na cvetno nedeljo — po julijanskem koledarju — je nadškof opravljal slovesno službo božjo v bolgarski cerkvi. Ljudstva se je zbralo nepregledna množica. Po sv. daritvi je zapel bolgarsko himno na papeža in vse ljudstvo ga je spremljalo.¹⁾

To so bili veseli dnevi, ali veselje je bilo preneglo in kratko. Kmalu so se pokazale velikanske ovire proti uniji. — Ko je bolgarska deputacija odšla v Rim, je Rusija napela vse žile, da bi preprečila unijo. Anglija jo je pri tem krepko podpirala. Angleški poslanec v Carigradu Bulwer in ruski Labanov sta kar vsipavala denar za agitacije proti uniji. Njuni agenti so preleteli

¹⁾ Gl. Katholische Missionen 1885; 187 — 191.

vso Bolgarijo ter ščuvali in dražili ljudstvo proti Rimu. — Ko se je deputacija vrnila iz Rima, bilo je ljudstvo mrzlo za unijo. Le okoli Drinopolja in Soluna se je v veliki večini izreklo za Rim.

V ostalih pokrajinah je unija zadela na nepremagljive ovire. — Grška duhovščina je skozi stoletja Bolgare napojila s sovraštvom do Rima. Bolgarsko ljudstvo je sicer sedaj sovražilo grške duhovnike, ali nasprotstvo do Rima tudi ni zamrlo v njegovem srci. — Nekateri so se le iz političnih vzrokov obrnili v Rim, ker so se nadjali pomoči od zahodnih držav. Nekatere vlade so sicer sedaj izrekle simpatijo do bolgarskega naroda, ali storila ni nobena nič. Ker je unija imela mogočno nasprotnico v Rusiji, trebalo bi jej tudi močne zaščitnice, a te ni bilo.

Razven tega je manjkalo zmognih duhovnikov, ker so domači nevedni popje ostali trdovratno v razkolu in so začeli močno agitacijo mej ljudstvom proti Rimu. Mnoge občine, ki so se izrekle za unijo, so ostale brez duhovnikov. — Ker so zjedinjeni skoro povsod bili v manjšini, morali so cerkve prepustiti razkolnikom. Manjkalo je šol, kjer bi se mladina izobraževala, in katoliških časnikov, ki bi zavračali napade in obrekovanja sovražnega časopisja.

In nadškof Sokol-ki, za katerega so Bolgari sami prosili, ni bil sposoben za tako težavno delo. Bil je sicer pobožen, al prestar in k temu priprost, popolnoma neveden človek. V mlajših letih je bil neki celo hajduk.)

Dne 5. julija 1861. je rimska propaganda iznenada dobila brzoglav iz Carigrada: „Pred kratkim posvečeni nadškof Sokolski, vodja bolgarske unije, je brez sledu izginil“.

Kam in kako je izginil Sokolski? Na to vprašanje se še dandanes ne more odločno odgovoriti. Dokazalo se je pozneje, da je na Ruskem v pečerskem samostanu v Kijevu, ali kako je prišel v Rusijo?

Nekateri so mislili, da so ga Rusi prijeli in siloma odpejlali v Kijev, drugi pa, da je sam prostovoljno odšel na Rusko. Poslednje se sicer zdi neverjetno, ker so mu pred posvečenjem razkolniki ponujali velike svote denarja, pa se ni dal premotiti. Vendar, ako se ozremo na njegovo obnašanje, moramo skoro gotovo reči, da je Sokolski kot renegat pobegnul v Rusijo. — Kmalu potem, ko se je kot nadškof vrnil v Carigrad, videli so ga, da je pohajal carigradskega patrijarha in ruskega poslanca. Iz tega se sklepa, da je po nagovoru Labanovem sam odšel v Rusijo. V tem nas potrjuje to, da je njegov dvorni kaplan pop Theodor vže pred njim odšel na Rusko. Odnesel je s seboj vse svoje insignije in papeževe bule.

1) Gesch. d. Bulg. 551; cesar i biz. II. 133.

To je bil hud ydarec za unijo, mnogo občin in duhovnikov je vsled tega padlo nazaj v razkol; do 20.000 Bolgarov je vendar ostalo zvesto rimski cerkvi. Ker se o Sokolskem ni nič gotovega vedelo, je sv. stolica imenovala dva opravitelja za bolgarsko nadškofijo, Bolgara Petra Arabadžinskega in Poljaka Malczynskega, ki sta pa zaradi prevelikih zaprek l. 1865. svojo službo odložila. Na to je sv. stolica imenovala nadškofa Rafaela Popova, ki je kot dijakon bil spremljal Sokolskega v Rim. — Vodja bolgarske deputacije, Dragan Cankov, komendator reda sv. Gregorija V. živi dandanes kot emigrant v Rusiji, a kakšno je njegovo mišljenje o uniji, ne vemo.

Kaker poprej tolikokrat, tako je tudi sedaj nemila osoda preprečila, da se bolgarski narod ni zjedinił z materjo cerkvijo.

* * *

Trebalo bi sedaj pripovedati, kako so si Bolgari priborili samostalen eksarhat, trebalo bi govoriti o novem vrejenji in delovanji bolg. cerkve, kaker tudi o vspehu katoliških misijonarjev na Bolgarskem, a o tem bomo, ako Bog da, o priliki govorili v posebnem članku, v katerem bomo tudi razložili veliko važnost cerkvenega vprašanja za bodočnost bolgarskega naroda. —

F. K -- č.

Poljaki in Rusini v izhodni Galiciji.

Vže delj časa dohajajo nam od bratov iz Galicije pisma namenjena za list. Nas to veseli, če prav je v pismih samih žalostna resnica, da Slovan s Slovanom ne more živeti v miru. Za to številko imamo dva dopisa. Prvi je iz poljskega peresa in kaže poljsko mišljenje o rodni zemlji in o razmerju z maloruskim plemenom. Kdor je s Poljaki kedaj občil, poreče koj, da je dopis res poljski. — Drugi dopis pa je iz ruske roke in slika početek in razvitek ruske narodne misli v Galiciji — Svoje misli nočemo izreči za danes, menimo pa, da bode v obče slovenska sodba bratom mila, ker nismo sami nič bolji, da bi smeli na druge kamenje metati. Slovani v Avstriji smo še otroci, vsemu svetu dobri, a z brati trdosrčni. Slovenski čitatelj bo prav čutil, da more podreti kitajski zid med Poljakom in Malorusom edino le slovenska zavest in pa vzajemno navdušenje za životvorna načela Kristusovega evangelija in za večne koristi katoliške cerkve. Naj

bi ta misel tudi v slovenskih srcih našla rodovitnih tal, da bi vže skoraj znali ločiti, kaj-li nam je brezpogojno potrebno za veselo narodno življenje in za časten napredek, a kaj-li je samo osobno, postransko, deželno in torej vsakemu rodoljubu svobodno. Tej misli služi naš list in za to je objavil oba dopisa.

I.

Poljski dopis.

Pred leti sem bil na Dunaju. Vtrujen vsedem se na klop v drevoredu na Ringu in občudujem krasne palače novih muzejev in cesarski dvorec. Kmalu prisede mlad mož. Mogoče slovenski akademik, mislim si in nagovorim ga. In res! mladi mož je bil Jugoslovan, akademik s Kranjskega. Živahen razgovor o Dunaju in življenju dunajskih Slovanov vname se mej nama. Željan sem bil slišati o jugoslovanskih razmerah, in kmalu sem spoznal, da sosed moj je pristaš napredne stranke ter se navdušuje za „Slov. Svet“ in „Slov. Narod“. Tudi jaz sem mu hotel pojasniti gališke odnošaje, a kako se začudim začuvši, da so mu razmere naše dobro znane.

„Ste bili vže v Galiciji?“

„O ne; toda čital sem v nemških listih mnogotero poročilo o tamošnjih razmerah. Tudi imamo na Dunaju občeslovanski klub, kjer sem marsikaj od Rusinov zvedel.“

„Kaj veste tedaj o Galiciji“, vprašal sem radoveden.

„Mnogo žalostnega. Galicija je prarуска dežela. Poljaki so si jo prisvojili, Ruse podjarmili in le-ta sužnjost traja do današnjega dne. Iz Rusov napravili so Poljaki Rusine, ter jim vsilili zjedinjenje z rimsko cerkvijo, da so s pomočjo Rima lažje pritiskali. Unija narodu rusinskemu mrzi, zato tudi vzajemnosti mej Rusini in Poljaki ni, in Rusini raji njegujejo žide in ž njimi kupčujejo nadjajoči se, da žide še kedaj iztrajajo črez mejo.“

„Vam moram čestitati, da ste o Galiciji tako poučeni“, rekel sem mu dobrovoljno.

„Vidite“, triumfiral je moj znanec, „da mi je poznato vse!“

„Dobro, dobro. Toda je vse tudi resnično, natančno, odgovarjajo poročila tudi dejanskim razmeram?“

„Da, o tem so me zagotavljali moji rusinski in židovski kolege.“

„Pravičnost pa zahteva, da o tem poprašate tudi Poljake. Et altera pars audiatur! Vi kot Kranjec, dasi nagibljete h liberalcem, ste vendar katolik! Ako tedaj slišite, da je narod rusinski uniji nasproten, vprašati bi se morali, niso li poročila pre-

) O tem jako dvomimo. Vredništvo.

tirana, je kolega panslavist, kakošen je njegov značaj? Rusin je, čegar ime je sicer v krstni knjigi, a javno zabavlja črez unijo, hvali razkol in Rusijo. Koliko je verovati takemu človeku? Ste kedaj na to pomislili?"

„Ne, odgovori mi Slovenec.“ Vse mi je bila čista resnica. A Vi me silite nekoliko bolj v te stvari vglöbiti se.“

„Ako Vas je, dragi moj, volja natančneje poučiti se o Galiciji, proučite pred vsem zgodovino, potem vprašajte i drugo stran-ko, posebno pa pazite na značaj in verodostojnost človekovo. Ravnajte po mojem nasvetu, in sodili bodeite kedaj drugače gališke razmere.“

Razšla sva se — in sedaj biva eden na severu, drugi na jugu. Bog ve, če se še kedaj snideva, ker sem vže pozabil njegovo ime.

Poljaki so lenobni, malo dopisujejo vnanjim časopisom. Mogoče je radi tega, da je mnogim Slovanom poznano le to, kar židje in Rusini o Galiciji pisarijo. Zanimalo bo morebiti bralce „R. K.“ slišati kaj natančnega o Galiciji.

So-li Galicijo Poljaki odvzeli Rusinom?

Ne. — Celo pravi panslavisti ali Moskalofoli, kaker jih pri nas imenujemo, potrjujejo to deloma. Oni dele Galicijo v izhodno in zahodno. Od Biale do Sane, kjer bivajo Poljaki, se razteza zahodna, od Sane do Zbruča, kjer so Poljaki in Rusini, pa izhodna Galicija.

Skozi dvesto let, kaker dokazuje zgodovina, je izhodna Galicija bila v posesti rusinskih knezov. In ta kratka doba vtisne naj oholim zahtevam Moskalofilov vže znak starodavnosti! Pogledjmo v zgodovino! Najstareji slovanski zgodovinar, Nestor, kojega slednji Rus hvali in mu veruje, piše v svoji kroniki: „Ob bregovih Visle bivalo je slovansko pleme -- Lehi. Od tod izselili so se proti izhodu, ter se nastanili ob bregovih Sane, Dnjestra in Dnjepra, kjer so mestu Kijev položili temelj. Isti narod, ki je bival ob Visli, vtemeljl je ob Sani mesto Premisel, na Dnjestru Halič, na Dnjepru Kijev. Isto pleme živelo je v sedanjih zahodni kaker izhodni Galiciji, Podoliji in Ukrajni.“

A ljudstvo je bilo še surovo in vdano malikovalstvu. Znano je, da so na Lehe-Poljake pritiskali Nemci, da so na zahodu neprenehoma bili se krvavi boji. Germanske napade izkoristili so Rusi, in l. 880; ko so Poljaki zopet na zahodni meji borili se z Germanom, napadei je Rurik zavratno (kaker piše Nestor) Kijev, ter ga sè svojci posedel Sto let pozneje. l. 981, je pridrl Vladimir v Poljsko ter osvojil si Premisel in druga mesta. Tedaj ruski knez, Vladimir, vgrabil je izhodno Galicijo Poljakom, ko je Miečislav, kralj poljski branil domovino germanskega navala.

Izhodna Galicija je bila poljska. Ne Poljaki Rusom, nego Rusi odyzeli so Poljakom starodavno poljsko deželo. Kadar pa je bojni hrup ponehal na zahodu, obrnili so se Poljaki na izhod,

ter v letih 1018, 1075, 1078 pokrajino zopet osvojili. Ker pa Poljakom ni bilo mogoče braniti dveh tako oddaljenih mej, dovolili so l. 1140 Vladimirju, da je smel kot poljski fevdni knez vladati v Haliču. Rođbinska vez pa je vezala rusinske kneze s poljskimi kralji. Po smrti poslednjega rusinskega kneza, Boleslaja Trojdemoviča, je podedoval l. 1340 kneževino poljski kralj Kazimir Veliki, najbliži mu sorodnik, ter jo stalno spojil s Poljsko. In od tedaj ostala je izhodna Galicija vedno poljska. Poljaki dežele niso priborili, oni so jo podedovali, ali bolje posedli so zopet starodavno poljsko lastnino.

Tako zgodovina iz ruskih virov. Drugo vprašanje tiče se narodnostih in verskih odnošajev. V tem obziru so Poljaki mnogo pogrešili in greše še dandanes, kar moramo z žalostnim srcem priznati.

V izhodni Galiciji tje do Kijeva prebivali so, po Nestorjevi izpovedi, Lehi ali Poljaki, ki so si nadevali razna imena. Vsi pa so bili pagani. Ko so zapadni Poljaki se pokristijanili, ydobilili so iz Češke in Nemčije nekaj duhovnikov. Toda število njih niti ni zadostovalo za pouk v gnezenski in krakovski okolici. Kojega naj kralj pošlje na izhod! Ruski knezi pa so vedno napadali izhodne meje in posrečilo se jim je odtrgati kos za kosom poljske zemlje, ki je ostal brez obrambe. Ruski knezi naselili so v novoosvojenih mestih svoje ljudi. Naseljeni Rusi so bili sami vže kristijani, torej so pokristijanili tudi paganske Poljake ter vpeljali iztočno bogoslužje. V iztočni cerkvi pa se vera in narodnost istovetita. Kdor se je tedaj pokristijanil, postal je hkrati tudi Rusin. Sličnost obojega priprostega narečja pa je raznarodovanje še bolj povspeševala. Ko so v 11. stoletju poljski kralji zopet deželo priborili, skrbeli so pred vsem za varnost njeno, a zanemarjali katoliško cerkev in to tem bolj, ker jim je manjkalo katoliških misijonarjev. Ko so pa pričeli vladati rusinski domači knezi, so iztočno bogoslužje polagoma vsprejeli vsi Poljaki hališke in kijevske kneževine. In ker je bil liturgični jezik slovanski, bilo je celo lahko Poljake porusiniti. Sedaj se rusinski in poljski jezik vže močno razlikujeta, in vender poljski kmet postane, ako prestopi v iztočni obred, takoj z dušo in telesom Rusin in pozabi svoje poljsko pokolenje.

Kazimir V, ko je l. 1340 podedoval izhodno Galicijo, ni delal razlike mej pravimi Poljaki in priseljenimi Rusini. Vsi so imeli slov. bogoslužje, in ker matic v njih časih še bilo ni, bilo bi tudi težko razločevati. Pač pa si je kralj pridobil mnogo zaslug za iztočno cerkev izhodne Galicije. Poslal je poslanca v Carigrad k patrijarhu prosit metropolita in škofoy svojim podložnim. Trudil se je mnogo, da vredi malorusko iztočno cerkev. A tudi katoliške cerkve ni zanemarjal. V Ljvovu položil je temelj stolnici, po mestih pa je zidal za Poljake župne cerkve. Kajti vže v tedanjih časih naseljevali so se zapadni Poljaki na

vzhodu. Vzrok preseljevanju pa je bila in je še prevelika obljudenost zahodne Poljske in širne rodovite planjave v izhodni Poljski ali Mali Rusiji, kaker se je pokrajina vradno imenovala.

Rusini tedaj niso prvotni prebivalci Male Rusije, sedanje izhodne Galicije, nego priseljenci, ki so v 10. stoletji (981) deželo vgrabili Poljakom. V novo osvojeni deželi so naselili se takoj Rusi in domačine pokristijanili. Prvotni poljski narod pomešal se je z naseljenci ter naposled zgubil v rusinščini. Kralj Kazimir Veliki pripoznal je dovršeno dejanje in storil mnogo za rusinstvo in izhodno cerkev.

Umevno je sedaj, zakaj se rusinski ljudski govor tako približuje poljskemu, a toliko razlikuje od rusčine. Prosti Rusin lahko ume Poljaka, a pravega Rusa ne razume. Rusinski narod v večini obstoji iz nekdanjih Poljakov; in dasi so Rusini jeziku dali obliko, vsprejeti so morali tudi mnogo poljskih besed in navad. Se le sedaj pod vplivom ruskega rubla delujejo na vse kriplje, da bi iz rusinščine iztrebili vse poljske korenike, ter jih nadomestili s čistimi ruskimi besedami.

Pogosti so bili vže za poljske vlade navali Tatarjev in Turkov na Malo Rusijo in Ukrajno. Njim so se pridružili v poznejši dobi Kozaki in prosto ljudstvo oboroženo s kosami in kiji, da so mogli ropati in veselo živeti. Cele okraje so opustošili, pokorili si prebivalce, ter jih ob Črnem morju Turkom prodajali. Po zapuščenih planjavah pa so se navadno naseljevali Poljaki od zahoda. Tu pa je glavni pogršek Poljakov. Za naselbine niso skrbeli, pustili so poljskega naselnika brez varstva. Kmet naselil se je, kjer mu je vgažalo; odločevalo je polje, za ohranjenje vere in narodnosti se brigal ni. Katoliške lat. cerkve bile so le po večjih mestih, po manjih in vaseh pa izključno iztočne. Poljskemu seljaku hoditi je bilo po 3—4 milje, da je dospel do kat. cerkve, do kat. duhovnika. Tako zapuščenemu in od kat. duhovna oddaljenemu bilo je skorej nemogoče ohraniti vero in narodnost. V zimi in deževnem vremenu je bilo fizično nemogoče hoditi k maši, nesti otroka h krstu. Bilo je pa tudi malo poljskih duhovnikov. Latinski škofje zahtevali so strogo od svojih kandidatov znanja; a v tedanjih bojevitih časih so bile šole še redke. Nasprotno pa so imeli Rusini v vsaki vasi lastno cerkev, lastnega duhovnika. Zadrževalo je iztočnemu škofu, da je kdo znal čitati, in posvetil ga je. Posvečevali so strežaje mogočnih grajščakov, za plačo tudi sinove bogatih kmetov, in slednjič bili so popovski sinovi zopet popje. Za pridige, veronauk se niso brigali, da je le kdo bil, ki je maševal, krstil in pokopaval. Ni čuda, da so imeli Rusini toliko duhovstva. Poljski seljaki, videči v bližini cerkev in duhovnika, hodili so brez vsacega dvoma ob nedeljah k maši, v nji krščevali in pokopavali. Kdo naj tudi hodi 4 milje daleč v mesto k poljskemu duhovniku! Le premožnim kmetom, imajočim konje, bilo je to mo-

žno. A število njih je bilo pičlo. V teh razmerah bilo je lahko poljske naselnike po izhodni Galiciji rusiniti. Mnogobrojna poljska imena pri Rusinih nam pričajo, da so mnogi njihovi predniki bili Poljaki, ki so v teku časa z bogoslužjem premenili tudi narodnost.

Hudo grešili so Poljaki za domače vlade zanemarjajoč poljske naselbine sedanje izhodne Galicije in ohranjenje latinskega bogoslužja. So pa razmere pod avstrijsko vlado vgodnije? Sedaj vvidita duhovščina in plemstvo potrebo novih župnij, a vlada ne dovoli iz verskega zaklada novih plač. Mnoge župnije obsegajo po 10 do 30 vasi. Toda eden župnik ne more vseh vpravljati. Pred 50 leti bilo je nekje, kaker povzamemo iz ljovskega lat. šematizma, 300 Poljakov, a po 50 letih ostalo jih je še 70. Tako napreduje rusinstvo!

V zadnjih 30 letih priborili so Poljaki tu in tam novo župnijo; toda koliko truda in žrtev je bilo treba! Dokler nista dozidana cerkev in župnišče, dokler ni za vzdrževanje župnika nabrana glavnic, vlada ne dovoli. Zahtevajo pa celih 12 tisoč, katere svote pa 5 do 10 mej Rusini raztresenih poljskih občin ne zmore. V slučaju, da patron sezida cerkev in vloži potrebno glavnico, obotavlja se vlada in še le po dolgih letih dovoli sistemizacijo. V nekem kraji posvetili so cerkev vže 1872 leta. Patron je dal potrebno glavnico, a sedaj po 21 letih vlada z raznimi izgovori ovira vstanovitev župnije.

Vse drugače pa vlada postopa s Rusini. Vas, pol milje od cerkve oddaljena, postavi leseno cerkvico, vloži pri glavarstvu prošnjo za sistemizacijo, drugače da prestopi v latinski obred. Rusini zakriče, da se hoče cela vas popoljčiti, in vlada takoj dovoli iz verskega zaklada plačo župniku iztočnega obreda. V polovici leta imajo lastnega župnika. V verskem zakladu gališkem je večinoma premoženje zatrtih poljskih samostanov, rusinskih je v njem le par tisočakov. In iz njega dovoljujejo Rusinom vse, Poljaki naj hodijo 3—4 milje daleč v župno cerkev, ali pa naj se, ako se naveličajo, porusinijo. Poljaki so mirni, ne vpijejo, ter trpe škodo; Rusini pa kriče, groze s prestopom v Rusijo, in vlada jim vse dovoli. Take so dejanske razmere v vzhodni Galiciji. Vpitje Rusinov proti Poljakom je golo politično sredstvo, pritisk na vlado. Dejansko izhodna Galicija nikdar ni bila rusinska, kaker smo dokazali iz najstarejih ruskih virov; v verskem obziru pa so imeli in imajo Rusini prednost.

Rusinskih šol je v izhodni Galiciji okolo 2000, poljskih prav malo, le po mestih. Deželni zakon namreč določuje, da se ima učni jezik ravnati po večini učencev. Ker so po izhodni Galiciji skorej povsodi poljski otroci v manjšini, poučuje se tedaj le v rusinščini. V tretjem šolskem letu prično sicer s poukom poljščine, ki pa ostane obično brez vspela. Niti radi šolstva se ni Rusinom pritoževati.

Vir vsem tožbam in vpitju pa so volitve. Hudo namreč, peče Rusine, da so v izhodni Galiciji voljeni mnogi Poljaki. A pomisliti je, da jih volijo tudi Rusini. Glede volitev biti bi morali hladnokrvnejši. Vsak kandidat. Poljak ali Rusin, ljubkuje z volilci, dela obljube, da bi dosegel poslanstvo. Ljudstvo presoja delovanje kandidatov, in po razsodbi ravna se volitev. Mnogo je mej Poljaki izobraženih, energičnih, bogatih, velikodušnih mož. Ni čuda, da tudi vgajajo rusinskemu kmetu. Rusini imajo le duhovstvo, par vradnikov, profesorjev, zdravnikov. In ti razumniki menijo, da postanejo takoj ministri, da so le voljeni v Lvov ali na Dunaj. In v resnici pravih veščakov rusinski klub dosedaj v državni zbornici še ni pokazal. Pred tremi leti je Romančuk, načelnik rusinskega kluba, spravil se s Poljaki. Toda kmalu se je s svojim klubom ločil od Poljakov. Pohlevnost njegova trajala je edno celo leto. In zakaj? Dovolj potrpljenja. mislil je, ker nimam osebnih koristi, raji z Mladočehi sedim v opoziciji, ter strašim z Rusijo!

Rusinski narod je mirne naravi, zadovoljen, da dobiva od poljskega plemstva dela in drugih dobrot. Med razumništvom pa so sebičneži, koristolovci, ki bi radi brez truda pospeli se do visoke časti, moči, premoženja, oni sejejo prepir, ščuvajo ljudstvo. Vsako sredstvo jim služi, da le dosežejo svoj namen. V poslednjem času izjavil je Romančuk, da bodo Rusini vsaki vladi nasprotovali. Rusinskim poslancem vgajala bi le ona vlada, ki bi skrbela samo za nje.

Skrbno pa Rusini negujejo žide. Židje so mogočni, imajo denar, Rusinom pa so zavezniki proti Poljakom. Žid sme kupčevati, ljudstvo pehariti, izsesavati, da se le Poljaku prepreči vsaka kupčija, vsako podjetje. Kjer je naseljen žid, poljski trgovec ne obstane. Upajo pa, da se, ako n. pr. Rusija osvoji Galicijo, otreso tudi židov. Tem huje rusinski razumniki ovirajo Poljake pri naseljevanju v vzhodni Galiciji. Kedor se je naselil, skušajo ga s silo ali zvijačo pridobiti za iztočno cerkev, in ne brez uspeha.

Zjedinjenje mrzi le rusinskim razumnikom. Ljudstvo je nevedno, niti ima o uniji pojem; saj še v katekizmu ni dovolj podučeno. Razlike mej unijo in razkolom nikdar ljudstvu ne pojasnijo. Zakaj pa rusinsko razumništvo uniji nasprotuje? Rusija je še vedno v razkolu; kar pa ne dopada Rusom, mrzi tudi našim Rusinom. In ruski rubel mora tudi vplivati. V Naumovičevi pravdi bilo je dokazano, da so Rusini na tisoče rublov različnim načinom prejemale iz Rusije. Mnoge so mej Rusini stranke (rusofili, narodnjaki, socialisti itd.), vse pa sovražijo unijo, ki je po njihovem mnenju nesrečna za Rusine in Poljake, ki so premožniši, v visokih službah, imajo mnogobrojno plemstvo in latinsko bogoslužje. Sovraštvo svoje pa zajemajo iz Rusije.

Mirno so živeli Rusini s Poljaki do 1848 leta, dasi je slo-

ga škodovala le Poljakom, ker se je poljski živelj v izhodni Galiciji rusinil. Po 1848 letu pa je pričel delovati ruski rubel; od tod verski antagonizem; začeli so rovati socialisti ter sejati sovraštvo do bogastva in služb poljskih. Pred 20 leti pozvali so Rusi, hoteč vničiti unijo lublinske škofije, na pomoč rusinsko duhovščino. Takoj odzvalo se jih je 200, ki so vtekli čez mejo misijonarit za razkol. In v dveh letih vničili so s pomočjo kozakov in orožnikov unijo lublinske škofije, kjer so potem ostali kot župniki. Navmovičev poskus z razkolom pred desetimi leti izjalovil se je edino le vsled maloruske ljudske antipatije do bradatih duhovnikov. Nad sto klerikov lvovskega semenišča poslali so pred tremi leti adresu „Moskalofilitičskemu“ društvu, kjer so dali oduška svojemu sočutju. In ko je na rusinski sinodi papežev poslanec priporočal, da bi v rusinske rubrike sprejeli v poslednjih časih v Rimu kanonizovane svetnike, vgovarjali so temu Rusini. češ, da jim hote rusinsko cerkev polatiniti! Da, rusinska duhovščina kmetom celo prepoveduje rabo rožnih vencev, škapulirjev, itd. Resnično, slabi znaki zjedunjenja in katališke zavesti!

Iz vsega razsodni bralec lahko povzame, kaj je na vpitju Rusinov. Galicija ni pristno — ruska dežela, niti Poljaki zatirajo Rusinov, pač pa so v izhodni Galiciji Rusini na boljsem od Poljakov. Vir vsej nezadovoljnosti sta ruski rubel in socializem. Malorusko razumništvo hlepi po poljskem bogastvu, in ker ga doseči ne more, vpije in vdriha po vsem.

Vendar pa so maloruski razumniki vneti za ljudsko blaginjo, so vže veliko koristili narodu? Ne. Kratek odgovor, a žalosten. Narod je le igrača v rokah kričačev. Vbožen je in od lastnih bratov popolnoma izsesan. Žrtvuje naj svojim vodjam vse, sam pa lakote vmira! Rusinskim kričačem za narodni blagor ni, njih smoter so mastne službe, visoke časti. Kmet mora rusinskemu duhovniku tlačaniti, plačevati pristojbine (iura stolae) trikrat večje, nego so v latinski cerkvi. Narod propada, in lastni bratje so temu kriyi. Ko pa rusinski kmet prične stradati, ne dajo mu narodni vodje kruha, ne preskrbe dela. K Poljaku mora se zateči, njega prosi kruha, dela, posojila. Ko pa lakota poneha in zasijejo ljudstvu jasnejši dnevi, zopet prično sejati prepir, netiti staro sovraštvo do Poljakov.

Take so razmere v izhodni Galiciji. Res, žalostne so, vendar pa so drugačne, kaker jih na Dunaju slikajo Rusini. O istinitosti njih pa se lahko prepriča vsakdo ne na Dunaju, pač pa v izhodni Galiciji sami.

Jota.

II.

Dopis iz ruske roke.

Kaker znano, prišla je naša Rusj¹⁾ (gališka) še le proti koncu prošlega stoletja pod oblast Avstrije. Ali ta Rusj je bila vže čisto popoljačena. Res je bilo ljudstvo rusko, ali gospoda (plemstvo) je bila vsa poljska. Tudi svečeniki, če so bili količkaj izobraženi, so se šteli za Poljake in niso govorili drugače mej seboj ko po poljski. Po poljski niso govorili oni svečeniki, ki so proizišli iz priprostega rodu in niso imeli prilike naučiti se po poljski. Takrat je namreč naše duhovstvo stalo na jako nizki stopinji izobraženosti.

Toda, ta Rusj je vender le bila Rusj, nazivali so nas Russen, russisch. Cesar Josip II. je vtemeljil l. 1783 v Ljvovu generalno duhovno semenišče za nas in od onega časa je začelo naše duhovstvo vdobivati redno izobraževanje. Sicer pa se je štela naša inteligencija i na dalje za poljsko, tako da se je celo propovedavalo v naših ruskih cerkvah ruskemu ljudstvu po poljski.

Le polagoma se je začela probujati pri nas zavest o svoji samostojnosti. O priliki, ko je metropolit Ljevickij napisal pastirsko poslanico v cerkvenem jeziku, je vlada od njega zahtevala, naj bi pisal poslanice v deželnem jeziku, tedaj pa je metropolit odgovoril l. 1823 med drugim, da ruski (ruthenisch) jezik ri mešanica potekla iz poljskega in velikoruskega jezika, nego da je samostojno slovansko narečje. Podobno izjavo je bil izdal vže poprej, ko so ga l. 1817 v Rimu zatožili, da seje mrznjo mej poljskim in ruskim duhovenstvom s tem, da je bil osnoval društvo za spisovanje in razširjevanje ruskih ljudskih knjižic. Tako je vže začela kaliti zavest nezavisnosti ruske (gališko-ruske) besede od poljskega jezika. Toda poljski duh se vender ni ymikal. Do 1848 l se je pojavilo le nekoliko ruskih knjig. Leta 1826. je Šafařík v svoji zgodovini slovanskih literatur izrazil se o nas, da smo terra incognita. V tridesetih letih se začnejo češče pojavljati ruske knjige. Silneje se je probujal ruski duh v štiridesetih letih, a eden najvažniših pokroviteljev mu je bil Grigorij Jahimovič, pomožni episkop Ljevovski. —

Prišlo je pomenljivo leto 1848. Takrat je Rusj nastopila odločno proti poljski asimilaciji, opirajoč se na vlado, ki je v ruskem vprašanju našla protivopoložni ves (protitežje) poljskim nacionalnim, vladi nevarnim težnjam. Rusj je ravno začela živeti. Ali kdo je bila ta Rusj? Rusj resnično, zgodovinsko,

¹⁾ To je staro ime za novo, velikorusko Rosijo (Rusijo).

Rusj istovetno z ostalo 18 milijonov ljudi broječo Rusjo je ocenila vlada sebi še bolj nevarno nego Poljake: take Rusje vlada ni želela. Želela je imeti posebno Rusjo, ki bi služila nje ciljem glede Poljakov. Ali vlada je čutila, da taka Rusj ni naravna, ampak umetna in zahtevala je od naših Rusov posebne izjave, da oni nočejo se šteti za isti narod z ostalimi Rusi, da so Ruthenen, ne Russen. A naša Rusj se je ravno probudila. Kipeča novega življenja, vesela, da jej je vže svobodno nazivati se Rusjo in ne šteti se za del poljskega naroda, je menila, da je nebitveno vprašanje, s kakim imenom bi se imela nazvati: ali istovetno z ostalo Rusjo, ali posebno. To je bila malenkost. Za tega del so naši odgovorili na zahtevanje vlade, da se štejejo za del 15 milijonov silnega maloruskega naroda —

Na čelu vlade v Galiciji je stal takrat namestnik grof Stadion; zato so njega bistroumno nazvali izumitelja (izobretiteljem) novega rutenskega naroda.

Deja naše Rusije je vodila takrat „Golovna ruska Rada“, osnovana 2. maja pod predsedništvom škofa Jahimoviča, i k tej „Radi“ se je obračala vlada v vseh ruskih opravilih.

Poljaki, razume se, so se jezili. Niso mogli razumeti, na kak način so se mogli odreči od njih oni, katere so imeli do tedaj za prave Poljake — natione Poloni, tantum gente Rutheni. Rusija osobljena, oddeljena od Poljske v narodopisnem odnosu, je bila novost, kateri so napovedali smrtno sovraštvo.

Vže takrat so našli mej Rusi orodja za svoje cilje. Ljudi, kateri so se šteli za Poljake po narodnosti, a gente Rutheni, s kojih pomočjo so se trudili zavirati rusko življenje. Služili so jim dajoč jim podpise na peticije i družec se deputacijam proti prerojeni ruski misli, da bi tako dokazali, da niti Rusi ne želijo te novosti. Ti gente Rutheni so osnovali svoje politično društvo „Sobor ruski“, da bi delali proti „Golovnej ruskoj Radě“. Toda to društvo ni dolgo trajalo.

V 50 letih, po odpravi prve konstitucije, se je nadaljevala borba proti Rusiji. Če tudi ni bila centralna vlada protivna Rusom v principu, to so bili vendar poljski vplivi zelo silni. Naše so tožili, da so nagneni k Rusiji in k pravoslavju. Tedaj je bil namestnik pri nas Poljak grof Goluhovski (1849—59), naš odločni protivnik, tako da smo le s trudom mogli obdržati za sabo, kar smo pridobili v 1848 letu. V tem času centralizacije sicer ni nobena narodnost ničesar pridobila. Da, imajoč namestnika protivnega nam, smo zašli v vedno težavniše stanje. Došlo je celo do tega, da nam je bilo l. 1859 naročeno odbrati naše slovanske črke in zameniti je z latinskimi; po vladnem naročilu, pod vplivom Goluhovskega je bila sestavljena posebna anketa za ta namen. Toda ruski člani te ankete so nastopili odločno v zaščit svoje dostojnosti in poskusi Goluhovskega se niso posrečili. Vse

to so delali prav zato, da bi nas po zmožnosti oddaljili od ostale Rusije, ali, kaker so govorili, od Moskve.

Ali so bile pa te nevarnosti Poljakov, katere so se trudili dopovedati tudi vladi, osnovane ali neosnovane?

V nekem zmislu so bile osnovane! Kajti Poljaki so videli, da gališka Rusija, kakeršno bi bili hoteli videti, je neumnost (nelepost), nonsens! Poljaki tudi niso mogli verovati v trajnost take Rusi. A zdruge strani izza svoje podedovane mržnje proti ostali Rusiji niso mogli soglasiti se z misljo, da bi ta del Rusije, katero so imeli vže čez nekoliko vekov pod oblastjo, katero so do neke stopinje vže popoljšali in upali popolnoma popoljšati, da bi ta del Rusije morala zopet priti do samozavesti, da bi se odrekla od Poljakov in začela biti zopet Rusija!

A naši Rusi? — Če prav niso l. 1848 na zahtevo vlade proglasili svojega edinstva z ostalo Rusijo, in če prav — ne zanimaje se s tem vprašanjem — se niso zavedali v obče jasno o tem — ali idoč za prostim, naravnim razumom in za prirodnim čustvom, niso mogli odreči se od te zveze, če tudi ni ta zavest še našla praktične vporabe: v resnici so povsod nastopali ko oficijozni vladni Rutenci. —

V novo dobo je vstopila Rusija v 60ih letih. Nastopila je ukrajnščina (ukrajnizm) a -- z njo je prišel razpor Rusije.

V l. 1862. so se pri nas spoznali z malorusko književnostjo ukrajnskih pisateljev (v Rusiji.) Naši mladini so šla k srcu njih dela, da se je navduševala za nje. S tem navdušenjem so se okoristili poljski emigranti iz Rusije (l. 1863 so se Poljaki vpri v Rusiji), da bi vcepili v njih sovražstvo do Rusije. Z začetka ta separatizem ni imel jezikovnega ali narodnega pomena, ampak samo politično - socialne namene. Rusijo so sovražili radi nje „nemškega“ absolutizma. Ali ker so se ukrajnofili vrh tega navzeli liberalizma v politiki i do neke mere tudi verskega liberalizma, so izzvali nasprotje starejših konservativcev.

V tem času je vtrpela Rusija največo izgubo ob smrti škofa Grigorija Jahimoviča. Vmrl je nagloma 1863 l. kot metropolit Ljvovski (od 1860.) ravno tedaj ko je vstanovil posebno obredno komisijo, i pod svojim predsedništvom začel važno delo za rusko cerkev — a za Poljake toliko neprijetneje delo — čiščenje našega obreda od latinizmov, ki so bili se vkrali vanj. Raznesel se je slutek, da je bil ostrupljen, in od koga . . . . ? Raznesla so se mnenja, da so ga ostrupili morebiti njegovi politični protivniki t. j. poljski šovinisti. — Njega delo je mej drugim, da je v prvem gališkem deželnem zboru l. 1861. zasel 47 ruskih poslancev. Zaupanje, katero je imel pri centralni vladi na Dunaju i pri dvoru, ko Premišliški škof in potem ko metropolit Ljevovski (1860 — 63), mu je omogočilo krepko obrambo Rusov proti raznim kovarstvom izmišljenim od Poljakov proti nam. Za to ostane njegov spomin kot ruskega domoljuba neiz-

brisljiv v naši zgodovini, posebno v zgodovini preporoda gališke Rusije.

In tako ste se napravili mej Rusi dve stranki: stara in mlada ali „tverdi je“ (trdi) i „mjahkije“ (mehki.) Razpor se je kmalu pokazal v literaturi in v narodnosti. Razpor je imel to pozitivno posledico, da se je naša Rusija zdaj resneje zamislila v vprašanje: kdo je? — koje vprašanje je do zdaj imela za brezpotrebno, kaker sem zgoraj omenil. Tudi tverdi je so tedaj v svojem organu „Slovo“ l. 1866 izjavili jasno, da se štejejo za del enega nerazdeljivega ruskega naroda.

Mjahkije so bili takrat le prav mala stranka: mladih akademikov in učiteljev. Edina odlična oseba mej njimi je bil apelacijski svetovalec Lavrovskij Julijan, njih voditelj. On je proglašil v njih imenu različje maloruskega naroda (15 milijonov ljudi) od velikoruskega.

Leto 1866 je bilo vsodno za našo Avstrijo. Oslabljena v nesrečni vojni s Prusijo in Italijo je bila prisiljena vgoditi raznim zahtevam mogočnejših svojih narodov: Ogrji so vdobili svojo nezavisnost l. 1867. Kmalu potem (l. 1868 in 1869) je priznala Poljake za gospodarje v Galiciji; poljski jezik je bil priznan zapovedanim v vradih; na srednjih in visokih šolah (v Ljvovu in Krakovu) so vvedli poljski učni jezik.

Namestnik je bil tedaj zopet grof Goluhovskij (1866—68). Poljaki, če prav so vdobili gospodstvo v Galiciji in je zdaj tudi pri dunajski vladi njih beseda mnogo zalegla, so vendar le videli, da nad Rusijo ni možno preiti na dnevni red, da ni mogoče več proglašati ko l. 1878. da „Rusi ni“ Ali razpor v sami Rusiji jim je prišel zelo na roko. Goluhovskij je začel podpirati „mehke“ proti „trdim“ in s podporo Poljakov je ta stranka narasla. Posebno mej učitelji, ki so popolnoma odvisni od poljske „školske Rade kraja“, so se našli goreči razdiratelji. Ali morebiti vselej po prepričanju? Lahko si misliš! Vdobili so eno gimnazijo z ruskim učnim jezikom (poljskih učencev je bilo komaj 20), ki je postala glavni nasad namerjavenega razjedinjenja.

Za to pa so bili mjahkije dolžni boriti se s tverdimi, njim je bilo naloženo popolnoma vničiti stranko trdih.

Poglavitni vspeh v tem delu je bilo preobrazovanje starega jezika na samostojno malorusko narečje. Začelo se je zameitati občerunske besede, tudi take, ki so bile vže čisto vdomačene. Zamenjali so stare besede z novimi, vmetalno skovanimi: na mesto besede „obstojateljstvo“ je prišla „obstavina“, na mesto „somnenje“ — „sumnje“, na mesto „napravljenje“ — „naprjam“ i. t. d. Na mesto poprejšnih učnih knjig so se izdale nove.

Prišle so nove slovnice. Zgodovinski pravopis so zavrgli in vvedli so fonetiko, če prav so se oficijalne knjige še tiskale s starim pravopisom, tudi slovnice so dostavljale še stari pravopis; res da pokvarjen, ali vendar je podoba še ostala. Znali so, da

ako bi koj nastopili s fonetiko javno in odločno, bi izgubili tla pod nogami.

Ta stranka je rasla, ker so jo Poljaki podpirali proti trdim, kjer je le bilo mogoče. Toda pred svetom se je ruski narod vedno še kazal kot stranka trdih. Politično društvo „Ruskaja Rada (različno od „Glovnoj ruskoj Rady“, ki je po odpravi konstitucije prenehala), osnovano l. 1870, ki je vodilo ruska dela, je bilo v rokah trdih; v njih rokah je bil tudi edini politični časopis Rusi: „Slovo“. Kaker so mjahkije koketovali s Poljaki, tako so trdi nagibali k dunajski vladi upajoč od nje pomoči proti poljskemu naporu. V svoji službi pri nemški centralistični vladi so se tako daleč spozabili, da so v 70 letih jej pomagali podirati cerkvene pravice: naši poslanci na Dunaju, celo duhovniki, so govorili in glasovali za nove, cerkvi sovražne zakone.

Leta 1879 so mjahkije smeli vže osnovati svoje glasilo „Dělo“. Posebno gimnazijski učitelji so z lehka maličili mladino. „Dělo“ je vzdržaval denar nekega — kakor so govorili — poljskega magnata in ruskih ukrajincev.

Če tudi so Poljaki našli v mehkih dobro orodje proti trdim, ki je vgajalo njih strasti proti (Veliko) Rusiji, to jih vender niso mogli privezati nase. Nasproti, mehki so bili ravno tako sovražni Poljakom ko trdi ali morda še bolj. To pa tem bolj, ker je v mehkih prevladalo radikalstvo. Za tega del je tudi sam voditelj mehkih, obožavani vrednik „Děla“, pokojni Barběnski Vladimir, ko je zamislil stopiti v tesnejši dogovor s Poljaki o poljsko-maloruski federativni zvezi, delal to le tajno, na skritem. In ko se je po njegovi smrti ta namera razkrila, je to vzbudilo nezadovoljnost celo pri mehkih.

Zložnost mehkih s trdimi pred svetom (proti Poljakom) se ni rušila ni tedaj, ko so pred nekaterimi leti mehki osnovali svoje posebno politično društvo: „Narodna Rada“ (proti Ruskoj Radě).

Skupno sodelovanje obeh strank pri zadnjih volitvah v deželni zbor gališki (l. 1889) v hudi borbi s Poljaki nam je priborilo 16 ruskih poslancev. Res, da bi nam jih šlo mnogo več, ali poštevedajoč moči nasprotikov smo se veselili ko o sijajni zmagi. Zavezal se je v zboru ruski klub pod predsedništvom Romančuka (gimnazijskega profesorja) iz stranke mehkih. Ta klub je razvil v prvi seji sijajno delavnost. Naši poslanci so se postavili naproti Poljakom ko mladočeski klub v državnem zboru. Govor se je vrstil za govorom, eden bolji ko drugi, interpelacija za interpelacijo. Poljakom je bilo neprijetno, tudi dunajski vladi ni vgajal ta boj. Namestniku (grofu Badeni) je bilo naročeno pomiriti Ruse in pogovoriti se z njimi za kak modus vivendi.

Ali Poljakom je bilo jako težko sporazumeti se z ruskim klubom, stalo bi je preveč, ker klub se ni zadovoljil s čemerkoli.

In tako so Poljaki (t. j. vladajoča stranka poljskih aristo-

kratov) poskusili na drug način isto doseči t. j. poskusili so dogovor samo z eno stranko kluba. Dobiček je bil dvojen: prvič je lože zadovoljiti eno stranko nego dve, in drugič bi na ta način razbili ruski klub, zbornica bi bila osvobodjena od tega enfant terrible.

Namestniku se je zdela bolj zanesljiva stranka starih Trdi so konservativci in zato zanesljiviši za državne koristi, v tem ko je v mehkih prevladal demokratično radikalni duh.

Namestnik je začel vabiti poedine poslance trde stranke in jim je predlagal pogoje sprave. Ali ti so takoj odgovorili, da na svojo roko, brez vednosti celega kluba ne morejo ničesar storiti. To so tudi naznanili klubu.

Tedaj se je namestnik, videč, da s trdimi ne gre, obrnil do mehkih: toliko rajše, ker dogovor s trdimi ne bi našel zlepa priznanja pri poljskem občinstvu. Morebiti, da so tudi vže poprej obrnili se do trdih hoteli le kompromitirati trde pri ruskem občinstvu in jim spodkopati vse zaupanje, in še le tedaj začeti dogovor z zanesljivišimi elementi trde stranke: ali to se jim ni posrečilo. Mehki pa niso bili tako vestni z ruskim klubom: prelomili so zvestobo in razbili klub Dne 20. novembra l. 1890 je poslanec Romančuk na veliko začudenje ruskih tovarišev trde stranke proglasil nov program Rusije, ne da bi bil o tem obvestil klub, kaker bi bilo šlo po pravilih kluba. Na začudenje ruskih tovarišev, ker ti niso ničesar znali o tem, vse se je delalo za hrbtom. Točke programa so: 1. Zvestoba katoliški cerkvi, 2. zvestoba državi, 3. različje maloruskega naroda od velikoruskega.

Dovršilo se je! Namesto dozdajnega enodušnega sodelovanja ruskih poslancev, ki je mrzelo Poljakom, je začela huda bratomorna borba.

Najhujše je bilo za trde to, da se je imenovanemu dogovoru pridružil tudi metropolit Sembratovič. Bil je pričujoč pri tajnih posvetovanjih pri namestništvu, kjer se je godil dogovor mej namestnikom in mehkiimi. Ko je Ramančuk proglasil tako imenovano „novo dobo“, se je oglasil tudi metropolit in je potrdil, kar je Romančuk govoril, in še dostavil, da onim, ki bi ne pristopili k novemu programu: ni pri n a s m e s t a.

No, začela se je res nova doba! Ali kaka je ta nova doba? Glasilo se je, da vlada in Poljaki skoraj priznajo Rusom pravice, ki jim grede; da se vrne mir mej Poljake in Ruse. Ali za hrbtom, na skrivnem, so postavili druga vslovja: vlada je obljubila, da vvede v rusko pismo fonetiko, da vzame tisek šolskih knjig Mlovskoj stavropigiji (cerkvena bratovščina osnovana ob koncu XVI. stoletja pri Ljvovski Uspenjski cerkvi, ki ima svojo tiskarno in hrani trdi ruski značaj) in odda mehkemu društvu: Imeni Ševčenjka, da vzame trdim „Narodni Dom“ v Ljyovu, ki je narodni zavod, kateri je sezidala prerोजना Rusija l. 1848 kot svojo trdnjavo in središče z muzejem, s knjižnico in raznimi fon-

di. O teh skrivnih obljubah ni znal ničesar metropolit. Pojasnil je je pa eden poglobitvinih zastopnikov nove dobe, mehki poslanec Teliševskij, v posebni knjižici.

Novo dobo je dogovoril od poljske strani edini namestnik, ki je zaupal to tajnost le nekaterim osebam poljske oligarhije. Poljsko občinstvo se ni izreklo jasno o novi dobi. Toda k namestniku je kmalu pristopila poljska žlahta, ki pri nas vse rokovi, in prva koncesija je bila, da so mehki vdobili sedem mandátov v državnem zboru s pogojem, da ne bodo na Dunaju nastopali proti poljskemu „kolu“ (klubu). Tako se je tudi zgodilo.

Ali tudi mej samimi mehkiimi ni našla občnega odobrenja nova doba. Radikalcem ni mogla vgajati prva točka programa o zvestobi katoliški cerkvi in veliki del radikalcev so nastopili proti svojim voditeljem. Drugi so se vdali „iz politike“, če tudi so ostali radikalci, da, celo sami začetniki nove dobe (tudi sam Romančuk) so bili znani ateisti. A tudi mnogi neradikalci so bili protivni novi politiki.

Toda kje so vspehi te nove dobe? Kje so pravice, ki gredo ruskemu narodu? Vse je ostalo kakor je bilo. A novodobni poslanci v državnem zboru vendar le molčijo, ker so se zavezali molčati. Le s trudom, z velikimi ovirami se je vlada na zadnje toliko vdala, da je odprla v Kolomiji poleg poljskih razredov, še ruske paralelne razrede na nižji gimnaziji. Pokrovitelji nove dobe niso hoteli samostojne ruske gimnazije.

Naravno, da je nova doba na to stran vže brez zaupanja; nezadovoljni so ž njo tudi sami nje stvoritelji, v koliker niso delali s kakim upanjem t. j. ako jim ni bil morda namen popolno samopriden t. j. ako jim ni bilo le do 10 gld. dnevnice na Dunaju.

Ali vse to ne brani poljskim dopisnikom pisariti po nemških časopisih, da v Galiciji ste se naroduosti popolnoma pomirili, da je v celi deželi zadovoljnost in vzajemna prijaznost. In res se ruski poslanci na Dunaju ne tožijo več o zatiranju, kakor se je to godilo poprej, tako da svet vže veruje, da se je Rusija zadovoljila.

Edini namestnik more po pravici veseliti se in nazivati to spravo poseben vspeh svoje „politike“! On je dosegel svoj namen. Ruski klub je razrušen, in če prav ostali trdi poslanci branijo prava naroda, ne morejo staviti interpalacij radi pomanjkanja podpisov. — Toda na Dunaju se more namestnik pohvaliti, da je spolnil svojo dolžnost, da je vspokojil „Rusijo“, da je dosegel zložnost mej Poljaki in Rusi. Da ni mogel demoralizovati in ponižati trdih v očeh ruskega naroda, je neprilika, katero lahko ceni za zdaj za malostno.

Kar se pa dostaje tajnih obljub nove dobe, to je ena vže zares izpolnena: vvedena je fonetika v ruske šole. Ničevo društvo „Imeni Ševčenjka“ je predložilo ministerstvu peticijo o tej

stvari in takoj je namestnik sestavil anketo iz zanesljivih novodobnih učiteljev (podložnih namestniku) pod predsedništvom Poljaka (predsednika deželnega šolskega sveta) Bobžinskega, ki se je izrekla za fonetiko, in kmalu je sledila dotična ministerstvena odredba (vlani l. 1892). Drugi dve obečani niso še izvršeni, niti ni še znano, kaj se ž njima zgodi, ker ako se kaj zgodi, zgodi se gotovo tajno.

Zanimivo je v tej stvari stališče metropolitovo. Fonetika zadene vdarec ne samo ruski besedi, ampak tudi naši cerkvi. Kajti vse naše cerkvene knjige so tiskane s historičnim pravopisom, ker je naš liturgični jezik slovanski s slovanskim pravopisjem. Vvesti fonetiko v ljudske šole se pravi odtujiti narod od cerkvenih knjig in od cerkvenega jezika. Glede na to je moral metropolit protiviti se fonetiki, ki je vrh tega imela na sebi pečat radikalizma. To se je tudi zgodilo. Ko se je razglasila namera mehkih in je to delo imela rešiti vlada, so se vsuli protesti na ministerstvo s tisočnimi podpisi od ruskega naroda, posebno od trdih, ali tudi od mnogih mehkih, katerim je ljubo cerkveno življenje. Trdi so se obrnili k metropolitu s prošnjo, da bi nastopil v obrambo pravopisa in nekaterih slovanskih pisem (črk *ı, y, ę*). Toda dotični deputaciji je odgovoril, da o tem njega še niso vprašali, ali ko ga bodo vprašali, se bode brezpogojno protivno izrekel. On, ki je imel toliko zaslug za osnovanje nove dobe, je bil prepričan, da vlada pač ne bo ničesar storila brez njega; tako dobro je o vladi mislil. Ali kaj? Njega niso prav nič vprašali in so brez njega vvedli fonetiko. Tedaj so se zbrali naši škofje in so vložili pri vladi pritožbo proti fonetiki — ali razume se, da brez uspeha. *Quod scriptum est, scriptum manet*. Škofje so na to odločno prepovedali duhovstvu vporabo fonetike v vradnih spisih, ali tudi ta korak je zbudil bolj pomilovanje nego priznanje mislečih rodoljubov.

In tako živimo zdaj v tretjem letu nove dobe. Nam, pravim Rusom, je težko živeti, jako težko. Ali tudi prijatelji nove dobe se ne morejo prida hvaliti z novimi dobički naroda, ali vender jim je mnogo bolje nego li nam. Kajti kjerkoli nastopijo proti nam, morajo biti oni zgoraj, a mi zdolaj. Mladež se mora odgajati v znamenju needinosti t. j. v duhu — kaker govorijo — „*prawdziwie ruskim*“, a resnično pravega duha moremo ohraniti le v domači odgoji. Proti nam je poljska vlada, proti nam so mehki sè svojimi ne vselej poštenimi sredstvi; proti nam je — in to nas najbolj boli — tudi metropolit, vsaj svet tako govori.

Hotel sem točno pojasniti stanje naše cerkve in zato sem govoril tako obširno o politiki. — Pripomnim naj, da novodobni voditelji niso ostali zvesti celemu novodobnemu programu, posebno ne prvi točki programa o zvestobi katoliški cerkvi. To se je moralo vže poprej vedeti, ker katoličanstvo tem gospodom ni

na sren. In tako je njih glava Romančuk na Dunaju v razgovoru z nekim dopisnikom nemškega lista zelo jasno izrekel svoje proticerkveno mišljenje, kar je vzbudilo mnogo šuma v naših časopisih. Neglede na to se mu je vendar posrečilo potolažiti prevzisenega metropolita. Toda vlani (1892), ko so novodobni poslanci v deželnem zboru na mesto propalega skupnega kluba osnovali poseben klub, so v objavljenem programu izpustili ono točko.

Duša cerkvenega življenja je naš metropolit *Silvester Sembratovič*, mož izobražen, goreč za katoliško cerkev in vdan svojemu narodu. Postavljen je bil za metropolita in nadškofa Ljovskega l. 1885 na mesto po sili odstopivšega strijca Josipa Sembratoviča. L. 1878 je bil namreč izbran za sufragana metropolitu Josipu, a l. 1882 po njegovem odstopu vpraviteljem Ljovske nadškofije. Poprej je bil profesor dogmatike na Ljovskem vseučilišču. Od prve mladosti je bil jako zanesljiv mož. Kdor ga je poznal, je čislal njegov značaj. O ruski misli in narodnosti je imel čiste in jasne pojme, kaker pravijo vsi, ki so ga poznali. Ali pozneje — vsled raznih britkih izkušenj — je v mnogočem premenil nazore in bil v politiki bolj prijatelj mehkim nego trdim. Prvo njegovo nesrečno delo je bilo izdanje molitvoslova (brevirja) v ljudskem narečju. Storil je pa tudi to bolj na nasvet in priogovarjanje radikalcev nego li sam od sebe. Treba je več oči, da se človek obrani radikalnih nastav. Njih namen je odtujiti in odtrgati narod od cerkve. Najzanesljiviše sredstvo za ta namen pa je, ako narod pozabi liturgični jezik, koji radikalcji toliko bolj sovražijo, ker nam je občen jezik z „moskali“. Ni dvojbe, da je metropolit delal v dobri veri in z dobrim namenom; menil je, da razširi vernost in pobožnost mej našim ljudstvom, ako mu da v roke molitvoslov v domačem jeziku, ki ga ljudstvo razume. Ali cenil je to zaslugo previsoko; kajti če tudi ni cerkveni jezik ljudstvu popolnoma razumeu, mu vendar tudi ni popolnoma nerazumen, ampak razumen toliko, koliker je treba za molitev in pobožnost. Jaz vsaj se ne morem pohvaliti, da molim zdaj, ko razumem vse slovanske besede, bolj pobožno nego sem molil kot deček, ko nisem še vsega razumel; saj sem razumel tudi takrat, koliker mi je bilo potreba,

Kaker škof, če prav mehki ali vsaj ne trdi, se metropolit pa ni prida vtikal v politiko. Spodkopavali so mu pa vnovič zaupanje, ko je pozval jezuite za reformacijo naših bazilijancev. L. 1882 je bil namreč ta red po nasvetu protoigumena Sariuckega in po nasvetu Poljakov s papeževim pismom „Singularae praesidium“ izročen tovarištvu Jezusovemu radi reformacije. Tovarištvu Jezusovemu pa naši niso prijazni. Radi tega se je tudi Premišeljski škof pok. Stupnicky odločno protivil tej reformaciji, Sembratovič pa (tedaj sufragan) je bil zadovoljen z njo. Toga je prikupilo in, ko je strijc odstopil, je zasel nadškofijski pre-

stol. Se ve da se je govorilo to in ono o njem in posebe še, da se je vladi preveč zavezal. To mnenje se je še potrdilo, ko je leta 1885 pri volitvah v državni zbor postavil nekoliko svojih kandidatov proti kandidatom centralnega ruskega odbora, ki mu niso vgajali. Podpirala ga je vlada in Poljaki.

Toda pozneje so vse tožbe in govorice zopet potihnile in nadškof je začel svoje prekoristno pastirsko delovanje.

Ali prišla je nesrečna nova doba. Da bi imel dogovor s Poljaki več zaupanja in veljave, zavlekli so v to stvar tudi metropolita in dali so mu celo prvo mesto. Na videz je bil metropolit odličen politik in nova doba je bila dogovorjena po njegovih nasvetih. Rekel je celo, kaker sem vže zgorej povedal da za druge pri nas ni mesta. Mislil je pač kot škof le nasprotnike prve in druge točke programa, ali povedal tega ni izrecno. Zato so pa razlagali njegove besede v obče in so je zlorabili proti trdim. V svojem glasilu „Dušpastir“ je deloma sam omilil svoj izraz in marsikaj popravil, ali popravek ni več mogel za- braniti nove dobe niti potolažiti razžaljene in razdražene trde ruske stranke.

Pri volitvah v državni zbor l. 1891. je podpiral rajše novodobne kandidate, ketere je tudi v posebni poslanici priporočil svoji duhovščini. Mej temi kandidati so bili tudi znani protivniki duhovščine. Razume se, da v takih okoliščinah niso mogli trdi poslanci prodreti pri volitvah, ali vender so vdobili več glasov nego so sami upali.

Sledil je jeseni istega leta 1891. naš deželni cerkveni zbor (oblastni sobor, concilium provinciale) pod predsedništvom papeževega pooblaščenca nadškofa Časka. Tukaj se je pokazal preglobok prepad mej metropolitom in duhovščino. Vsi so upali od zbora, da odstrani mnogotere latinizme, ki so se vkrali v naš obred, metropolit pa je tako vodil zbor, da so zborovalci skoraj vse latinizme potrdili in še dodali nekatere nove. Metropolit je v odsekih sam branil novosti iz latinskega obreda. Razume se, da mu je bilo težko vpirati se zborovalcen. Toda silnejši odpor je našel, ko je prišlo do tega, da bi se vrstilo v naš koledar mnogo latinskih svetnikov. Od naštevanja po imenu onih svetnikov je na zadnje odstopil, in se je zadovoljil z resolucijo, da naša cerkev priznava vse tiste svetnike, katere je Rim kanonizoval ali katere bo v prihodnje razglasil za svetnike. Do vrha je prikipela nevolja, ko je prišel na dnevni red predlog, da naj bi predstojniki duhovnih zavodov vplivali po mogočnosti na gojence, naj ostanejo v brezženstvu (coelebatus) ter naj se posvetijo izključno naukom. Vsa duhovščina je to tako razumela, da hote polagoma vzeti duhovščini svobodo ženitve in da je to prvi poskus v ta namen. Zborovanje je bilo jako viharno. Neki duhovnik je v polnem zboru očital metropolitu, da dela, kar je nekedar vladi obljubil. Na zadnje je res moral metropolit od-

nehati — „pohujšljiva“ točka se je premenila. Nevolja je pa bila vže tolika, da bi bilo moglo priti do neopredeljivih posledic, da ni metropolit modro odjenjal.

Pri zborovanju smo obljubili, da ostane vse posvetovanje tajno, dokler zbora ne potrdi apostolska Stolica; toda kmalu se je vse razneslo, da zdaj vže vsi to vedo in javno razpravljajo. —

In kaka je naša bodočnost? Po mojem mnenju v takem stanju, v kakeršnem je zdaj, ne bo dolgo več bivala unija. Dokler jo poddržava vnanja sila (poljska vlada), bo še dihala, ali ko ta sila odreče, se izgubi tudi unija. Razumniši duhovniki o tem odkrito govorijo in se bojijo za cerkev, ako pride kak vihar. Trebalo bi za časa prevstrojiti unijatsko cerkev tako, da bi stala o svoji sili; treba več nauka o cerkvi, več navdušenja in ljubezni za nevesto Kristusovo, več nevstrašnega odpora proti političnim nasprotnikom, treba nam je duhovščine, koji je cerkev vse, a poljska politika in poljska milost — nič.

Le vprašajmo, zakaj je Rusija tako strastno in s tako grobim nasiljem tirala unijate v pravoslavje? Gotovo ni toliko želela odtrgati jih od Rima, koliker je želela presekatati vsako njih zvezo z vpornimi Poljaki in je tako zopet pridobiti ruski misli in ideji. Ako bi bili tedaj, ko je unijatska Rusija prišla pod Rusijo, ruski nadpastirji (katoliški) odložili poljski patrijotizem, v kojem so bili vzgojeni in bi bili razumeli, kdo so; ako bi se bili rajše navzeli ruskega rodoljubja in potegnili za seboj svojo čredo, unija bi se bila verjetno do zdaj vzdržala in tudi bi bila blagotvorno vplivala na nezedinjeno cerkev. Ruska vlada je hotela sè silo vničiti v Malorusih poljski patrijotizem, zato je vničila s krvavo silo tudi unijo.

Zapadni zgodovinarji govoreč o zadnjem velikem prestopu zedinjenih katoličanov v razkol l. 1830 in posebe še o verolomnem škofu Josipu Semašku tožijo, da je ta odpadnik ravnal zato toli premeteno, ker je licemerno zagotavljal, da hoče le očistiti cerkvene knjige od latinskih dostavkov, v resnici je pa le namerjaval odpraviti iz katoliške liturgije vsako razliko od pravoslavne, da bi tako lože zapeljal nevedno ljudstvo.¹⁾ Od tega dogodka je tako „čiščenje“ zapadnim zgodovinarjem vselej sumno početje. Posebno Poljaki so koj gotovi razvpiti vsakega za pravoslavnega odpadnika, kdor govori o čiščenju naše liturgije. Ali kdor pozna razmere, poreče, da je ravno nasprotno res. Očiščenje je bilo res potrebno in ljudstvu ljubo, in ako bi se bil našel

¹⁾ Vascotti piše n. pr.: *Ea autem fuit iniqui ipsorum (Semaško in še dveh drugih škofov) consilii ratio, ut inductis primum fraudulenter in sacri celebratione libris, quos a Graeco-Russis (od razkolnikov) receperunt, omnem propemodum divini cultus peragendi formam ad horum usus retulerint, quo nempe ignara plebs ex rituum similitudine sensim invalescente in schisma vel invita traduceretur. (II.)*

za to delo mož vdan Apostolskemu Prestolu, bi bil s tem rešil unijo. Toda takega moža ni bilo in prijel je za delo človek brez vesti, Sěmaško, in zlovpotrebil zaželeno in popularno delo v pogubo cerkvenega edinstva: mnogo tisoč vernikov je bilo otrganih od skale sv. vere.

To se zgodi tudi z nami, ako pride k nam vlada Rimu neprijazna; samo da se bo to še bolj hitro dovršilo glede na silno nezadovoljnost z ene strani in glede na brezobzirno agitacijo z druge strani. Le ako bi se našel mož, ki bi našo unijo navrnil na pravo pot, kjer bi oživila v novem življenju in obstala ob svoji sili brez držala; ako bi se našel mož, ki bi bil neomahljivo vdan Apostoljskemu Prestolu in s celo dušo vnet za zedinjenje odtrgane ruske cerkve, ki bi pa z druge strani tudi imel polno zaupanje Apostoljskega Prestola, da bi mu ne mogle škoditi ovadbe in tožbe poljskih politikov, samo tak mož bi odstranil vse, kar je do zdaj oviralo zedinjenje, bi tudi dosegel, kar je za zedinjenje potrebno. To se pravi: odstraniti je najprej vsako vmešavanje poljsko-latinske duhovščine v naša opravila in njih nadzor nad nami; a potem je treba pojasniti naše razmere, pustiti nam liturgijo v koliker nima dogmatičnih pogrěškov, buditi v ljudstvu iskreno zaupanje k višim pastirjem in posebno še k Apostolskemu Prestolu. Menim pa ono iskreno zaupanje, ki ne pozna licemerja, ki hrani sicer vedno spoštovanje in zvestobo, a govori resnico in razkriva svobodno tudi žalost in nevoljo. Ta iskrenost bi imela to le kratko geslo:

Mi katoliki, a ne vostočnie,¹⁾

Mi vostočnie, a ne zapadniki.²⁾

Ravno tako pa je treba jasnosti in določnosti v narodnem vprašanju. In te jasnosti ne bo, dokler bodo zatajevali naš občeruskij značaj, dokler nam bodo kalili našo pravo rusko misel domačini in tujci. Toda ne samo mej nami ne bo miru in jasnosti, ali ni drugi (Poljaki) ne bodo imeli zaupanja do nas. Če prav bi Ukrajnci ali Rutenci pod pokroviteljstvom Poljakov in vlade došli do visoke stopinje razvitja, če bi se pod prisego odrekli od „Moskalej,“ Poljaki jim nikoli ne bodo verovali videč nenaravnost take zaveze.

Jasnost pride le, ako nam priznajo to le geslo:

Mi avstrijci, a ne ruskiye,³⁾

Mi ruskiye, a ne rutenci.⁴⁾

Toda ali imamo kako upanje, da se navedeni gesli skoraj proglasiti in vresničiti?

Kar se tiče drugega gesla o našem grajansko-narodnem življenju, sem prepričan, da prej ali slej mora zmagati. Res bo.

¹⁾ Po nauku.

²⁾ Po obredu.

³⁾ Državnopravno

⁴⁾ Po narodnosti.

sicer treba še žrtev in Bog ve še koliko. Čim preje se pa to zgodi, tem bolje za nas in za avstrijsko državno misel, koji kakor povsod naj več škodi tudi pri nas nezadovoljnost narodov. —

Drugo delo je s prvim cerkvenim geslom. Tu je menj upanja, ako vsemogočna roka ne poseže vmes. Ako pojdejo namreč stvari to pot dalje ko do zdaj, se izgubimo gotovo ali v latinstvu ali — in to je prav verjetno — v iztočnem razkolu. Zdaj vsaj ni videti mož, ki bi naše zlo korenito zacelili, zato se je pa bati, da pridejo taki Semaški ko l. 1830 in tedaj gorje nam! Naša unija je pri kraju Vstrajala je nekaj časa, ali vže od začetka je imela tajni zarodek smrti v sebi. Propala je in kmalu vtonejo še ti naši mali ostanki. Toda Gospod je milostiv! Kaker si je po smrti zavrženega Savla, ki je bil izbran po srcu naroda, Bog izbral novega kralja, Davida, katerega si je izbral po svojem srcu, tako bode po propadu naše vže od začetka slabo osnovane unije, obudil novo unijo po svojem srcu. Tedaj se njegovi cerkvi zediniti krepko in nepremično na Skali-Petru pa bode ena čreda in en pastir.

Za zdaj pa nam grozi nov nasprotnik: radikalizem. Ne samo mehka stranka je prepolna radikalcev, ampak tudi trda stranka ima vže radikalce. Od kod? Ker so se izneverili cerkvi, da jim je skoraj tuja. Kriva je radikalstva posebno tudi nova doba. — Cerkevni dostojanstveniki so deloma z mehкими, deloma z nikomer. Trdi so do zdaj vedno hodili z dubovščino in škofi, in škofje ž njimi, če prav se oni niso spuščali v politične boje z nasprotniki. Zdaj pa se visoki cerkveni dostojanstveniki izogibljejo trdih, ker so se vstrašili, da ne bi je zadelo sovraštvo poljske in mehke stranke. Toda z mehкими zopet ne morejo, ker so liberalci. Izgubili so pa vže deloma zaupanje trdih in tako se je bati, da zmagajo radikalci. Zgodilo se bo pri nas, kar se je zgodilo na Českem. Staročehi so bili premalo odločni, so izgubili tla pod nogami in prevladali so mladočeski radikalci. Tudi pri nas nedostaje odločnosti naši trdi stranki, ker so jej na čelu rodoljubi starega kopita, ki se niso ytrdili v opoziciji proti vladi, vzgojeni še v onih časih, ko je bila njih stranka vladna stranka. Če tudi so nje nazori in nameni vsem jasni in znani, vender ne upajo niti z imenom: Russen, russisch na dan in vradno se še vedno imenujejo gališko-rusko stranko in ne rabijo čistega, obče ruskega jezika, ampak zavijajo književno govorico nekoliko na gališko narečje. Tako pišo tudi njih časopisi: „Galičanim“ in „Červonaja Rusj.“ Mladi rod odloži to vradnost in brez dvojbe pridejo na vrh radikalci. Kedaj in kako dolgo? Tega zdaj ni še mogoče določiti.

Vidite, taka je naša bližna in daljna bodočnost. Za danes toliko, drugič kaj družega iz naše Rusi. Kar sem napisal, sem napisal iz ljubezni do katoliške cerkve, pa naj mi nasprotniki

očitajo, kar jim drago. — Peresilaja poklon serdečni vsemu družnomu slovenskomu narodu i želaja vsjakago uspeha ideš. Hristove u Vas, v osobennosti že Vašej časopisi uspevanja npravstvenega i materijalnago proščaju serdečno

Vasilij Navlevič.

Slovenskim bogoslovcem.

I.

O insensata cura de' mortali,
Quanto sen difettivi sillogismi
Quei che ti fanno in basso batter l'ali!

Dante Parad. XIII. 1-3.

Dragi moj! Poslali ste mi zrcalo mladostnega srca, katero ste do zdaj skrbno skrivali celo prijateljem. Pogledal sem vanje in v gledal sem prav svoje srce. Beseda za besedo je vzbujala v meni vesele in žalostne spomine iz osme šole, up in strah iz prve mladosti. Zdaj res vidim: človek je človek, kaj bi se skrival! Toda za Vaših let in misli menil sem pač tudi jaz, da ni še nikedo tako mislil in čutil, tako dvojil in rojil ko jaz. Enkrat sem se kar za res vprašal: „Kdo ve, ali so ljudje pred nami takó čutili in dvojili ko jaz danes čitajoč — brez pravega razuma, s kalnim očesom in neveselim srcem — :

Hab nun, ach! Philosophie,
Juristerei und Medicin
Und, leider! auch Theologie
Durchaus studirt mit heissem Bemühen.
Da stehe ich nun, ich armer Thor! ¹⁾

Kaj pa zanamci, ali bodo znali čitati? Skoraj da bi zapisal. kar čutim, sicer bo kedo menil, da prvi misli in čuti, kar sem jaz pred njim, a pred mano davno vže nesrečni pevec pojčó :

Mně skučen mir, mně strašen dnevní svět.
Vjanu ja na temnom utře dnej.
: : : : :
: : : : : pečaly molčalivoj
Ruka ležit nad junuju glavoj ²⁾

¹⁾ Faust I.

²⁾ A. S. Puškin. Sočinenija Izd. Suvorina 1887. III. str. 39.

Tedaj sem poznal edino srce, svoje srce, ali srce imajo vsi ljudje v prsih, krvi polno, nemirno, igravo, dobro srce! Tako bije tudi v Vaših prsih, mladi prijatelj moj. Naj Vas ne bo sram človeškega srca, pa tudi naj Vam ne bo žal, da ste je človeku razkrili.

Vi se čudite: od kod-li je v mladostnih prsih ona mehkobna domišljija, od kod-li ona nejasna žalost, od kod-li sanje po dnevu?! Radi bi se tega otresli vedoč, da je ono mišljenje in čutenje prazno, ali kaj ko ne morete! Srce po sili sanja. Življenje je blizo, odločiti se bo treba, kam po svetu pa naj še sanjate? Probuditi se morate, in jaz naj Vam pomagam.

Dragi moj! Vaša skrb je odveč. sanj bo kmalu konec, sami ne boste vedeli, kako in zakaj. Sicer pa vprašajte učitelja, ki Vas uči dušeslovja, učen mož je, najde Vam morebiti v mladi duši kako posebno snov, iz koje vstajajo o belem dnevu meglenne sanje ko duhovi o polnoči. Po pameti, brez učenega raziskavanja, bi bila moja sodba gotova: Človek sanja v spanju, spi pa v temi ali somraku. Zato sanja tedaj mladina, ker jo vzgajajo v temi. V temi pa so, ker jim solnce ne sije. Solnce, ki sije v um in v srce, je: resnica. Sanje so sanje, ki se same ob sebi poizgubijo, ko nas vzbudi svitel dan resnice. O belem dnevu pameten človek ne sanja. Ako torej naša mladina vender le sanja, je ob pamet ali pa je nje zdrava pamet ob resnico. Za to si menda hrani in teši srce s praznim domišljanjem:

Samoljubivija mečty
Utěhi junosti bezumnoj.)

Od kod pa zajemlje mladina one prazne misli in sanje samoljubive domišljije? Iz novih klasikov, ki so do vrha polni praznih misli. Klasiki so ona duhovna sila, ki oživlja in vbira v soglasje vse druge tvarine, koje si mladi učenci po zapovedi skladajo v glavo. Kdor ni sam proživel in proučil gimnazije v zadnjem času, bi pač menil, da nam vzgajajo mladino ob starih klasikih. Žal, da to ni res. Bilo bi za krščansko mladino mnogo bolje, da se naslaja s Homerom ali Sofoklejem ali Virgilom negoli z Goethejem, Schillerjem, Wielandom, Heinejem, Byronom, Puškinom, Lermontovom, Preširnom, Stritarjem i. t. d. Toda stari klasiki so večini učencev težko razumljivi in tudi sicer nekam predaleč od nas. Nove klasike mladina lože razume, zato je se slastjo čita v šoli in doma na veselje skrbnih učiteljev, kojim ne morejo učenci nikoli dovolj prečitati! Tako se mladeniči izgublajo in zamišljajo v nejasne misli in sanje, iz kojih se probude v življenji brez vodilnih načel: v temi. Kaj pa so one sanje in lepe besede? Obožavanje posvetnih želj in strasti. Ali te resnice se mla-

1) Puškin n. o. m.

dini ne sme povedati, ker je nedolžna. In vendar bi bolje storili, da bi mladini povedali suho resnico, ki je skrita v čarobni besedi. Da so nam naravnost povedali n. pr. dognano resnico, da se Goethejevi 'ljubezni po krščanski pravi nečistost,¹⁾ bi se bili se studom obrnili od nje. Ali čitali smo vedno le: sladka ljubezen, čista, vzorna, lepa ljubezen, blagi čut i. t. d. Prekrili so nam resnico in zazibali so nas v prazne sanje! Resnice torej, resnice, resnice je treba tudi Vašemu duhu, da se vzdrami.

Se pomnim, kako sem se v neki nalogi povzdel z izvirno mislijo, katero sem skrivaj pobral iz Lessinga, češ, da umetelnost in poezija ni narodu potreba, kakor znanost, ki ga uči resnice. Po tem načelu bi tudi gimnazije morale biti najprej šola resnice, ne poezije, kar so zdaj. Zavrnil me je učitelj imenitno: „Vi, mlad človek, gimnazijec, pa take nauke! In pa še očitata gimnaziji, da hrani mladino s cvetjem pesniške douišljije? Ali nimate dovolj matematike, fizike, naravoslovja, zgodovine? ali ni vse to trda resnica in suha proza, da mladi ljudje prav hrepnijo po lahkokrili poeziji?“ Vmolknil sem, ali prepričan nisem bil. Gimnazija uči mladino mnogo resnic, ali resnice ne uči, resnice, ki srce vlada in volji veleva, resnice večne krepostnega življenja ne uči. Matematične resnice so tudi dušna hrana, ali ne napolnijo srca, ne vzgajajo volje. Naravoslovni ali zgodovinski nauki pač vplivajo na odgojo, ali ne zadevajo človeku osrčja, ne zadovoljijo celega moža, ne nahranijo celega duha. Saj je mnogo resničnega na nebu in na zemlji, kar zanimlje in hrani duha, ali objeti in nahraniti mora duha človeku samo cela resnica, večna resnica. Ta resnica pa je Jezus Kristus: Jaz sem pot, resnica in življenje.²⁾ Nobena stvar ni na nebu ni na zemlji more reči: „Jaz sem resnica!“ Zato pa ne more ni nebo ni zemlja ni pekel napolniti človeku duha. Brez večne resnice ostane duh skoraj prazen, praznota pa se napolni s pajčevino praznih misli, sanj in besed. — Ko smo imeli tedaj pisati n. pr. slovensko nalogo, iskali smo si lepih besed v Stritarju, Jurčiču in drugih: za nemško nalogo smo hodili pa k Lessingu, Goetheju, Schillerju in drugim po besede. Po vrhu so nam polnili modre glavice lepi reki starih stojikov in aretalogov nabrani v cvetnike. Vže pred skoraj 2000 leti so se tem čednostim besednikom v Rimu in Atenih smijali, nam pa, krščanskim mladeničem XIX veka, so zveneli njih vbrani reki prijetneje ko Kristusovi nauki. Teh smo se v nalogah skrbno izogibali. Boga, Jezusa, Marije, svetnikov, milosti čeznaravne, greha, pokore, molitve, nebes, pekla nismo se upali zapisati. Bolj na roko so nam bila imena Zena, Apolona, Atene, Morfeja, ciklopov, hada, elizija i. t. d.

¹⁾ Brunner, Hofschranzen des Dichterstürsten V. 393 — 504.

²⁾ Ivan. XIV. Menim, da s tem ne žalim veroučiteljev na naših e. kr. šolah. Saj sami vedo, da je krščanski nauk le šolski predmet poleg drugih.

Enkrat mi je kar silila v pero nesmrtnost duše in sodbe po smrti. Kako sem zavijal in raztezal besede, da sem srečno zakril resnici obličje! Resnice me je bilo sram, resnice nisem vžival, zato mi je bilo treba zvenečih besed in praznih sanj. Teh sanj so polni novejši klasiki, katerim je mrkuilo ali celo vže vtonilo jasno solnce krščanske resnice. Žal da se razvija slovenska lepa književnost ravno v tej temi brez resnice. Od tod ona praznота duha, ona nezadovoljnost in obupnost, ono nejasno koprnenje toliko slovanskih src, ki čutijo, da so brez resnice ali ne vedo, kaj je resnica ¹⁾ Čitajte n. pr. Puškina ali Lermontova. O čem tožita? Kaj jima manjka? Sama ne vesta. Vzgojena sta bila v sanjah in mislih brez resnice. Prešeren priznava naravnost:

Srce je prazno, srečno ni.

Žal, da pesnik ni vedel:

Kdo uči

Praznoti vbežati, ki zdanje (dni) mori.

Puškin pa nam kaker blazen pripoveduje, s čim si je tešil prazno srce:

Ja son poju, becennij dar Morfeja,
I nauču, kak dolžno v tišine
Pokoitjsja v priyatnom, krepkom sně.
Pridi, o lěnj, pridi y moju pustynju!

V odnoj tebě ja zrju svoju boginju.²⁾

Ali tudi ta vteha mu ni ostala zvesta. Toži britko:

Mečtý, mečtý!
Gdě vaša sladost?
Gdě ty, gdě ty
Nočnaja radost?
Izčeznul on,
Veselij son,
I odinokij,
Vo tmě glubokoj,
Prosnulsa ja!³⁾

Mladost izgubljena v sanjah! Kaj mu je bilo začeti, ko so mu sanje zbežale?

„Prosnulsa ja, iščú na nebu denj.“

¹⁾ Quid est veritas Io. XVIII.

²⁾ N. o. m. str. 30.

³⁾ N. o. m. str. 41.

Da, da, ali dan, dan jasni se rodi, ko solnce zasije na nebu. Solnce resnice pa je Jezus Kristus. Kjer ta Svitozor ne vzide, tam je temna noč, hladna noč, če tudi zvezde svetijo — tam se sanja.

Včasih se ve da nam je svitalo, da je ono mišljenje prazno in neresnično, ali došel nam je od zgoraj nauk. da pesniki morajo sanjati, da morajo blazni viseti mej dvomi in zmotami. Kamer posije solnce resnice, izginejo zvezde lepe poezije. Za vzgled se nam je navajalo domače in tuje pesnike. Tako smo razumeli tudi Gregorčičevo načelo, da je poezija — polumrak :

Izrek je poznan in sploh priznan,
 Da ni poezija kot svitli poldan,
 Ko sonce prejasno stvari obseva ;
 A tudi ni kakor brezvezdna polnoč,
 . . . . .
 Ampak poezija je — polumrak.

Ne rečem, da je mili nam pesnik-brat isto mislil kar panteisti s podobnimi besedami, ali vendar je načelno vzdela poeziji ono nejasnost, ki je objela duhove blodeče v somraku brez jasne resnice. Ne vem, kaj bi bili rekli stari krščanski pesniki, da so slišali take nazore. Saj veljajo v poeziji isti zakoni zdrave logike in pravstvenosti ko v znanosti, ista resnica in pravica poetom ko drugim ljudem, samo da jo oni še bolj živo čutijo in lepše slikajo ko mi. Od kod torej polumrak ? In vendar pravijo, da mora biti tako ! — Nekedo je n. pr. opomnil, da opevanje in proslavljanje nebrzdane strasti ni krščansko, ali zavrnili so ga, da v tesnih okovih cerkvenega nauka ne bi mogla ni dihati poezija.

Grau, theuerer Freund, ist alle Theorie
 Und grün des Lebens goldner Baum.¹⁾

Kaj je pesniku zlato drevo, ni Vam treba praviti. Okolo zlatega drevesa vrte se pesnikom misli in slinijo se jim usta po njega sadju. Iz neštevilnih verzov odmeva neresnična in za človeštvo po božji podobi vstvarjeno nedostojna misel, da poleg zapeljive in mehkužne nasladnosti ni poezije. Ne poznam pa zlepa pesnika, ki bi bil to tako brezobzirno povedal ko Prešeren svojim strogim ocenjevalcem :

Ljubezen poje pevcev teh Kamena,
 . . . . .
 V grdobe strela trešči naj ognjena !
 . . . . .

¹⁾ Faust I.

Poj rajši to, kar treba je pri hiši,
 Za hleve treba, treba je na polji.
 Poj to, kar kmet in meščan s pridom sliši
 . . . . . po tvoji volji
 Bom pel: gosence kaj na repo varje,
 Kak prideluje se krompir najbolji,
 Kako odpravljajo se ovcam garje,
 Preganjajo ušivim glavam gnjide,
 Loviti miši učil bom gospodarje.⁴⁾

Po besedi pomenijo ti verzi, da poleg „ljubezni sladke, ki srce zapelje,“ ni druge tvarine ni na zemlji ni na nebu, ni v cerkvenem ni v narodnem življenju, ki bi bila vredna poezije. Poleg te kraljice je vse drugo nizko rojeno, vsakdanje, delavniško. Delali bi pesniku krivico, ako bi rekli, da je tako res mislil, kaker je zapisal, ali vendar je res mislil, da je „ljubezen sladka, ki srce zapelje,“ prva in najplemenitša snov pesništvu. To pa ni res in ni res, če je še tako lepo povedano in zapeto! Se ve da v šoli sem moral to verovati, ali doma sem se vprašal: Kaj je pač toli zastužnega in vzvišenega na tem, da se vedno opeva in proslavlja? Odgovora si nisem vedel. Pomnim še, da sem o počitnicah prelistal Goethe-jeve pesni od prve do zadnje išoč vzvišenosti in plemenitosti, o kateri govori tudi Stritar posebe še z veliko pobožnostjo o Goethe-ju. Nisem je našel, ali verovati sem moral, da me ni zadela obsodba: Lahko si pošten človek, krojač ali kar ti drago, koristen sebi in drugim, ali do one vzvišene plemenitosti ne moreš. Kdor ne čuti, njemu ni pomagati, i. t. d. Tega pa bi si ne bil dal očitati!

Prava zadrega je bila sv. spoved, pri koji se sodi misli, besede in želje po resnici. Ali kako? No opravilo se je; vzklonilo se je resnici oni dan, potem pa se je sanjalo in tvezilo o večno lepem in plemenitem!

Dragi moj! Povedal sem Vam po svoji izkušnji, zakaj se mladina izgublja v praznih sanjah. Ta je naša najveća narodna izguba. O tej bi trebalo misliti in zdihovati še več nego-li o vradnih napisih in narodnih domih. Mladenič brez resnice jadra z nadutimi jadri po viharnem morju črnih strastij brez kompasa! Ne bodi Vam torej žal, da se probujate iz praznih misli in sanj. Se ve da razumem Vašo plašnost pri prvem odločilnem nastopu v resnično življenje. Kar o sebi pišete, velja o vsakem izobraženem mladeniču: „Kam naj se obrnem po dokončani gimnaziji?“ Do zdaj sem živel samo v mislih, zdaj je moja naloga dejanje. In prvo dejanje je morebiti najvažnije dejanje, preimennitno, da bi je mladenič pogodil sam. Izbrati in izvoliti mi je

⁴⁾ Prešeren, Nova pisarija.

bode, ali zato pa moram sam s seboj ravnati. Oj ti hvaljena sloboda. Do zdaj so vse drugi delali z menoj, od zdaj imam slobodo, da bi te ne bilo! Kako srečni so moji doma, ki nimajo kaj izbirati! Vsaki ima svojo pot načrtano do konca.

„Da bil bi pač vedno tam gori ostal
In čede očetove pasel.“

No, no, ne tako šibiti kolen! Res je, kar pravite, da si priprosti ljudje brez učene šole skoraj ne izbirajo poklica, ampak se rodijo v poklicu. Zato tudi boljše zadenejo poklic ko mi, zato so navadno tudi srečni, ali vsaj nesrečni niso s poklicem, ker vedo, da žive v soglasju s božjo previdnostjo. Nasproti pa je mej izobraženci veliko nezadovoljnih s poklicem, katerega si niso izbrali po božji volji. Vender ni, da bi blagrovali preproste ljudi, saj je tudi z nami Bog. Naš poklic je imenitniši ko poklic neizšolanih ljudi. Zato pa je treba sicer modro in plemenito soditi poklice, a Bog nam gotovo razodene pravi poklic. Saj je Bog sama dobrota in svetost, ki svoje mile volje ne prekriva, kjer koli najde dobro voljo v človeku. Kdor brez Boga izbira, slepo izbira.

Vi pa, mladi prijatelj moj, imate dobro voljo, ker iščete poklica z navdušenjem, z veseljem za blaginjo slovenskega ljudstva, Vaše navdušenje sicer ni še prav jasno in določno, ali gotovo izvira iz krščanskega prepričanja. Posebno mi so všeč Vaše besede: „Vsi poklici so lepi in dobrotvorni, vsaki poklic je delo za trpeče človeštvo, vsi se trudijo za napredek in srečo naroda. Kako zavidam modrega sodnika, ki je z besedo in dejanjem oče celemu okraju! In zdravilstvo, koliko solz posuši, koliko trpljenja olajša in ohladi! Kako imenitno je učiteljstvo srednjih šol! Kako se pač dvigajo prsi učitelju, ki ima pred seboj izbrano mladino, nado slovenske domovine! In pa duhovska služba, kako je lepa, kako častita, kako sveta! Ali naj se človek ne veseli življenja, ki ima tako svete naloge? Moja srčna želja je samo žrtvovati se za človeštvo, in posvetiti mu vse moči. Zato mi skoraj težko de, da se ne morem posvetiti kar vsem poklicem trpečim bratom v pomoč.“

Bog Vam ohrani vzore in navdušenje zanje! Ti vzori so plod duha, ki je po božji podobi vstvarjen. Oni ogenj mladostnega srca je iz svete iskre. V tako nedolžno, za vzore navdušeno srce je gledal pesnik pojoč:

Svetišče najlepše je tvoje srce,
Prostora ni ondu za zlate malike,
Sezidale so ga najviše roke,
Naslikale notri nadzemeljske slike

Stotisoč čutil v tem svetišči plamti,
 Ob luči so večni prižgana,
 Ni nična svitloba jim dana.
 Nesvetega nič še ni prišlo v ta hram,
 Duhovi le blagi kraljujejo tam.¹⁾

Ti blagi duhovi so svete želje, sveto veselje, katero imamo od sv. Duha. Naj nam naduvajo včasih prsi duhovi, ki niso sveti, ki niso čisti, ali premagati in osvojitni si na morejo srca, dokler v njem prebiva sv. Duh. Bog Vam tedaj potrdi vzore, da Vam srce ne vpade. Bodi Vam prvo pravilo pri izbiranju poklica: čisto srce. Nič nesvetega ne pridi v hram, ki je posvečen sv. Duhu. Naj Vam strast ne kali očesa, sicer boste slepo izbirali. Bodite vzorni in vzvišeni sami sebi, pa ne hranite ničesar v srci, kar je slabo in podlo, kar je greh. Ne bi nikdo ne izbiral poklica v smrtnem grehu! Pravi idealizem misli najprej o svoji vzornosti. Kjer pa je greh, tam ni vzornosti, tam je podlost; kjer ni milosti božje, kraljujejo zlobni duhovi. Brez milosti božje zmaga v mladostnem srcu strast in nizka poželjivost, ki vpihne vzorom luč in podvrže duha telesnim nasladam, tedaj je idealizem samo ime! Ni modre besede profesorjev, ni odredbe naučnega ministerstva, ni klasična oblika, ni sanje novejših pesnikov, ni šolska pravila in navodila mogo ohraniti čisto, vzorno srce mladini. Treba je milosti, treba je moči od zgorej navzgor! Naukov in besed imate dovolj, ali brez milosti ni vzornega življenja. Moj svet, edini, kateri Vam morem dati po vesti je: ohranite si milost, pa ne bojte se življenja.

Vi se sicer bojite za vzore v življenju, da ne otrpnejo v hrupu in nemiru vsakdanjega življenja —

Die uns das Leben gaben, herrliche Gefühle,
 Erstarren in dem irdischen Gewühle.

Slišali ste od več strani, da življenje je boj, v kojem vsakdo išče le sebe, in da samo nespametni ljudje hočejo druge poboljšati in osrečiti. Ko stopimo v življenje, mrknejo izmišljene zvezde blaženosti in ljubezni. Idealizem je samo v umetnosti in poeziji, v življenju ga ni. Stritarjeva razprava o razglasju mej vzori in življenjem Vam ne gre iz glave. Mož je pač sam preživel, kar je pisal? Kdo pa naj brani v srci navdušenje za vzore, ako mu rode nesrečo? Kdo naj koprni po nedosežnem? Kar je večno nedosežno, je za me in za človeštvo brez cene in koristi. Otroci naj še z njim igrajo!

Prijatelj! Ne bojte se življenja, krščanskega življenja ne

¹⁾ Gregorčič I.

bojte se! Pravi idealizem je življenje, veselo življenje v tej solzni dolini in potem v srečni večnosti. Idealizem brez krvi in kosti, ki ni življenje, ki ne more biti življenje, ampak samo podoba iz lepih besed ali barv ali iz mrzlega kamena, je slepilo, za katerim ni varno hoditi. Ako hočete ohraniti tudi v življenju mladostno navdušenje, je treba, da si nazore izčistite in izjasnite. Ali veste, za kaj ste pravo za pravo navdušeni? — „Za trpeče človeštvo gorim“, porečete. Dobro, ali človek ste Vi tudi. Če ste tedaj vneti za človeštvo, ste tudi zase vneti, da, po pameti, ljubite sebe najprej. Vem, zakaj to naglašam. Mladina se rada vdaja nekemu pretiranemu navdušenju „za trpeče človeštvo“ ne glede na svoje koristi. Spominam se naloge z naslovom: „Ako za druge vestno skrbiš skrbiš tudi zase najbolje.“ Ta naloga me je tako neprijetno zadela v samoljublje, da nisem vedel kaj pisati. Jaz naj iščem sebe? Samoljubje je bilo vžaljeno. In vendar je krščansko načelo, da človek ljubi sebe najprej. Krščanstvo ne pozna ni dela ni trpljenja ni žrtve brez svoje koristi. Ne gre se pa za denar ali za časti ali za naslado, gre se za večne koristi, za večno plačilo. Zato je načelo toliko bolj trdno, resnično, občno. Pri vsakem delu, pri vsakem poklicu me navdaja vesela misel: „Kaj imam od tega? Kaj ostane za me? Sebi delam, sebi nabiram in skupavam.“ To je poglobitno načelo krščanskega življenja, kaker svitlo ozadje temnih prizorov človeškega življenja. Nema in brezplačna žrtva bodisi za domovino ali za prijatelje ali za človeštvo ali za prepričanje je krščanstvu neznana misel. Sv. Pavel primerja krščansko življenje tekalcu, kjer se urni mladeniči veselo premagavajo. Vse razvnelje ena misel in ena želja: venec zmage. Življenje je tedaj res premagavanje, pa veselo premagavanje, kojemu je plačilo venec spleten iz rajskega cvetja večnega veselja. Zato je pa tudi krščansko navdušenje veselo navdušenje za življenje in njega vzore, ki ne minejo. Ne bojte se torej življenja!

Ta namen človekov se dandanes ljudem skriva, ko bi se moral povdarjati. Nasproti pa se navdušujemo za druge namene in iz drugih nagibov za narod, za domovino, bojda iz same ljubezni do čednosti, iz moralne moči, po dolžnosti itd. Navajajo nam lepo vbrane zapovedi o poštenju in pravnosti iz klasikov, a nikedar skoraj ni govora o plačilu. Časno plačilo se nam zdi nevredno, o večnem plačilu pa nekrščanski učitelji lepega življenja od stojikov do Kanta ničesar ne vedo. Da, njim se zdi krščanski nauk o plačilu nenraven, češ, da pravstvenost radi plačila bi bilo koristolovstvo. Pravstvenost mora biti neodvisna od plačila; kar je dobro po pameti, delaj edino zato, ker je dobro. Ti nauki lepo zvenijo, ali za nas niso, človeški niso. Človek ima voljo, ki hrepeni in koperni po sreči in veselju, pa se ne vmiri nikoli in nikjer brez upa in brez veselja. Če se kdo dela, da sreče ne želi, ne moremo mu pray verovati; če se kedo

hvali z vzornostjo brez veselja, ga ne razumemo. Načelo pesnikov in modroslovcev panteistov: „Srečno človeštvo, nesrečni ljudje“, ne more nikogar razveseliti. Človeštvo so ljudje. Svoja osoba je vsakemu prva, osebne sreče se zavedamo, občne ne čutimo. Kaj je meni človeštvo in ves svet ž njim, ako sam nič nimam in nič ne upam? Kaj pomaga človeku, če ves svet pridobi, če pa svojo dušo izgubi? Taki idealizem ni za življenje, in se Vam gotovo podere pri prvem nastopu v svet!

Prazen je tudi svet, kateri nam daje Schiller za rešitev vzorov:

Wollt ihr hoch auf ihren¹⁾ Flügeln schweben,
Werft die Angst des Irdischen von euch!
Fliehet aus dem engen dumpfen Leben
In des Ideales Reich!

To ne gre! Naša imena so zapisana pri redarjih in vojacih in pa kam naj bežimo? Svet je tesen povsod.

Eng ist die Welt und das Gehirn ist weit.

V zraku in ob zraku mogo živeti izmišljeni bogovi, sicer nikedo na svetu. Mi pa hočemo živeti na svetu mej ljudmi in z ljudmi. Umetalnost more biti poslednji namen in edini vzor le njim, ki so o resnici obupali; saj je umetalnost le podoba resnice, res lepa podoba, ali nič več ko podoba. Kako naj se torej srce vpokoji v podobi, kako naj se volja zadovolji s sliko, kako naj se duh napolni z lepo besedo? Živi ljudje iz kosti in krvi hrepenimo po resnični sreči, ne po sami podobi; umetalnost naj osreči umetalne ljudi.

Kam naj se torej obrne srce hrepeneče po sreči? Nočem Vam podirati vzorov, ali menim, da ni prezgodaj, če Vas opominim, da vsi vzori, ki niso pripeti ob sidro večne blaženosti v nebesih, se vtrnejo z neba; vse visoke misli o poklicu in življenju otemnijo, ako jim ne sije zvezda nepremičnica resnične sreče in radosti. Dokler Vam ta zvezda sveti, ne bojte se življenja, vzori in navdušenje zanje Vam ostane. Svet pa je slepar, ki izdaja menjice brez zaklada, z visoko številko, z zvenečim imenom in z lepo podobo in to pod ceno, ker ve, da jih nikoli ne izplača. Koliko njih je vže bilo osleparjenih, da so dali vse svoje za lepo podobo ali za visoko številko ali za zveneče ime. Ali bo kletvine in joka v dan plačila pri glavni blagajnici v nebesih! A tudi vže na poti tja koliko britke prevare, koliko žalostnega spoznanja! Schiller n. pr. je vže na sredi poti zapazil, da so

¹⁾ Die Gestalt — lepa oblika — umetalnost.

menjice nepokrite. Da bi njegova izpoved ljudij izmodrila! Naj bi vsaj Vam razjasnila skrivnost posvetnih vzorov, ki so mladenci prsi dvigali, dokler ni mož spoznal, da so prazni.

Doch ach! schon auf des Weges Mitte
 Verloren die Begleiter sich (vzori),
 Sie wandten treulos ihre Schritte,
 Und einer nach dem andern wich.
 Leichtfüßig war das Glück entflohen,
 Des Zweifels finstre Wetter zogen
 Sich um der Wahrheit Sonnenbild.
 Ich sah des Ruhmes heilige Kränze
 Auf der gemeinen Stirn entweiht.
 Ach, allzuschnell, nach kurzem Lenze
 Entfloh die schöne Liebeszeit!
 Und immer stiller ward's und immer
 Verlassner auf dem rauhen Steg,
 Kaum warf noch einen bleichen Schimmer
 Die Hoffnung auf den finstren Weg.¹⁾

Kratko je življenje neresničnih vzorov! Pesnik pravi sicer, da mu je ostalo prijateljstvo in delo, toda prijateljstvo v obče ni na dobrem glasu. Donec eris felix . . . A delo? Kaj mi je delo brez plačila? — Kar nam slika nemški pesnik v obče, to imate še bolj živo narisano v Prešernovi pesmi: „V spomin Andreja Smoleta.“ Konec izkušnje in filozofije se glasi,

Da ni nesrečeu kdor v grobu leži.

Komur je srce prazno, išče dela, rokam slepila in zabave očem. Tako konča idealizem, kateremu svetijo same posvetne zvezde. Bolj jasno, bolj naravnost, bolj resnično nego pesniki, nam je to povedal sv. Pavel pišoč: „Ako bi sreče upali samo na tem svetu, bili bi bednejši od vseh ljudi.“ Da, življenje posvetno brez Kristusa, brez večnega plačila, je beda, je nesreča, ker je brez resničnih vzorov, ki bi mogli človeško srce napolniti in navdušiti. V življenju brez vzorov ne najde človeštvo zadovoljnosti, naj še toliko bistroumno brska po smeteh blaga in časti in naslad. Kdor globlje premišlja to brskanje po posvetnem smetišču, ne more, da ne bi dejal s Faustom:

Wie nur dem Kopf nicht alle Hoffnung schwindet,
 Der immerfort am *schalen* Zeuge klebet,
 Mit gier'ger Hand nach Schätzen gräbet.
 Und froh ist, wenn er Regenwürmer findet.

¹⁾ Die Ideale.

Če je pa tako z nami, ni vredno da živimo. Tedaj sklenimo jednoglasno smrt človeštvu,¹⁾ ki tava po svetu, deloma krotko in vdomačeno, deloma ko plaha zver iščoč visokih, a večno nedosežnih vzorov. Čemu naj nam sije toplo solnce in budi življenje nesrečne stvarnice?

Le skrij se, solnce jasno, skrij,
Izgini svet izpred oči,
Da zabi žalostno srce
Človeške zmote in gorje!

Človeštvo brez namena, brez resničnih vzorov, brez večne blaženosti je blaznica, katero naj dobri Bog skoraj zapre! —

Prijatelj moj mladi! Poznam Vas predobro, da bi pošiljal v blaznico Vas, ki ste poklicani na častno mesto v slovenski družbi in na resno delo v trdem življenju. Zdravje in pamet! Dvignite srce in poglejti od zgoraj dol na človeško življenje, toda hladnokrvno in mirno, da Vas ne zapelje podoba lepa ali visoka številka ali zveneče ime. Menite-li, da zaidete? Vprašajte dobrega človeka, ki Vam rad pokaže pravo pot. Človeka —? Z Bogom pomenite se, ki je sama dobrota in ljubezen. Ne bo Vas preziral, saj Vas je sam vstvaril, odrešil in posvetil za se. V pogovorih z njim se Vam razkrije življenja srečna pot do vekovitih vzorov, do veselja, ki ne mine. Ne strašite se toraj življenja, Bog je z Vami. Odločite se sami od sebe in sami za se, pa naj izvem še jaz, kam ste obrnili.

Dr. Jos. Pavlica.

¹⁾ Ta izvirna misel se naslanja na Schopenhauerjeve nauke o človeštvu. Razvil pa je to blazno misel Hartmann: „Philosophie des Unbewussten“ 1868—69. Iz te knjige so zajeli tudi slovenski pesimisti nauk, da

Zavest nesreči pot odpre široko

Da smo rojeni, to nesreča je največa. Itd.

Knjiga je doživela v prvih šestih letih sedem izdaj. Ali niso ljudje res blazni??

Prijazna beseda v odgovor bratom Hrvatom.

Bog nam priča, da nam ni na misli žaliti osebe, nam je edino za stvar, za sveto Kristusovo stvar. To bomo zagovarjali, bodi ljubo ali neljubo, ne meneč se, da se nam podtikajo vsakeršni nepošteni nameni. Bogu prepuščamo sodbo, ali so bili nameni naši čisti, nesebični . . .

Vže predlanskim, ko smo izdali zadnji zvezek svojega lista, smo na platnice vrgli dvoje besed o sedanjih razmerah na Hrvatskem. Povod so nam dali nekateri naši somišlj niki na Hrvatskem, ki so nam pismeno izrazili, kako radi bero naš list in odobrujejo njegova načela. Ob enem so tožili o žalostnih hrvatskih razmerah. Eden njih je pisal mej drugim: «Resnično, potrebovali bi močne vile, ko bi hoteli očistiti to duševno hrano. Nevstrašeno delujte, dragi gospod, in se tudi ozrite kedaj na naše žalostne razmere. mogoče vzdramite spavajoče . . .» Moramo reči, da te besede, prihajajoče iz bratskega srca, so nas ganile. In tedaj smo se drznili dodati nekaj vrstic, kako bi morali katoliški pisatelji na Hrvatskem brezobzirno kritikovati domače slovstvo, polno racionalističnih in materijalističnih nazorov. Dodali smo opomin, naj katoliški bratje na jugu pazijo, da še kdaj zgodovina Hrvatski častnega naslova «*ante murale christianitatis*» ne spremeni v «*antimurale christianitatis*.»

Gospodje v Zagrebu sicer prejemajo in bero naš list, vendar so dotične vrste na naših platnicah ali prezrli ali pa se ni jim zdelo vredno nanje odgovarjati. Še le po dolgem času se zgodi, da je g. Fr. Štingl v českem mesečniku «*Vlast*» pod naslovom «*Quodlibet*» razpravljal slovenske in hrvatske razmere ter, kar se poslednjih tiče, svojo sodbo izrazil večinoma v zmislu in z deloma celo z besedami naše zgore omenjene «platniške» kritike. Na česki «*Quodlibet*» je naletel nekdo v biskupiji djakovaški ter v vradnem glasilu djakovaškega ordinarijata, v «*Glasniku*,» priobčil poseben članek: «*Prilike Slovenaca i Hrvata.*» Vsled tega je tudi v Zagrebu izhajajoči tednik «*Katolički list*» prinesel spis: «*Česki i slovenski glas o Hrvatima*» (l. 1893 broj 48), kjer g. S. Korenić zavrača nemilo sodbo, ki smo jo o Hrvatih izrekli na platnicah, ter se posebno zaganja v našo kritiko. Iz vsega se pa razvidi, da katoliška stvar se na Hrvatskem veliko bolje razcvita nego pri nas, kar je posebno pripisovati zmernosti in modrosti hrvatskih kat. pisateljev in kritikov, v tem ko mi na Slovenskem le razdiramo in sploh več škodimo nego koristimo!

Mi beremo nekatere hrvatske liste, mi veno tudi vže dalje časa, da nam niso premilostni; še več: mi smo nedavno prepotovali Hrvatsko od Reke do Djakova, in smo o ti priliki iz hr-

vatskih ust čuli sodbo o Slovincih, o najnovejšem katoliškem gibanju mej nami, čuli smo tudi sodbo o sebi in o svojem listu. Po tem, kar smo tedaj slišali, nismo niti od daleč pričakovali, da bi «Glasnik» in «Katolički list» mileje pisala o nas razvpitih katoliških čudakah! Veseli nas pa zelo, da se je po hrvatskih listih stvar spravila v javnost. Zdaj imamo vsaj priložnost za kaj se prijeti, in ker so se gospodje na Hrvatskem prosto, brez ozirov izrekli, se je tudi nam kamen od srca odvalil, da moremo isto tako prosto in, kaker upamo, brez zamere odgovarjati.

* * *

I. — Gospodu Koreniću ne vgaja naša kritika, ali pravzaprav način našega kritikovanja. Priporoča nam «više takta i kršćanske razboritosti.»

Naša kritika je po g. Korenićevem mnenju premalo krščanska, naša gorečnost za krščanska načela je tolika, da grešimo proti — krščanski ljubezni. Očita nam gospod «neprestano peckanje, zagrizanje i zadirkavanje v osebe ili čine ili djela.» To bi ne smelo biti, posnemati bi morali — sv. Pavla. Gospod Korenić je iz Pavlovih listov nabral lep šopek samih lepodišečih vijolic krščanske ljubezni, tako da, kdor bi velikega apostelja poznal le iz te izbirke, bi mu iz roke iztrgal meč, s kojim se slika, a vanjo potisnil mu — oljko miru. V čast ali v nečast sv. Pavla moramo proti g. Koreniću odločno trditi, da naš apostelj se je v o s o b e močno zadirkaval in jih zagrizal, in da je malo ali nič poznal one taktike, katere gospod iz Zagreba toliko pogreša v naši kritiki Berite no, kako prešestnika v Korintu izdaja hudiču¹⁾; kako mu na Cipru vskipi jeza nad vražarjem Elimom, ki je odvrčal p okonzula od Pavlove besede: «O polni vsake z vijače in vsake hudobije, sin hudičev...»²⁾ Ko veliki duhoven Ananija v zboru vkaže Pavla vdariti po ustih, mu apostelj zavrne: «Vdaril te bo Bog, stena pobeljena.»³⁾ Ali vzemite še le v roke njegov II list do Koričanov! Cel ta list je res «neprestano zagrizanje in zadirkavanje» zdaj v Korinčane same, zdaj v nasprotnike, ki so v Korintu spodkopavali aposteljno avtoriteto. Tu uajdete ironijo, tu sarkazme, tu samohvalje, tu ponižavanje nasprotnikov, katere nazivje «laži-apostole, vkanljive delavce; ki se prelevljaje v aposteljne Kristusove, kar ni čuda, kajti sam satan se premenja v angelja svetlobe.»⁴⁾ Kdaj smo še mi liberalce primerjali — s satanom! Poglejte koj naslednji list — do Galačanov. Kako piker je! Kako nevsmiljeno apostelj pika Galačane! «O nes pametni Galačani! . . . Tako ste

¹⁾ I. Kor. 5.

²⁾ Dej. ap. 13. 10.

³⁾ Ibi 23. 3.

⁴⁾ II. Kor. 11. 13, 14.

n e u m n i!»¹⁾ Nad nasprotniki pa, ki so razdirali v galaški cerkvi njegovo delo, se togoti: «O da bi bili odsečeni tudi tisti, kateri vas zapeljujejo!»²⁾ V listu do Tita označuje sv. apostelj tedanje liberalce: «Mnogo je trdovratnih blebetačev in sleparjev... katerim je treba usta zamašiti.» In koj potem, navedši pesnikove besede o Krečanih, gotovo ne laskave: «Krečani vedno lažniki, grde zveri, leni trebuhi» dostavlja: «To pričalo je resnično; zato je jih svari osorno.»³⁾ — Nam je vstani g. Korenić navesti eno samo mesto, kjer bi bili mi liberalce tako brezobzirno, tako nevsmiljeno klestili! In vendar je hotel sv. Duh, da so se Pavlovi listi z vsemi pikrimi izrazi sprejeli v sveto pismo — najbrže nam v poduk, kako imamo tudi mi odločno, brezobzirno govoriti proti ljudem, ki nasprotujejo Bogu in resnici. Pa čudno, kako je g. Korenić prebiral liste aposteljnove, da je vsa ta in druga enaka mesta popolnoma prezrl in v celem Pavlu ne drugega našel nego med!

Mi nočemo zagovarjati sv. Pavla radi njegovih «robotih» besed in psovk, s katerimi obklada nasprotnike Božje stvari, pač pa, ako reč dobro premislimo, nam ne bo težko umeti, zakaj ni prav vedno le milo, krotko in — recimo tudi — objektivno govoriti, ampak zakaj se mora večkrat tudi ščipati, sekati, rezati. Bog ni stvaril le sladkorja in medu, ampak tudi poper in sol — vse pa, da rabimo o pravem času. Treba le vedeti, za kaj in kdaj se rabi eno in drugo. Tega nekateri sicer prav dobri katoličani nočejo razumeti; zato je pa tudi nam ne morejo odpustiti. Po njih misli bi katoliški kritik, posebno duhovnik ne smel nikdar čriniti besedice, ki bi znala liberalce žaliti, ali celo razburiti. Liberalce bi morali le božati.

In vendar ne sme biti tako! Miroljubni gospodje bi morali premisliti, da namen, ki ga imajo katoliški apologeti in kritiki, ni v prvi vrsti spreobračati liberalce same, ampak občinstvo in posebno mladino svariti pred pogubnimi liberalnimi nauki. V to treba pa pred vsem liberalne nauke izsledovati, iztikati; kazati treba na te nauke, nanje opozarjati, ker so večinoma skriti pod vabljivo, nedolžno obliko. Pri tem je neobhodno potrebno, da dotično knjigo in pisatelja imenujemo, da naravnost rečemo, ti nauki so krivi, protikršćanski, delo je pogubno, in se ne sme brati; pisatelja pa, ki liberalne, brezverske nauke predlaga, ne moremo imenovati nego liberalca, brezverca. Nazvati vsako reč, vsako zmoto, vsakega pisatelja s pravim imenom, je pa dandanes tem bolj potrebno, čim bolj se besede zlorabijo v prikrivanje resnice, čim bolj kratkovidno je občinstvo, da ne zna samo razlo-

¹⁾ Gal. II.

²⁾ V. 12.

³⁾ Tit. I 11 12.

čevati mej pravim in nepravim. Naj se stvarjem vrnejo njih imena — tako je opominal Pij IX — in to bodi glavno vodilo tudi kritiku katoliškemu v naših dneh!

Naravno tedaj, da se kritik navzlic najboljši volji ne more povsem izogibati osobnosti. Ideje se ne vojskujejo same, ampak ljudje se vojskujejo za ideje; in ideje zmájavajo ali propadajo po ljudeh. Pred sabo ga imaš, konkretno osebo, ki vihti orožje za idejo. Z njim imaš opraviti, če njegove dokaze spodbiješ, če njegovo logiko ovržeš, tedaj je očitno, da so ideje, ki jih zastopa, krive. V polemiki je ravno tako nemogoče izogibati se osob, kaker v pravi vojski. Meriti treba v pisatelja, v osebo, v njegovo delo, v njegove besede, v njegovo logiko. Smó ga podrli, smo duševno poslopje, ki je je sezidal, razsuli, tedaj je prava ideja zmagala.

Ako pa pisatelja na podlagi tega, kar je pisal, imenujemo liberalca, krivega preroka, s to sodbo nikaker ne segamo v njegovo privatno življenje. Mogoče, da je v privatnem življenji izvrsten kristijan, a v knjigi piše protikristijansko. Mi imamo knjigo pred očmi, to ocenjamo, iz te sodimo: kdor uči krive nauke, je kriv učenik, je liberalca! Zgoditi se more res na razne načine, da človek drugače živi, in drugače piše. Večkrat je temu kriva — nevednost: pisatelj nevedoma in nehotoma kaj uči proti veri, kar sam z dejanjem ali življenjem obsoja.

To nas pelje k neki trditvi g. Korenića, katera nam nikaker ne more v glavo. On piše: «Matica Hrvatska . . . se ni še dozda . . . zlobno, vedoma in hotoma nikdar pregrešila niti proti enemu verskemu principu.» Isto ima veljati o «Vienc-u.» Zatorej pa nam g. Korenić zamerja, kako se predrzno dvomiti o pravovernosti «Matice,» «Vienc-a» pa družih hrvatskih listov; in mi bi «najmudrije učinili, kad se ne bi pačali u stvari, kojih ne razumimo.» Oni (g. Korenić) najbolje poznajo . . . osebe, ki delujejo pri «Matici» — ti so «poštene i razborite» možje!

Torej — ker so pisatelji poštene osebe, meni g. Korenić, da ni treba več «udarati» po njih t. j. molčati se mora k vsemu, kar pišejo, češ, saj niso imeli «zlobnega namena,» grešili so «nevedoma in nehotoma.» G. Korenić ne premisli, da v javni knjigi ali v listu se človeško dejanje vse drugače sodi nego v — spovednici. Ako na spovedi kdo trdi, da je «nevedoma in nehotoma» storil, mu dejanja ne bomo šтели v greh; a v javnosti ne gledamo, s kakim namenom je kdo pisal ali govoril, niti ali si je bil svest objektivne pregrešnosti svojega dejanja — gledamo le, kaj je pisal; tu vzamemo besede in stavke, kaker so zapisani v knjigi, ne kaker si jih je mislil ali ne mislil pisatelj. Vednost ali nevednost, dober ali slab namen pisateljev — vse to ne spada v področje kritikovo, ker knjiga roma po svetu brez

pisatelja in njegovih namenov. Zmota je zmota, in laž je laž, bodi namen tistega, ki jo je izrekel. še tako svet. Namen izvira iz volje, zmota pa iz razuma. Razum se večkrat moti, ne da bi volja hotela. Iz tega pa nikaker ne sledi, da bi ne smeli take zmote zavračati, obsojati; kajti pogubna je ravno tako. G. Korenić dobro ve, da sv. cerkev obsoja in zametava zmote, ne da bi vprašala po namenu pisateljevem. Motili so se vže svetniki tudi v verskih rečeh n. pr. sv. Ciprijan, in cerkev je njih zmoto obsodila. Filozof Günther, Rosmini in drugih brez števila «poštenih in razboritih» zašli so na popolnoma kriva pota in cerkev je njih nauke zavrgla, akoprav so učili z dobrim namenom, moteč se nevedoma in nehotoma. Mi si tudi lahko ne moremo misliti tolike zlobnosti, da bi kdo laž razširjal vedoma in hotoma t. j. z izrecnim namenom, ker je laž. Tolika zlobnost se pripisuje — hudiču; mej ljudmi so kaj takega zmožni zakleti nasprotniki Boga in resnice — framasoni. Mi g. Koreniću verjamemo, da tudi na Hrvatskem nimajo tolikih zlobnežev — a zakaj bi vže ne vstal mej Hrvati kritik, kateri bi, vsaj posnemaje sv. cerkev, na indeks javne kritike postavil dela in nauke onih «poštenih» mož-pisateljev, koji se «zlobno, znatice i hotice» nikdar niso pregrešili proti veri? Cerkev obsoja zmote tudi dobro mislečih pisateljev zato, ker ve, da tudi teh zmote so prave zmote in torej nič manj pogubne kot zmote nepoštenih pisateljev, da, še pogubniše, ker poslednji opominajo vže dovolj sè svojo nepoštenostjo, da kar pišejo, ne more biti prida. Res, da bi se bili mi držali g. Korenićevega nauka, bi ne bili nikdar prijeli za pero; ker glavni naš namen je bil slovensko slovstvo prerešetati in iztrebiti iz njega ljulko liberalnih naukov. A vsi naši liberalni pisatelji, začeni sè Stritarjem, so nam slovesno zatrjevali, da so — kristijani in, dasi se je morda vrnila v njih spise kaka zmota, se je to zgodila proti njih volji! Mi smo pa vendar svoje delo nadaljevali in koliker toliko končali. Končali — s kakim vspelhom? Dosegli smo vsaj toliko, da so se nam pojmi zjasnili in da smo se od naših «poštenih» liberalcev v politiki, v slovstvu, v umetnosti — ločili. A na Hrvatskem?! G. Korenić ima še tako trdno vero v «poštenje» hrvatskih rodoljubov, koji «nevedoma in nehotoma» spodkopavajo temelje krščanstva, da bi smatral za nekrščansko «zagrizanje», ko bi kdo zdaj, ob enajstih in pol, zasadil pero polemike v obrambo čiste in nekaljene katoliške resnice! Tu pa moramo vže naravnost reči, da pri nas so v katoliškem listu nemogoče besede, s katerimi g. Korenić izpoveda neomajno zaupanje v poštenost liberalcev in njih rodoljublja: «... Tko je u istinu rodoljub, taj znađe vrlo dobro, da onaj narod komu se vjera i moral podkapaju i ruše, nikada ne može biti čil i snažan u sebi... taj znađe da takov narod nuždno se mora onda sam od sebe raztočiti i propasti.» To ponavljajo vsaki dan tudi naši liberalni «rodoljubi», a vendar ne nehajo spodkopavati in rušiti na-

rodu vero in moralo; zato najdejo njih trditve pri nas — gluha ušesa!

Močno smo se zamerili g. Kore-niču, ker smo se drznili trditi, da je stanje katoliške stvari na Hrvatskem žalostno, zgoditi bi se znalo, da bi zgodovina kdaj častni naslov «antemurale christianitatis» Hrvatski spremenila v «antimurale christianitatis.» Bog nam odpusti, ako smo se s to žalostno šalo pregrešili proti bratski krščanski ljubezni! Mi smo hoteli le reči, da sedanja Hrvatska ne pazi dovolj neoskrunjen, čist ohraniti si zaklad sv. vere, katere junaška obramba proti turštvu je hrvatsko ime ovekovečila pred vsem krščanskim svetom; hoteli smo reči, da sedanja Hrvatska se v mnogem oziru razširjajočemu se liberalizmu in materijalizmu ne vstavlja s tisto energijo, kaker bi morala in tudi mogla, in bojimo se, da protikrščanska povodenj, ki preplavlja Evropo, v kratkem preplavi tudi Hrvatsko, in da bodo ravno iz Hrvatske tudi na ostali slovanski jug dalje in dalje vdarjali valovi brezverstva.

Hrvatska ima v Zagrebu edino jugoslovansko vseučilišče. Vsak omikanec ve, kaj pomeni vseučilišče v kulturnem razvoju narodomem. Od vseučilišča je — da rečemo v kratkem, odvisen duševni razvoj in vsoda narodova. Vseučilišča so duševne trdnjave v narodih, kdor te v oblasti ima, je v narodih gospodar. Zagrebško vseučilišče se je ustanovilo največ s katoliškim, ali pravzaprav z duhovniškim denarjem. Žakaj se ni s katoliškim denarjem sezidalo katoliško vseučilišče, kaker se nahajajo na Francoskem in drugje? Kako lahko bi bilo vže od početka za vselej zapreči materijalizmu vstop do zagrebškega vseučilišča! Pa, moj Bog, imelo se je pred očini — le «hrvatsko,» le «narodno» vseučilišče, a mislilo se ni na «katoliško»! Bratje Hrvatje, slabo trdnjavo, «antemurale», ste jugoslovanstvu sezidali s svojim vseučiliščem, na katerem se smē svobodno šopiriti materijalizem in brezverstvo, kaker ste zadnjih let sami videli in obžalovali! V vaši trdnjavi gospoduje — antikrščanstvo!

Narod, ki si hoče vero ohraniti, na verski podlagi enotno se razvijati in javno delovati, mora imeti pred vsem skupen verski program, ki ga priznavajo in izvajajo njegovi voditelji. Kje imajo Hrvatje skupen katoliški program? Mi o njem ničesar ne vemo — a oni sami tudi ne. Sploh dozda niti mislili še niso, da bi vero postavili za podlago politiki in vsemu narodnemu razvoju. Njih glavno politiško glasilo, ki ima biti «Obzor», je večkrat tako liberalno, da se nam zdi, da beremo naš «Sl. Narod.» Hrvatje vedo pač, da katoliški narod mora, nič manj nego posamezni katoliški vernik — živeti iz vere; kajte ne le posameznim ljudem, ampak tudi celim narodom je Bog govoril in hoče, da se celi narodi, cele države, celo človeštvo pokore Jezu-

su Kristusu. Pač pa se Hrvatje¹⁾ tem bolj zanimajo za politiko. Pa ne da bi v politiki iskali kraljestva Božjega i njegove pravice, ne da bi tudi v politiki vero počštevali glavnim faktorjem, brez katerega zidati je podirati. Nedavno zvršila se je neka spojitev obeh glavnih hrvatskih strank. O veri hrvatskega naroda, ki je katoliška, o načelu Kristusovem tu ni, tu ne more biti govora; kajti da bi se radikalno starčevičanstvo kar čez noč zatajilo, bi bil čudež, ki bi presegal vse čudeže: ne, v kot z vero, z načeli — Hrvatje se mej seboj bratijo brez Kristusa! Njim je več hrvatska narodnost kot katoliško načelo. Kristus nima več besede v hrvatski politiki! Tako je menil ondan tudi «Obzor», razgovarjaje se o zvezi katoliških in muhamedanskih hrvatskih študentov!

Gospoda, ki imajo vodilno besedo na Hrvatskem, ne hodijo pravo pot. Bili smo pred še ne tremi leti na Hrvatskem. Mi smo se kar zavzeli, kake pojme se tu ima o katoliškem gibanju današnjih časov, pa kako malo se pozna žalostno versko stanje pri Hrvatih in drugih Slovanih. Slišali smo iz hrvatsko-katoliških ust: Slovani so vže po naravi tako verni, kristijanski, da vere ne morejo izgubiti, da v njih se racijonaiizem ne more vkoreniniti, kaker n. pr. v Nemcih ali Italijanih! Liberalcev mej Slovani, niti celo mej Čehi — ni! Vera mej nami ni v nevarnosti!! Posebe še o Slovencih: Stranka tako zvana katoliška, recimo, stranka naših škofov, zdaj stranka katoliškega shoda — je protislovenska, stranka, ki po nepotrebnem razdvaja narod, v kojem liberalcev ni! «Slovenec» pa drugi katoliški listi, katoliška društva narodu bolj škodujejo nego koristijo. Vse katoliško gibanje zadnjih let mej nami je vprizorjeno od Slovanom sovražnih Nemcev! Mi sami smo izdajice svojega naroda!! In kje je resnica, kje je pravo slovenstvo? Pri stranki, kojoj vodita dr. Tavčar in Hribar, koje glasilo je «Slov. Narod!» Da, «Slovenec» se v onih hrvatsko-katoliških krogih iz principa ne bere, ampak se vse znanje slovenskih razmer zajemlje iz — «Slov. Naroda.» To vse smo morali slišati iz katoliško-hrvatskih ust! — Lepa hvala za take poklone! Mi odgovarjamo na vse to: Mi vemo, kaj delamo, mi nismo otroci! Mi bomo vstrajali na poti, ki smo ga nastopili. En resnico pa povzemamo iz vsega tega, ki zadeva naše ljube brate Hrvate, resnico žalostno, kojoj izražamo v naslednji sodbi: Bratje Hrvatje¹⁾ so sicer katoličani, a še bolj Hrvatje, so verni, a še bolj narodni, verujejo v Jezusa Kristusa sè srcem, a ne izpovedajo ga z jezikom, dajo mu gospodstvo v privatnem življenji, a v javnem se mu ne klanjajo; hrvatsko katoličanstvo ima primešanega mnogo liberalstva. Hrvatska boleha za onim katoliškim liberalizmom, ki ga je Pij IX svoje dni imenoval

¹⁾ Slovesno zatrjujemo, da s to besedo ne menimo hrvatskega naroda, ampak hruatske politike.

— najpogubnišo kugo. Da hrvatstvo ozdravi, treba z ostro, brezobzirno kritiko liberalni prisad iz njegovega telesa izrezati, liberalstvo izločiti iz naroda kot gnjilad — potem še le se bo moglo na katoliški podlagi delovati za bodočnost krepkega, vrlega, naroda hrvatskega. Sila je skrajna, ako ne, bode liberalizem, ki se čedalje bolj zavezuje z masonstvom tudi v Hrvatih, zastrupil še to, kar je v narodu zdravega, katoliškega. — Da bi se tedaj skoro začelo! — Bratje! Zagreb bodi «antemurale christianitatis» t. j. središče katoliške zavesti in cerkvenega življenja ne samo Hrvatski, ampak celemu slovanskemu jugu. Ali bo?

Dr. Mahnič.

Naš list pa slovensko dijaštvo.

Marsikateri naših čitateljev bo v pričujočem zvezku pogrešal navadne „Dijaške priloge“ in pisma do „Slovenskih dijakov“. Vprašal bode nehote: Kako to?

Odgovarjamo: Naše razmerje do slovenskih dijakov, posebno do tistih s katerimi smo po svojem listu občevali, se je vsled pritiska z neke strani tako predrugačilo, da smo moralno prisiljeni to občevanje za zdaj pretrgati.

Mi smo vedno imeli gorško srce za dijaštvo in njegovo pravo blaginjo. Kdor z mladino, kakor mi, dolgo let občuje, ni mogoče, da bi se mu ne prikupila, da bi hladen ostal za njeno srečo. Mi tudi iz lastne skušnje dobro pozvamo, ker vsak dan z lastnimi očmi gledamo, nevarnosti, v katerih se dandanes nahaja mladina naših srednjih in viših šol. Odpusti nam Bog, da smo torej v sveti gorečnosti vže davno sklenili žrtvovati svoje duševne in gmotne moči v blagor mladine slovenske.

Kar se tiče našega duševnega delovanja mej mladino, bilo je vedno očitno, pošteno, postavno. Bodisi da smo dijakom govorili ali pisali, javno ali privatno, spodbujali smo jih vedno k pridnosti, h kreposti, pred vsem h pokorščini do starišev in učiteljev; opominjali smo jih, naj pred vsem spolnjujejo šolske dolžnosti, da bodo kdaj značajni možje, koristni državi in društvu. Pojasnjevali smo jim večkrat, katera je prava prostost, svareč, naj ne požeje one zapeljive prostosti, v kateri dandanes pogine toliko mladeničev. Kar se posebno nauka o prostosti tiče, se spominjamo, da smo dobili od dijaške strani celo zahvalno pismo za zlate opomine. Politike — svarili smo večkrat — naj se dijaki izogibljejo, ker politika je za — može.

Ko smo začeli izdajati list, ki se mu pravi „Rimski Kato-

lik", smo menili, da bi dijaki viših razredov (namreč vseučiliščniki, višegimnazijci pa učiteljšižniki — nižešolcem, otrokom mi lista nismo nikoli pošiljali) znali v njem najti marsikaj koristnega; zatorej smo jim ga začeli dajati brezplačno, dobro vedoč, kako težko je dijakom zmoči naročnino. Bili so nam hvaležni, posebno pa za apologetične nauke; mnogo njih nam je z ginenim srcem pisalo, zagotavljajoč, da so po našem listu prišli do drugega prepričanja, da smo jim rešili vero, da so vsled naših naukov krenili na drugo pot. In kaka je pot, na katero smo mi speljavali slovensko mladino, ne bojimo se odgovarjati, tudi da bi v tem trenutku imeli stopiti pred Sodnika: to je pot resnega mišljenja, pot vstrajne pridnosti, pot značajnosti, pot kreposti, pot, po kateri mora mladenič hoditi, da bode kdaj — mož, kristijan!

Mi smo s prstom kazali na volkove v ovčji obleki, kateri slovensko dijaštvo obletavajo, da bi je speljali v politiko, da bi si je odgojili za — socijalno revolucijo. Pravda proti „Omladini“, ki se je ravno kar vršila v Pragi, osvetljuje pač vsakomur, da le hoče oči odpreti, kake so one sile, ki dandanes vodijo „napredno“ dijaštvo tudi mej avstrijskimi Slovani. In te sile se javljajo vže tudi v slovenskem dijaštvu.

Da je naša pisava v „Rimskem Katoliku“ tudi patrijotična, v duhu avstrijskem, ni treba še posebe poudarjati. — Berite li v I letniku spis „Katoliški shod na Dunaju“, berite, kar smo polemizovali proti „Slov. Svetu,“ razkrivajoč njegove panslavistične, protiavstrijske težnje itd. itd. Zatorej smo pa menili, da se sme list naš pošteno brati tudi od dijakov cesarskih šol . . . Prav. A motili smo se v svojem mnenji, preračunili smo se v svojih načrtih. Priti je imelo drugače.

Vže pred par leti smo slišali, kaker bi se resno mislilo na ljubljanski gimnaziji, kjer se šola cvet slovenske mladeži, dijakom — prepovedati prejemanje in branje „Rimskega Katolika“. Mi smo ono vest nekako prezirali; in reš, kar se je slišalo, se tedaj ni obistinilo. Pa obistiniti se je imelo pozneje.

Nedavno od tega so spet prišli do nas glasovi, ki so hoteli reči: „Rimski Katolik“ je na ljubljanski gimnaziji dijakom prepovedan! Ker so bili glasi negotovi, a mi smo v tej važni zadevi želeli imeti popolno gotovost, smo se pismeno obrnili do slavnega ravnateljstva c. kr. više gimnazije v Ljubljani, naj bi nam blagovolilo odgovoriti, se je li „R. K.“ tamošnjim dijakom res prepovedal, da bomo znali kako se vesti v prihodnje. Ravnateljstvo je vstreglo naši želji, ker kmalu potem smo dobili iz Ljubljane naslednji vradni dopis:

K. k. Obergymnasium

Zahl 50.

in Laibach

Velečestitemu gospodu

dr. ANTONU MAHNIČU,

profesorju bogoslovja, vredniku „Rimskega Katolika“ itd.

v Gorici.

Na cenjeni dopis od dne 31. januarija t. l. dovoljuje si podpisano ravnateljstvo Vašemu blagorodju naznaniti, da je učiteljski zbor tukajšnje gimnazije na podstavi določil disciplinarnega reda sklenil dijakom prepovedati prejemanje in branje nekaterih listov, med temi tudi „Rimskega Katolika.“

Veselavni deželni šolski svet, kateremu se je sklep učiteljskega zbora predložil v potrjenje, je ta sklep vzel na znanje odobruje ga.

Vsled tega tukajšnjim gimnazijcem odslej ni več dovoljeno „Rimski Katolik“ prejemati in brati.

Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije,

v Ljubljani dne 3. februarija 1894.

Senekovič.

ravnatelj.

Tako vradni odgovor. Marsikaj nam sili v pero, pa pre-nagliti se ne smemo. Kako je pravzaprav s celo zadevo, še zdaj popolnoma ne vemo. Želeli bi, da bi nam slavno ravnateljstvo vsaj ob kratkem razložilo, zakaj se je „R. K.“ višim gimnazijcem prepovedal. Skusili bomo do prihodnjic pozvedeti tudi to. Zanimivo vsekaker bode i za nas i za naše čitatelje. Nadalje smo zvedeli, da mej prepovedanimi listi so vsi politični, katerim se brezdvomno prišteva tudi naš. Od nepolitičnih listov prepovedana je le „Vesna.“ „Zvon“ sè svojimi romani, mej njimi epohalni „4000,“ sme mladina še prejemati in brati. — Mi bomo še govorili.

Gospode dijake ljubljanske opominamo, naj bodo svojim višim pokorni — Bog nas varuj, da bi jih napeljavali k nepokorščini! „Dijaška priloga“ za zdaj izostane, ker većinoma so jo pisali ljubljanski gimnazijci. Z denarjem, ki ga nabereimo „za mlade pisatelje,“ bomo od časa do časa razpisavali nagrade za gg. bogoslovce in visokošolce. Sploh ne kaže dijakom preveč z nami občevati, dokler se reči bolje ne razjasni. Znaló bi jim le škodovati. Vše smo bili pred leti toženi, da mladino zapeljujemo — naj bi se nas odstranilo! Več ne zahtevamo, nego da se nam godi pravica, ki je vsem svobodnim državljanom zajamčena vpostavi.

Dr. Mahnič.

Raznoterosti.

„Slovenska Leonina.“

Z veseljem ponatisnemo, kar je o nasvetovanem društvu napisal v „Slovincu“ štev. 270. m. l. č. g. Š—a. Žal, da ni gospod pisatelj, vrl branitelj slovenske zemlje na Štajerskem, podpisal polnega imena. Saj ima častno ime, tudi izven domovine, rojakom pa je njegovo ime znano in drago, odkar so ga videli in slišali na katoliškem shodu v Ljubljani. Pisateljovo ime je tedaj priporočilo dobre stvari, o kateri je napisal ta le članek:

„III. zvezek „Rimskega Katolika“ podal nam je modro sestavljena pravila slovenskega znanstvenega društva, a že IV. zvezek istega lista odpoveduje vse — za zdaj? — za vselej? — Piše tako: „Naš nasvet ob vstanovitvi katoliškega pisateljskega društva je ostal skoraj brez odziva v javnosti. Zdi se, da stvar ni še zrela, ali bolje: ideja ni našla mož. Kar jih je, so že drugod v delu in ne morejo vsemu kaj. Iz tega razloga so molčali poklicani možje!“ Odkritosrčno rečem, da ta razlog ne velja.

Vstanoviti hočemo vsekako strogo znanstveno slovensko društvo. V društvu je moč, kojo posvetimo veri in narodu, narodu, čegar nekaterniki bi nas radi kamnjali. Koristiti hočemo narodu, čegar udje smo.

Slovenska Leonina tedaj se mora osnovati!

1. Je to želja mnogih. O tem Vas pač drugače ne moremo prepričati, kaker da Vam svetujem, če ne verujete, pokličite slovenske akademične izabražence izrecno na kaki „suffrage universelle“. Sicer pa pogledite zapisek udov nemške Dunajske Leonine. Tam nahajate celo vrsto slovenskih učenjakov.

2. Je v obilici delavcev. Slovenija šteje mnogo veleumov, akademično izobraženih, samoukov, izvedencev v vseh mogočih strokah. Eni so nedelavni, drugi pišejo v tujščini. Zakaj? Ker jim Slovenija ne da dela. Naša društva osnovana so vsa le po stari dobi prebujenja, ko je bilo malo moči, a sedaj ni več tako. Osnova društev pa je ostala. Mala peščica mož sedi v odboru „svoje žive dni“, drugi akademično izobraženi pa molčijo kot misera contribuens plebs!

3. Dasi dovolj delavcev, a še več je tvarine! Ako se slovenska Leonina vstanovi na omenjeni širši podlagi, imela bo vspehe, da se bo zavzelo, radovalo, da bo vživalo slovensko razumništvo.

4. Je tako društvo v vseslovenskem programu, v reso-

luciji I. slovenskega katoliškega shoda, ki se glasi: „Vstanovi naj se slovensko vednostno društvo po vzgledu dunajske „Leonine“, katero prevzame nalogo, skrbeti za višjo gojitev in razvoj krščanske vede.“ — Ali ta razlog nič ne velja?

5. Bodi ime novemu društvu kakeršno koli, a najbolj bi mu pristojalo „Leonina“, v proslavo veleumu, kateremu se klanjajo vsi narodi sveta in katerega tudi mi katoliški Slovenci hvaležni in ponosni imenujemo svojega Očeta.

5. Slednjič me groza spreletava pri misli na premnoge duševno hirajoče in stradajoče vseučiliščne dijake, katerim treba odprtih src in radodarnih rok in pa primeruega polja, na katerem bi kazali sadove svojih študij.

Sklepam! Ko bi imel zmožnosti, ko bi me ne zadrževala tako rekoč večinoma sveta narodna dolžnost daleč preč od „kulturnih žil“ na prevažni slovenski postojanki, hitel bi od mesta do mesta slovenskega, od društva do društva, od shoda do shoda in klical bi na glas: Slovenska Leonina je prepotrebna!

Nos autem semper speramus!

Radi priznamo, da smo se motili, ker srčno želimo, naj bi bilo vse tako, kaker gospod pisatelj meni, da je. Vender je bolje, da se stvar še nekoliko vmedi. — Naj se nam pa ne šteje v velik greh, če nismo do zdaj sklicali prijateljev na posvetovanje. Nam ni bilo to lahko. Človek ne ve več, kaj sme na Slovenskem, da mu celo bratje ne očitajo: koyarstva, kričanja, škodželjnosti in zakupovanja vsega katoličanstva itd. Taka očitavanja budijo skrbi, ki človeku zastavljajo delo. — Da nam je „Leonina“ potrebna, priča naš list, ki ima vedno še premalo sotrudnikov, če prav jih preveč ne sme imeti tak list. — Ali tudi „Matičine“ knjige vpijejo, da pisateljev ni pa ni. Taka duševna hrana, kakeršno ponujajo n. pr. letos, je pač hvalevredna, ali nahraniti občinstva ne more! — Vse premalo dozorelih pisateljev šteje tudi naš „Dom in Svet“. Njega starejši drug in tekmeč — „Zvon“ — ima letos naštetih imenoma (in to je častno za list, ako se ga pisatelji ne sramujejo) o s e m i n t r i d e s e t p i s a t e l j e v, ki so mu izrecno obljubili pomoči za l. 1894. in vže v l. številki je podpisanih 18 pisateljev. — Menimo tedaj, da je prav, ako se tudi mi poiščemo in združimo. G. Š—i bodi tedaj obljubljeno, da hočemo vže letos povabiti prijatelje te misli, da se snidejo in vkrenejo, kar bo prav, bodisi o imenu ali o stvari. Lepa hvala in srčen pozdrav!

„Danica“ na bojišču.

Kdor je zasledoval od prvega začetka do danes plemenite napore slovenskih visokošolcev, mora se čuditi vstrajnemu pogumu mladeničev. Upali smo, da vže v tej številki naznanimo vstanovitev društva, ali neprilike so bile prevelike. Kaker ministerstvo, je tudi najviše sodišče zavrnilo njih znani vtok rekoč, da na Dunaju je občevalni jezik nemški, ker nižeavstrijsko namestništvo ne razume slovenščine. Britka novica! Do zdaj smo menili, da je Dunaj prestolno mesto cele Avtrije in tedaj tudi slovensko prestolno mesto. Ko so pred leti zahtevali tisočake za Dunaj, so državniki povdarjali, da je Dunaj prestolnica vseh narodov — zdaj pa ni nihče črhnil besedice o tem.

Zdaj smo zvedeli, da je Dunaj le glavno mesto nižeavstrijske nadvojvodine, nam pa je tuje mesto in mi smo tujci na Dunaju. Ali vdati so moramo. S to britko zavestjo je odbita mlada „Danica“ od mogočne nemške roke. Toda v tej sadiki je življenje, ki ne zamrje ob prvem vdarcu. Da, ravno to je veselo znamenje za nje bodočnost, ker je na bojišču rojena. Kar začne z velikim nasprotovanjem, s britkostjo in žrtvovino trajnost, ker je bilo prepotrebno, sicer bi se ne bilo rodilo. „Danica“ je združila mladeniče, ki so možki prestali prvo zasmehevanje in obrekovanje.

Ali še ena izguba je morala zadeti mlado društvo, ki je bolj skeli ko vsi vdarci do zdaj. Vrli mladeniči so izgubili enega prvih iz svoje srede, kojega se spoštovali in ljubili. O počitnicah nam je neki dunajski gospod, prijatelj mladega društva, z velikim spoštovanjem govoril o Daničarjih, da so možje, in posebe še je pohvalil nekatere. Mej njimi enega, katerega danes ni več mej živimi. Vmrl je dne 27. januarija

Josip Jaklić,

stud. iuris.

Solza mi sili v oko, ko to pišem, ali žale besede ne izrečem. Bog bodi zahvaljen! Vzel nam ga je z dobrim namenom zanj in za nas. Srečen mladenič! Povedal bo Jezusu v nebesih, kaj je namerjaval zanj mej brati v dunajski Sodomi. Rešiti je menil polno izbranih mladeničev greha in nevere. Ni mu več treba naše hvale, pohvalil ga je sam Sin Božji pred angelji v nebesih. kaker je obljubil, ker se ni sramoval njegovega sv. imena pred nevernim svetom. Česar se niso drugi bolj poklicani in

zmožni možje lotili, začeli so mladeniči sami od sebe. Naj bi ta izguba ne vzela poguma katoliškim akademikom.

Slovenski visokošolci! Pokojnik gleda na vas s skrbnim očesom, je li ostanete zvesti zadani obljubi. Ta izguba Vas mora še potrditi. Našlo se bo gotovo i drugih mladeničev. Pokažite svetu, da ste možje, katerih ne vkloni nasprotovanje in nesreča. Bog pa blagoslovi to sveto delo, ki se je Jezusu na čast spočelo!

Dr. J. P.

Lepa misel.

Da je ne odnese dan, ker jo je donesel dnevnik, naš vrli „Slovenec“, dne 13. januarija 1894, in tudi vže vlani enkrat, moramo jo vkujižiti kot neporavnan naroden dolg:

„Leto 1893. je stalo v znamenju papeževega jubileja. Petdesetletnica škofovskega dostojanstva sv. Očeta je znamenit dogodek, ki mora po koncu spraviti ves katoliški svet, dogodek najsposobnejši, da se vzbuja katoliška zavest.

Najjasnejši izraz naše katoliške zavesti pa je imelo biti rimsko romanje. Veliko govorjenja je bilo o tem romanju. častni pridevek I. slovenskega romanja rimskega so mu nadeli. Pa „I. slov. romanje v Rim“ bilo je — ponesrečena ekspedicija. Tako vsaj smo slišali od vseh, ki so se ga vdeležili. Nimamo pa tukaj pred očmi postranskih malenkostij, marveč bistvene zahteve, ako potujemo kot narod. Faktum je, da Slovenci niso dobili svoje avdijence in niso bili posebno predstavljeni. Posamezne škofije in družbe so dobile posebne avdijence, ali narod pa ne. Faktum je: vtopljeni so bili med Nemce; samo toliko so bili ločeni, da so dobili slabši prostor. Niso imeli pravega vodstva. svetne inteligencije slovenske ni bilo, niso imeli nobene pridige, nobene slovesne službe božje, kakor bi se bilo spodobilo za „I. slov. romanje v Rim“. Tega pa niso bili krivi v Rimu, tudi privatni podjetnik ne. To kaže in spričuje pomanjkanje naše organizacije. Ne vemo, ko pride čas za kako reč, kdo naj bi se tega in tega lotil, kdo nam to in to reč vodil. Vlog nimamo razdeljenih. Zato se marsikaka reč ne izvede, ki bi se lahko, ali se izvede le na pol in površno. Romati v Rim, to je za ultramontance alias „brezdomovince“ tako bistveno, kaker za posamezen ud telesa, da pošilja k srcu svojo kri in od ondi dobiva očiščeno. Ali naj bi se res ne smeli pokazati pred sv. Očetom kot Sloverci? Ne, v Rim ne hodimo zatajevati svoje narodnosti!“

Ne, v Rim ne hodimo zatajevati svoje narodnosti! Ob petdesetletnici mašništva Leona XIII smo bili v Rimu in smo sami videli Slovence brez imena in glave. Nekateri vneti gospodje,

so se prav bali, da bi se slovenstvo ne pokazalo! Tudi Čehi so imeli isto srečo. Poljaki so izvojevali — lahko je umeti z kaj — posebno avdijencijo, ali tudi njim se je to zamerilo . . . Ni pa treba razkladati, kolike važnosti bi bilo za nas romanje v Rim. Krščanski narodje so vedno hodili v Rim iskat poročstva narodne edinosti in neodvisnosti. Intelligentibus pauca.

Poziv!

Pozivljemo „Slovenski Narod“.

Mislimo, da se zlehkò ne najde psevka, s katero bi nas „Slov. Narod“ ne bil počastil. Pa mi smo temu vže tako privajeni, da bi se nam nekako zdelo vže dolgočasno, ko bi se nas radikalni dnevnik od časa do časa po svoji šegi ljubeznivo ne spominjal. Vender tudi psovanje ima, rekli bi, neke meje, meje dostojnosti in olikanosti, katere bi moral poznati tudi „Sl. Narod“, glasilo slovenske liberalne, napredne inteligencije. Mi ločimo mej politiškim psovanjem, pa mej onim podlim, ki sega v privatno življenje, da blati poštenost in dobro ime. Dokler se nas zmerja fanatike, zelote, krive proroke, politične čudake, slovenske Efijalte, goriškega papeža, ali kar je enakega, no, za vse to se presneto malo zmenimo, dobro vedoč, da pomen takih psovkJemlje vsakdo po tem, kakeršno je njegovo versko ali politišno mišljenje; da nas radikalni list s takimi epiteti obklada, je pravzaprav le častno za nas. Tudi bi nam ne bilo mar, ako nas „Sl. Narod“ v 259 št. l. 1893, pišoč o bodočem krškem škofu (istega dne, ko smo to pisali, smo zvedeli, da je nekdo drug imenovan za krško stolico: mi smo slavno propadli — in tako upamo, da se tudi „Slov. Narod“ potolaži); mej drugim dolži, da smo „provzročili bratomorni boj na Slovenskem, boj mej duhovščino in narodom, čegar posledice se vidijo v pravoslavni cerkvi tržaški, in tudi prepir mej duhovščino samo“ — vse to, pravimo, bi nas ne skrbelo . . . a vse drugače je, ako se osmeli „Sl. Narod“ v isti svoji številki ometati nas — čujte! — z naslednjimi besedami:

„Tam (na krški stolici) je treba pravičnega, nepristranskega moža, plemenitega mišljenja, blagega srca in **neomadeževane preteklosti**, moža, ki se ni valjal v blatu

in ki še ni bil **moralično obrean**, kakor Mahnič v že ne številno krat.“

Rabili bomo malo besed. Kako malo se znamo pri visokih osebah priporočati za škofovske stolice, ve celi svet, „Sl. N.“ sam nam daje spričevalo, da pri vladi nismo „persona grata“ — nam ni in ni bila nikoli škofovska stolica v želji, pač pa nam neizmerno velja **pošteno ime**; tega se je „Slov. Narod“ dotaknil.

Najstarši slovenski dnevnik, glasilo slovenske liberalne inteligencije in naprednjaške stranke, pozivljemo tu slovesno pred slovenskim svetom, naj izjavi, v katerem pomenu se imajo vzeti besede „ne o ma de ž e v a n a“, oziroma na nas — o ma de ž e v a n a preteklost, besede „se ni valjal v blatu“, oziroma na nas — se je valjal v blatu, slednjič besede „moralično obrean“. Rek: „valjati se v blatu“ se v slovenski govorici navadno jemlje o človeku, **ki mu ni sveta šesta zapoved**. Je tudi „Sl. Narod“ ta rektako razumel? Naj se izreče! Ako je tako, potem le naj pomete iz vseh kotov pred slovensko občinstvo vse blato, v katerem smo se valjali. Mi ga za to pooblašamo, in hočemo sami nositi vso sramoto, ki si jo vsled tega nakopljemo. Seveda govoriti mora konkretno, z dokazi! — Ako ne . . . . !

V Gorici dne 18. febr. 1894.

Dr. Anton Mahnič,

profesor bogoslovja, vodja kn. nadšk. malega semenišča, vrednik „Rim. Kat.“ in škofijskega vradnega lista „Folium Periodicum“.

Za mlade pisatelje.

Neimenovan	gold.	10
P. n. g. Brezavšček Andrej, župnik v Rihemberku	„	10
„ „ „ Brencce Ivan, župnik pri Sv. Gregorji	„	2
„ „ „ Lužnik France, župnik v Volčah	„	6
„ „ gg. Povše Martin, dekan; Voglar Jožef, Gerjol Lovro, Jaklič Jožef, More Anton, Zupančič		

	Jakob — župniki : Vales Marko, vikarij ; Za-	
	krajšek France, Fik France — kaplana : po	
	1 gold.	vkup gold. 9
P. n. g.	Karlin Janez, župnik v Smledniku	" 3
" " "	Marinič France, župnik v Kojsem	" 5

* * *

Vsem blagosrčnim prijateljem, ki so nam doslej pošiljali darove za mlade pisatelje, izrekamo najtoplejšo zahvalo. Od nabranih darov smo največ razdelili mej višegimnazijce, kateri so nam izdelavali naloge za „dijaško prilogo“. Ker so bili mladi pisatelji naše „priloge“ skoro vsi z ljubljanske gimnazije, kjer se je zdaj prepovedalo prejemanje in branje „Rimskega Katolika“, tedaj tudi vsako občevanje z našim listom, smo sklenili z a z d a j vstaviti izdajanje „dijaške priloge“; zatorej ne mremo tudi več nabirati darov v t a n a m e n. Gospodje darovalci naj nas oprostite, da jim ne položimo natančnega računa izdanih darov, ker v sedanjih razmerah nikaker ne kaže objavljati imena dotičnih dijakov. Sicer smo izdali veliko več nego smo prejeli. Z darovi, ki se nam bodo odslej pošiljali za „mlade pisatelje,“ bomo razpisavali za gg. bogoslovce in vseučilišnike vprašanja prisodivši nagrado onim, ki bodo najboljše izdelavali. Zatorej se ōlagim prijateljem in somišljenikom spet priporočamo, naj bi nas še nadalje podpirali. Res sicer, da rodoljubje zahteva dandanes veliko gmotnih žrtev in dajanja, vendar vemo, da še leži pri rodoljubih obojega stanu veliko „mrtvega“ kapitala, ki bi se dal tako koristno za dobro stvar na obresti naložiti. Ne stiskajmo torej, kar bomo morali drugim zapustiti! Sezimo globoko in prinašajmo iz svojega zaklada novo in staro — (Mat. 13. 52.) Veliko se da pomoči, veliko še rešiti.

Razpis.

Razpisujemo do konca julija t. l. za gg. bogoslovce in vseučilišnike slovenske naslednji dve vprašanja:

1. Kako pogubni so pesimistični nazori v slovstvu.
2. Kako potrebna je složnost mej duhovnim in svetnim razumništvom.

Vsakateri izberi si prosto eno ali drugo vprašanje; komur ljubo, sme izdelati tudi obe. Spis obsegaj vsaj o s e m strani našega lista. Za najboljši izdelek določujemo 50 gold. nagrade, za drugi pa 25 gold.

Dr. A. Mahnič.

kah se ji je zdelo česko dijaštvo še «prenapredno» t. j. slovenski «Vesnjanji» niso zazdaj še bili dovzetni za vse nauke svojih českich «mistrova». V pravdi proti «Omladini» so se imenovali nekateri vredniki in pisatelji bivših dijaških listov. Iz tega je pač očitno, po kateri poti hođi vesnjansko «napredno» dijaštvo. Bil bji skrajšen čas vsako zvezo mej vesnjanskim dijaštvom na vseučilišćih pa mej srednjim slovenskim dijaštvom pretrgati, ako noćemo, da naše dijaštvo privesla tje, kjer vidimo česke «omladinske» junake. Vseučilišćniki slovenski pa naj bi enkrat za vselej znebili se vesnjanske zadruge, ki je doslej tako nećastno zastopala akademiskó inteligencijo. Slišimo, da se po gimnazijih in učiteljišćih slovenskih, moških in ženskih, strašansko agituje za «Vesno». Ta list slovenskemu dijaštvu vceplja radikalne nazore, je speljuje v politiko, vabi na ples, zbližuje dijake in učiteljske kandidatnje, prepričuje, kako potrebne se vaje v borenji, kako časten je — dvoboj!... Videant consules!

„Slovanski Svet“

je pravi lucus a non lucendo. Pravi slovanski svet je prostran, da je vsem bratom na njem obilo prostora, a tržaški «Slovanski Svet» je tako tesnopršen, da nimajo več v njem prostora ni Slovenci, ni Hrvatje, ni Srbi, ni Bolgari, ni Čehi, ni Poljaki, ni Malorusi, ni Belorusi, in prav malo Velikorusov. Vse je okužila zapadna kultura. Pravo slovansko kulturo prodaja s pomoćjo «stranstvujuščega rublja» edino le «Sl. Sv.». Takej kulturi pravijo zapadni narodje — **surovost**. Evo nekoliko vzgledov: «Žensko vprašanje pa dr. Mahnič. Naš obći prijatelj in znanec, znameniti Goriški doktor Mahnič, ta naš dobroželatelj, mojster na vse roke . . . Nisem mogel najti one točke, na katerej je stal Goriški Arhimed, ko je premikal žensko vprašanje . . . . Pri njegovej stanovskej obljudi mora mu biti pač popolnoma vsejedno, ali so ženske na svetu ali ne, kajti če so, to gotovo ne zanj . . . . In vender poglejte, kako on pozna te «božje stvarice — ženske.» S kako slastjo gloje on ta prepovedani sad! Tu uznajete take podrobnosti, vidite žensko v takej stopinji živo pred seboj, da, ko bi vi celó od samega rojstva svojega živeli le s celibatorji . . . . vi bi vender takoj rekli, ko bi se srećali s kako «Miciko»: ta-le je ženska, ta-le je stala pred dr. Mahničem . . . . Reformator in renovator onega dela slovenskega duhovenstva, ki je v naroćju časnih blag popolnoma izgubilo vsako sposobnost misliti in hoteti samostalno . . . opisuje ženske brez vsake potrebe svojim izkušnim v tej vedi trabantom . . . . tudi dećkom, z namenom, utopiti njih navedna srca v blatu npravstvene izpridjenosti . . . . Tudi glede dolgih las, ki so tako oprotiveli Goriškemu specialistu rerum femininarum . . . . Ko bi ženske morale strić si lase . . . . bi dr. Mahnič nosil brado . . . . In da jih on őrti od vsega srca in iz vse duše . . . dokazuje, da jih je hotel vkleniti v natvezalnice . . . da ima on od nekdaj za vse svoje domaće potrebe osobo moškega spola in ne, kaker njega prijatelji, kuharice, in ta služabnik ga čisti in brije in mu kuha in pometa in perijodično zjutrej pobira razbite černilnice, katere je zvećer g. doktor metal «fra 'l rimbombo de' canoni» v prikazen onega prokletega Krutorogova, na katerega kosteh je on sezidal svojo karijero . . . . Krcalo se mi je, krcalo, pil sem in pil vodo, dokler se me dobri mož ni vsmilil . . . . V njegovi kuhinji pripravljajo se čedalje in čedalje bolj delikate, pikantne in šćeketajoće fantazijo jedi. Najprej traktat o «spolnej ljubezni», kolikor se je dalo v obilnej porciji . . . . ta stvar je revćekom potrebna ko psu peta noga. In vzel je svoj pornografićni čopić in nalsikal jim je «Miciko» . . . . In razpalil jih je tako, da se nam ne bode jako čudno zdelo, ako jim naposled ne poda Boccaccijevega «Decamerona» s primernimi ilustracijami in s komentarjem za honorovane gimnazijalce.»

Iz lista je razvidno, da pišo vanj nekateri profesorji in učitelji, a dijakom se pošilja naravnost v šolo po znižaniceni.

OBSEG

I. zvezka »RIMSKEGA KATOLIKA«

Politične svatbe — Koalicija — Katoliški centrum	str.	1
Najnovjša socialno-politična revolucija: Moč idej v zgodovini — Konečne namere najnovejše revolucije — Geslo najnovejše revolucije: „Bog in narod!“ — Skrivni voditelji najnovejše revolucije	„	24
David Friderik Strauss: Pobija se teorija o evangeljskih mitih	„	42
Poezija krščanske dogme	„	51
Žensko poglavje: Ženska in nje znanstvena izobrazba	„	56
Bolgarija in Rim: Cerkvene razmere v Bolgariji pod turško vlado	„	64
Poljaki in Rusini v izhodni Galiciji	„	79
Slovenskim bogoslovcem	„	100
Prijazna beseda v odgovor bratom Hrvatom	„	112
Naš list pa slovensko dijaštvo	„	119
Raznoterosti: „Slovenska Leonina“ — „Danica“ na bojišču — Lepa misel — Poziv! — Za mlade pisatelje — Razpis	„	122

